

4

**Millî Mücadele
Döneminde
Gelibolu**

**Gelibolu
During
the National Struggle**

V. Türkan Doğruöz

Millî Mücadele Döneminde Gelibolu

V. Türkan Doğruöz*

Özet

Orhan Bey'in oğlu Süleyman Paşa döneminde Gelibolu'dan Tekirdağ'a kadar olan bölgenin fethi ile Gelibolu, Osmanlı'nın Trakya ve Balkanlar'a yönelik akınlarında önemli bir hareket üssü durumuna geldi. 1533 yılına kadar Rumeli Beylerbeyliği'ne ait bir sancak merkezi olan Gelibolu, Barbaros Hayrettin Paşa'nın Donanma Komutanlığına ve Cezayir-i Bahr-i Sefid Beylerbeyliğine atanmasıyla beraber buraya bağlandı. Bölgede Kırım Savaşı'na kadar sakin bir dönem yaşandıysa da Rusların, Boğazlar için tehdit oluşturması üzerine Osmanlı İmparatorluğu, Fransa ve İngiltere arasında bir ittifak oluşturdu. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda imzalanan Berlin Antlaşmasıyla da Rusların boğazlar üzerindeki emellerine ulaşmaları engellendi. Gelibolu; sahip olduğu tarihi, stratejik ve siyasi önemi nedeniyle tarih araştırmalarına konu olmuştur. Ancak Millî Mücadele döneminde bölgede yaşananlarla ilgili olarak çok fazla çalışma yoktur. T.C. Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivleri, Dr. Fahri Cemal'in *Türkiye'nin Sıhî ve İctimai Coğrafyası Gelibolu Vilayeti* başlıklı raporu ve devlet salnamelerinin incelenmesi konunun aydınlatılmasına yardımcı olacaktır. Gelibolu'da yaşayan gayrimüslimler hakkında bilgiler verilirken Millî Mücadele döneminde üç yıla yakın bir süre Gelibolu'da yaşayan Ruslar hakkında da açıklamalar yapılacaktır. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasıyla başlayan süreç, Gelibolu'nun işgali ve Akbaş Baskını ile devam edecek, sonrasında Gelibolu'nun düşman işgalinden kurtuluşu ve TBMM Hükûmeti'ne teslimi, Mudanya Mütarekesi'nin imzalanması, Lozan Antlaşması ve Gelibolu'nun askerden arındırılması ile tamamlanacaktır.

Anahtar Kelimeler

Gelibolu, Akbaş Baskını, Millî Mücadele, Trakya

* Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, turkan.dogruoz[at]klu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9401-7126.

Gelibolu (Gallipoli) During the National Struggle

Abstract

With the conquest of the region from (Gelibolu) Gallipoli to Tekirdag, Gallipoli became an important base of operations for the Ottoman raids into Thrace and the Balkans during the reign of Orhan Bey's son, Süleyman Pasha. Gallipoli, which had been a Sanjak center belonging to the Rumeli Beylerbeyliği until 1533, was attached to the Cezayir-i Bahr-i Sefid Governorship after Barbaros Hayrettin Pasha was appointed as Navy Commander and to this governorship. Although there was a calm period in the region until the Crimean War, when the Russians posed a threat to the Straits, the Ottoman Empire formed an alliance between France and England. With the Berlin Treaty, which was signed at the end of the 1877-78 Ottoman-Russian War, the Russians were prevented from reaching their ambitions on the Straits. Gallipoli has been the subject of historical studies due to its historical, strategic, and political importance. Yet there are not many studies about the region during the National Struggle Period. The examination of Ottoman and Republican Archives, Dr. Fahri Cemal's report on Türkiye's Sanitary and Intimate Geography Gallipoli Province and the State Yearbooks will help to shed light on the subject. While giving information about the non-Muslims living in Gallipoli, explanations will be made about the Russians who lived in Gallipoli for nearly three years during the National Struggle Period. The process, which started with the implementation of the Mondros Armistice Agreement, will continue with the occupation of Gallipoli and the Akbaş raid, and will be completed with the Liberation of Gallipoli from the enemy occupation and its handing over to the Parliamentary Government, the signing of the Armistice of Mudanya, the Treaty of Lausanne, and the Demilitarization of Gallipoli.

Keywords

Gallipoli, Akbaş Raid, National Struggle, Thrace

1. Giriş

Karesi Beyliği'nin katılımıyla Çanakkale Boğazı'nın Anadolu yakasındaki topraklara sahip olan Osmanlı Beyliği'nin, ilk kez Orhan Bey zamanında Bizans'a yardım maksadıyla Rumeli'ye geçtiği bilinmektedir. Orhan Bey'in oğlu Süleyman Paşa, Gelibolu'dan başlayarak Tekirdağ'a kadar olan bütün bölgeyi fethetmiştir.¹ Anadolu'dan getirilen Türkmenlerin şehre yerleştirilmesiyle Gelibolu'da Türk hâkimiyeti başlamış, Gelibolu Osmanlı'nın Trakya ve Balkanlar'a yönelik akınlarında önemli bir hareket üssü olmuştur. Balkanlar'daki ilerleyiş sırasında da şehrin önemi artmıştır.

Gelibolu'nun öneminin farkında olan I. Bayezid harap durumdaki hisarı yeniden inşa ettirerek Osmanlı'nın ilk muntazam tersanesini kurdu. 1533 yılına kadar Rumeli Beylerbeyliği'ne ait bir sancak merkezi olan Gelibolu, bu tarihte Barbaros Hayrettin Paşa'nın Cezayir Beylerbeyliğine atanmasıyla bu beylerbeyliğe bağlandı.² 1644-1669 arasında yirmi beş yıl süren Girit seferi ile Gelibolu yeniden ön plana çıktı. Ancak Çanakkale Boğazı'nın güvenliğini sağlamak maksadıyla IV. Mehmet tarafından yaptırılan Kumkale ve Seddülbahir kalelerinin inşası ile boğaz savunmasındaki ana görevini yitirdi.³ I. Abdülhamit döneminde Boğaz Muhafızlığı'nın Çanakkale'ye taşınmasıyla önemini kaybetti.⁴ Kırım Savaşı'na kadar sakin bir dönem yaşanan Gelibolu'da, Rusların boğazlar için tehdit oluşturması üzerine, Osmanlı İmparatorluğu, Fransa ve İngiltere arasında bir ittifak oluştu. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda, Rusların Çanakkale Boğazı üzerindeki tehdidi nedeniyle Bolayır istihkâmalarının tutulması için bazı tedbirler alındı. Savaş sonunda imzalanan Berlin Antlaşması ile Rusların boğazlar üzerindeki emellerine ulaşmaları engellendi.

Gelibolu; sahip olduğu tarihi, stratejik ve siyasi konumundan dolayı birçok araştırmaya konu oldu. Osmanlı Devleti dönemine ait Gelibolu araştırmaları bir hayli fazla olmasına karşılık Millî Mücadele dönemi ile ilgili pek fazla çalışma bulunmamaktadır. Bu konuda başvurabileceğimiz kaynakların başında T.C. Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivleri, Dr. Fahri Cemal'in *Türkiye'nin Sıhî ve İçtimaî Coğrafyası Gelibolu Vilayeti* başlıklı raporu ve devlet salnameleri gelmektedir. Dr. Fahri Cemal araştırmasında, vilayetin coğrafi konumu ve idari taksimatından başlayarak, eğitimi, sosyal hayatı, ekonomik faaliyetleri ve kültürüne varıncaya kadar birçok konuda bilgi vermektedir.

Bu çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. "Millî Mücadele Başlarken Gelibolu" başlıklı birinci bölümde dönemi okuyucunun gözünde daha canlandırabilmek ve anlaşır kılmak amacıyla Gelibolu hakkında kısa bir bilgi verilerek bölgedeki günlük yaşantı üzerinde durulacaktır. Halkın geçim kaynakları, bölgenin nüfusu, eğitim, örf, adet ve sağlık gibi birçok konu eldeki kaynakların ışığında değerlendirilecektir. Gelibolu'da yaşayan

¹ Halil İnalçık, "Fatih'e Kadar Çanakkale Boğazı, Gelibolu Osmanlı Üssü ve Osmanlı-Venedik Karşılaşması". *Çanakkale Tarihi*, I (2008), s. 19.

² İnalçık, "Fatih'e Kadar", s. 26.

³ Feridun Emecen, "Gelibolu *İslam Ansiklopedisi*, C. XIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, 1996.

⁴ Pars Tuğlacı, *Osmanlı Şehirleri*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1985, s. 134.

gayrimüslimlerin günlük yaşantıları anlatılırken, Millî Mücadele dönemi içinde 22 Kasım 1920-5 Mayıs 1923 tarihleri arasında üç yıla yakın bir süre Gelibolu'da yaşayan Ruslar hakkında da bilgiler verilecektir. Gelibolu'dan Mondros Ateşkes Antlaşması'nın uygulanmaya başlamasına ve özellikle İzmir'in işgaline gösterilen tepkiler üzerinde durulacaktır. Gelibolu'nun işgali ve Millî Mücadele döneminde önemli bir yere sahip olan Akbaş Baskını çalışmanın ikinci bölümünde yer alacaktır. Ayrıca işgallerin başlamasıyla Gelibolu'da değişen yaşam koşulları arşiv belgelerine dayanarak anlatılacaktır. "Gelibolu'nun Düşman İşgalinden Kurtuluşu ve TBMM Hükûmetine Teslimi" başlığını taşıyan üçüncü bölümde, Mudanya Mütarekesi'nin imzalanmasıyla başlayan süreç ve Gelibolu'nun TBMM Hükûmeti'ne teslim inceleneyecektir. "Lozan Antlaşması ve Gelibolu'nun Askerden Arındırılması" çalışmanın son bölümünü oluşturacaktır. Lozan Antlaşması'nın imzalanmasıyla beraber İtilaf devletleriyle yaşanan Boğazlar, Yabancı Mezarlıklar ve Nüfus Mübadelesi gibi birçok soruna çözüm getirilecektir.

2. Millî Mücadele Başlarken Gelibolu

2.1. Gelibolu'da Günlük Yaşam

Gelibolu, 20. yüzyılın başlarında Edirne Vilayeti'nin dört sancağından biri olarak kuzeyde Edirne ve Tekirdağ sancakları, doğu ve güneyde Marmara Denizi ve Çanakkale Boğazı, batıda Ege Denizi ile çevrilidir. Toplam 110 bin 162 nüfusla Keşan, Şarköy, Mürefte, Eceabat olmak üzere 4 kaza, 9 nahiye ve 152 köyden ibarettir.⁵

Millî Mücadele başlarken küçük bir kasaba olan Gelibolu, 1912 Mürefte Depremi ve Çanakkale Savaşları nedeniyle harabe görünümündeydi. Bu dönemde bizlere Gelibolu ile ilgili önemli bilgiler veren çalışma, 1925 yılında Gelibolu Sağlık Müdürü Dr. Fahri Cemal Bey tarafından hazırlanan *Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası: Gelibolu Vilayeti* başlıklı eserdir.⁶ Yurt genelinde yapılan çalışmalar sonucunda ortaya çıkan bu eserler, kaynakların sınırlı olduğu 1919-1925 yıllarına ait önemli bilgiler içermektedir. Belirli bir plan dâhilinde ilgili vilayetlerde bizzat bulunan devlet görevlilerince bölgede yapılan araştırmalar sonucunda hazırlanan bu kitaplarda, sağlıkla ilgili bilgilerin dışında, vilayetlerin coğrafya, idari yapı, folklor, nüfus, eğitim, tarım, iktisat, hayvancılık açısından durumları da değerlendirilmiştir. Ayrıca vilayetler; konuşulan diller, kıyafetler, geçim kaynakları, gelenek ve görenekler, sağlık ve eğitim kurumları, doğum ve ölüm oranları, bulaşıcı hastalıklar, akıl ve sinir hastalıkları gibi açılardan da incelenmiştir. Gelibolu'nun Millî Mücadele başlarındaki günlük yaşamıyla ilgili bilgiler verilirken bu rapordan ve Edirne Vilayet Salnamelerinden yararlanılacaktır.

Balkan Savaşları sırasında kısa bir süre Tekfurdağ Sancağı'na bağlanan Gelibolu, Edirne'nin geri alınmasıyla Edirne Vilayeti'ne bağlı bir sancak oldu. Gelibolu Sancağı'na merkez kaza, Keşan, İpsala, Şarköy, Eceabat ve Enez olmak üzere altı kaza bağlandı.

⁵ "Gelibolu Sancağı", *Edirne Vilayet Salnamesi (Vilayet İl Yıllığı) H. 1319-M. 1901 C.II*, Edirne: Edirne Valiliği Kültür Yayınları, 2014 s. 340.

⁶ Fahri Cemal, *Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası: Gelibolu Vilayeti*, Cilt: 2, İstanbul: İstanbul Kâğıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi, 1925.

Müslümanların, Rumların, Ermenilerin ve Musevilerin bir arada yaşadığı Gelibolu'nun nüfusu 1914 yılı nüfus sayımında 137 bin 537 kişiye ulaşmıştı. Nüfusunun 55 bin 985'ini Müslümanlar, 77 bin 471'ini Rumlar, 1.246'sını Ermeniler, 2 bin 580'ini Yahudiler ve 255 kişisini de Bulgarlar oluşturuyordu. 1914 yılı genel nüfus sayımına bakıldığında halkın üçte biri Müslüman, üçte ikisi gayrimüslimdi.⁷ Gelibolu merkez kazanın nüfusu da 8 bin 220 Müslüman, 16 bin 137 Rum, 1.190 Ermeni, 2 bin 576 Yahudi olmak üzere toplam 28 bin 123 kişiydi.⁸ Ayrıca 800 kadar da Senegalli Fransız askeri vardı. Rum idaresi verilerine göre şehir nüfusu, 3 bin 942 Rum, 2 bin 537 Türk, 908 Musevi ve 608 Ermeni'den oluşuyordu.⁹ Bu nüfusa, Rusların Gelibolu'ya yerleşmeleriyle beraber, 1.100 kadın ve 320 çocuğun içerisinde bulunduğu 25 bin 868 kişi daha eklendi.¹⁰ Fiziki açıdan kentin böyle büyük bir nüfusu barındırması imkânsızdı. Fahri Cemal Bey, eserinin ekler bölümünde Gelibolu merkez kazanın nüfusunu 5 bin 423, Keşan'ın 11 bin 791, İpsala'nın 9 bin 31, Enez'in 3 bin 462, Şarköy'ün 5 bin 751 ve Eceabat'ın 4 bin 160 olarak vermektedir.¹¹ Bu düşüşte en büyük etken Gelibolu yarımadasında yaşanan savaşlar ve Gelibolu'nun işgal edilmesidir. Bu nüfusun %94,4'ünü Müslümanlar, %2,5'ini Museviler ve %0,2'sini Ermeniler oluşturmaktaydı. Müslüman halkın %93'ü Türk, geriye kalanı Pomak olmakla beraber bunların dışında tamamen Türklerle karışmış olan Çerkez ve Arnavut da vardı.¹² Nüfusu dil bakımından incelediğimizde Pomakların Bulgarca, Musevilerin İspanyolca, Ermenilerin Ermenice bilmelerine rağmen bu dilleri sadece aile içinde konuştukları, sosyal hayatta tamamen Türkçe'nin hâkim olduğu gözlenmektedir. Ayrıca Musevilerin çocuklarına Türkçe isimler koydukları da görülmekteydi.¹³

*Edirne Vilayet Salnamesi'*nden edindiğimiz bilgilere göre merkez kazaya bağlı yerleşim yerlerinin hemen hemen hepsinde bir hükümet konağı, telgrafhane, belediye dairesi gibi birçok resmî bina vardı. Gelibolu merkezde Süleyman Camii, Mesih Paşa Camii, Kadı İskelesi Camii, Yeni Cami, Liman Camii, Mahmut Efendi Camii ve Culuklu Cami başta olmak üzere 8 cami, çok sayıda mescit, 9 tekke, bir zaviye, bir lise, 3 erkek ilkokulu, 1 kız ortaokulu, 1 askeri daire, depo, 1 hastane, fener, 2 kilise, 1 havra, 2 Ermeni ve 1 Yahudi okulu bulunuyordu. Ayrıca sancak içinde 67 cami, 120 mescit, 138 okul, 129 tekke ve türbe, 1 imaret, 2 medrese, 450 çeşme ve sebil, 107 kilise ve manastır, 1 milyon 191 bin 517 dönüm ekilir ve ekilmez arazi, 21 bin 927 ev, 4 bin 158 dükkân ve mağaza, 337 fırın, 63 han, 462 yel değirmeni, 21 su değirmeni, 57 çiftlik, 84 bin 545 dönüm bağ, 96 bahçe, 3 bin 125 çayır, 47 bin 634 mera, 2 bin 58 kıta arsa, 18 hamam, 4 fabrika, 5 pamuk

⁷ Mithat Atabay, "Gelibolu Vilayetinde Mübadele ve Mübadele sırasında Yaşananlar", *Tarih ve Günce Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, 1/2 (Kış 2018), s.100-101.

⁸ Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003, s. 204-208.

⁹ E. Ş. Batmaz, "Gelibolu'da Rus Sığınmacılar (Kasım 1920-Aralık 1921)", *Çanakkale Tarihi*, VI (2008), s. 3159.

¹⁰ Vedat Çalışkan ve Aydın İbrahimov, "Gelibolu'da Beyaz Ruslar", *Atlas Aylık Coğrafya ve Keşif Dergisi*, 157 (2006), s. 149.

¹¹ Fahri Cemal, *Türkiye'nin Sıhhi*, s. 39.

¹² Selver Özözen Kahraman, "Gelibolu Yarımadasında Demografik Yapı ve Gelişim", *Gelibolu Değerleri Sempozyumu*, (27-28 Ağustos 2008), s. 25.

¹³ Fahri Cemal, *Türkiye'nin Sıhhi*, s. 10.

fabrikası, 221 kıta zeytinlik, 25 kıta palamutluk, 18 salhane, 6 eczane, 3 otel, 7 karakolhane, 124 tuğla ve kiremithane vardı. Merkez kaza mutasarrıf, naip, müftü ve on dört kişiden oluşan sancak yönetim kurulu tarafından yönetiliyordu. Bunlardan başka yazı işleri kalemi, şeriat mahkemesi kalemi, nüfus kalemi, muhasebe kalemi, tapu ve kadastro idaresi, vakıflar idaresi, vergi idaresi, orman idaresi, bidayet mahkemesi hukuk dairesi ve bidayet mahkemesi ceza dairesinden oluşan adliye dairesi, maarif meclisi, bayındırlık komisyonu, askeri taşıt araçları komisyonu, İslam cemaati komisyonu, ticaret ve sanayi odası, ziraat komisyonu, ziraat bankası şubesi, telgraf posta idaresi, gümrük dairesi, belediye dairesi, jandarma dairesi, polis dairesi, vergi komisyonu, reji idaresi memurları görev yapmakta olup İngiltere, Fransa, Avusturya, Rusya, İtalya, İspanya ve Hollanda devletlerinin birer konsolos vekiliyle tercümanı gibi diğer resmi görevliler bulunuyordu. Sancak ve ilçelere bağlı nahiyelerde mülki idare nahiye müdürü, muavini ve bir üyeden oluşuyordu.¹⁴

Sancakta okul sayısı yeterli olmadığı için eğitim faaliyetleri ileri düzeyde değildi. Öğretmenler görevlerini gerektiği gibi yerine getiremedikleri gibi herhangi bir kontrol olmadığı için de mevcut olanlar yetersiz kalıyordu. Köy halkı okuma yazmaya ilgi gösteriyorsa da eğitimdeki aksamalar bu ilginin artmasını engelliyordu. Bunda halkın ekonomik gücünün yetersizliği de önemli bir etkendi. Fakirlik nedeniyle yılda en az iki defa alınması zorunlu olan ders kitapları alınamıyor, özellikle köy çocuklarıyla yetimlerin hayatlarını devam ettirebilmek amacıyla çalışmak zorunda kalmaları okula gitmelerini engelliyordu.¹⁵ Ayrıca okulların hemen hemen hepsi, fiziki açıdan yetersizdi ve eğitim için gerekli araç ve gereçlere sahip değildi. Gelibolu merkezde, Türk okullarının yanı sıra gayrimüslim okulları da vardı. Müdürü Alliance Israelite Cemiyeti tarafından atanan ve bütün ihtiyaçları bu cemiyet tarafından karşılanan, kız ve erkeklerin bir arada eğitim gördükleri Musevi okullarında Türkçe, İbranice ve Fransızca gibi dersler okutulurdu. Gittikçe artan Alliance okullarının sayıları bu yıllarda 150'yi aşmıştı. Sadece Rumeli'de açılan on üç okuldan ikisi Gelibolu ve Çanakkale'de bulunuyordu. Musevi okulundan başka kaza merkezinde Fransız rahipler tarafından kurulmuş özel bir okul da eğitim veriyordu. Karma eğitimin verildiği okulda, bu yıllarda öğrenci sayısı fazla iken Hristiyanların bölgeden ayrılmasıyla birlikte ciddi bir düşüş yaşanmıştır. Vilayet genelinde kütüphane, çalışma salonu ve kıraathane yoktu. Çoğunlukla okunan gazete *Karagöz* gazetesiydi.¹⁶

Gelibolu'da aile yapısı, eski Türk aile tipi olup baba ve anneye kesin itaat söz konusuydu. Kadınlar, senenin belirli zamanlarında muhtelif yerlerde toplanarak aralarında eğlenirler, erkeklerse yıkılmaya yüz tutmuş ahşap binalardan oluşan kahvelerde, iskambil ya da tavla oynayarak zaman geçirirlerdi. Merkezde kadınlar ilkbaharda, Namazgâh olarak adlandırılan yerde veya kasabanın kuzeyinde Hasan Hüseyin denilen

¹⁴ *Edirne Vilayet Salnamesi 1901*, s. 340-341.

¹⁵ Fahri Cemal, *Türkiye'nin Sıhhi*, s. 11-13.

¹⁶ Halit Ertuğrul, "Türk Toplumunda Azınlık Okulların Yoğunlukla Açıldığı Yerler ve Dönemler", *Askeri Tarih Bülteni*, 27 / 52 (2002), s. 22-23.

denize nazır bir yerde toplanırdı. Sonbaharda ise her cuma günü, özellikle üzüm zamanı, kasabanın kuzeybatısında bulunan ve kadınların başlıca eğlence yerlerinden biri olan Havuzlar bölgesine gelirler, akşam saatlerine kadar eğlenirlerdi. Karanlığın çökmesiyle birlikte mahyalar eşliğinde geri dönülürken, yolda arabalara genç delikanlılar, yaya veya atlı olarak refakat ederlerdi. Sancağa bağlı kazalarda yaz aylarında güreş, at yarışları gibi organizasyonlar düzenlenirdi. Kadınlar erkeklere göre daha sıkı bir şekilde geleneklerine bağlılıklarını sürdürmekteydiler. Evlilik ve sünnet törenleri, doğum, ölüm adetleri Müslüman, Musevi ve Ermenilere göre değişiklik gösteriyordu.

Halk arasında kıyafet birliği yoktu. Gelibolu merkezde ve büyük kasabalarda oturan zengin aileler, okuma yazma bildikleri için küçük farklılıklarla İstanbul modasını takip ederlerdi. Ermeni ve Museviler de bu giyim tarzını benimsemişlerdi. Musevi kadınların zengin ve genç olanları, Avrupalı kadınlar gibi başları açık gezerler, şapka takmazlardı. Genç ve zengin Türk kadınları da genel olarak İstanbul hanımları gibi giyinmelerine rağmen, siyah çarşaf ve peçe takarlardı. Çiftçiler şalvar, mintan, püskülsüz fes ve her mevsim kullandıkları çoraplarla yarım ayakkabı kundura şeklinde bir giyim tarzı benimsemişlerdi. Erkeklerin yaygın olarak kullandığı fes, özellikle gençler arasında yaygınlaşmakla beraber zamanla yerini siyah kuzu derisinden yapılmış kalpağa bıraktı. Köylü erkekler potur, kuşak, salta denilen bir çeşit kısa ceket ve her mevsim yün çorap ile yağmurlu günlerde çarık, diğer günlerde ise yemeni giyerdi. Başlarına püskülsüz fes ya da keçeden yapılmış külâh geçirirlerdi. Keşan ve İpsala'da gençler, başlıklarına bez bağlarlarken yaşı ilerlemiş olanlar hacı sarığı denilen bir sarık sarardı. Çocuklar, yalın ayak ve perişan bir kıyafetle gezerdi. Eceabat kazasında, köylü kadınların bölgede bol miktarda yetiştirilen pamuktan dokudukları kumaşlardan elbise yapılır, dışarıdan kumaş almaya ihtiyacı duyulmazdı.

Gelibolu sağlık açısından incelendiğinde Keşan ve İpsala kazalarında deniz kıyısında ikamet edenler ve Enez halkı, devamlı olarak sıtma tehdidi altındaydı. Bölgede genel olarak görülen hastalıkların başında guatr geliyordu. Hastalık, Türk ve Yahudi ailelerde daha çok görülürdü. Batılıların tarantula diye adlandırdıkları bir örümcek cinsinin sokmasıyla ağrı, titreme ve üşüme gibi belirtileri olan hastalık, tarımla uğraşan insanları sokması sonucu da bölgede görülüyordu. Ortalama yılda on kişi bu hastalığa yakalanırdı. Zatürre ve romatizma, ilkbahar aylarında yaşanan mevsimsel bir hastalıktı. I. Dünya Savaşı'na kadar zührevi hastalıklara pek rastlanmaz iken, savaş öncesi ve sonrası bu hastalıklarda mühim bir artış olmuştu. Merkez kazanın Tayfur ve Burgaz köylerinde yaygın bir şekilde sıtma görülmekteydi. Ayrıca, Keşan'ın Gala gölü civarındaki birkaç köyle İpsala'nın Meriç ve Ergene nehri kıyılarında bulunan bataklıklar nedeniyle bu bölgedeki on beş köyde de sıtmaya rastlanmaktaydı. Enez kaza merkezinde, malarya hastalığı yaygındı. Bu yüzden kaza halkının tamamına yakını zayıf, kansız bir durumdaydı. Verem, Gelibolu merkez ve Enez kazasında çok görülürken İpsala ve Keşan'da daha azdı. Son zamanlarda görülen hastalıkların başlıca sebebi fakirlik ve sefaletti. Gelibolu ve çevresinde kayda değer bir salgın hastalık yaşanmamıştı. Sadece, Balkan ve I. Dünya Harbi sırasında orduda ortaya çıkan tifüs, kısmen halkı da etkilemiş

ve ölümlere neden olmuştu. Bunun yanında 1923 yılında lekeli humma görülmüştü. Bölgede çeşitli hastalıklar görülmesine rağmen sağlık teşkilatı yetersizdi. Keşan'da özel idare tarafından yapılmış yirmi yataklı bir hastane ile Gelibolu'da belediye vasıtasıyla kurulan bir dispanser vardı. Gelibolu ve Keşan'da birer eczane ile Gelibolu merkezde hükûmete ait bir binada faaliyet gösteren bir de karantinahane bulunuyordu.

Gelibolu'da her ne kadar verimli topraklara sahip olursa da halk bu topraklardan yeteri kadar yararlanamamaktaydı. Çünkü toprakların ancak %25'i ekilebilir vaziyetteydi. Sebzeçilik ve bahçecilik de uygun koşullar bulunmasına rağmen gelişmemişti. Bunda en büyük faktör halkın eski usul zirai yöntemleri kullanmasıydı. Genel olarak hububat tarımı ile uğraşan halk buğday, arpa, çavdar, yulaf, mısır, kuşyemi ve kapluca (bir çeşit fasulye) ekerdi. Bunun dışında Gelibolu merkezde bakla, nohut, fasulye, mercimek, burçak yetiştirilirdi. Hububat ürünleri dışında endüstri ürünleri olarak pamuk, keten, kenevir, susam, anason, zeytin ve tütün ekilirdi. Özellikle Gelibolu'da halkın susam yağını yaygın bir şekilde kullanmasından dolayı susam ziraatında bir artış olmuştu. Pamuk ekimi, Eceabat dışında başka bir yerde yapılmamakta, kaliteli ürün alınmasına rağmen yeterince tercih edilmemekteydi.¹⁷ Hububat dışında tarım ürünü olarak halk, en çok zeytincilikle ilgileniyordu. Zeytin, yabancı halde sahil kesiminde bol miktarda bulunuyordu. Aşılı olarak Şarköy kazasında 20 bin, Eceabat kazasında 60 bin adet zeytin ağacı vardı. Şarköy mıntıkasında zeytinlikler daha muntazam ve mahsul miktarı daha fazlaydı. Bu nedenle de zeytinyağı üretimi çoktu. Bununla birlikte tütüncülük ve kozacılık da zirai hayatta önemli bir yer tutuyordu.

Hayvancılıkta genellikle cüssesiz İran kökenli hayvanlar beslenmekteydi. Arap ırkı hayvan yoktu. Sığır cinsi hayvanlar Anadolu'daki ırktaşlarına nispeten daha cüsseliydi. Bunda en büyük etken Gelibolu'nun verimli topraklara sahip olmasıydı. Sığırın yanı sıra koyun ve keçi de beslenen Gelibolu'da, bu hayvanlardan elde edilen sütlerden beyaz peynir ve kaşkaval (kaşar peyniri) üretilirdi. Elde edilen bu peynirler ihtiyacı karşıladıktan sonra ihraç edilirdi.¹⁸ *Edirne Vilayet Salnamesi*'ne göre sancağın hayvan varlığı 91 bin koyun, 104 bin 800 keçi, 606 deve, 1.345 at, 1.666 katır, 7 bin 212 öküz ile 91 bin mandaydı.¹⁹

İhraç edilen ürünlerin başında şarap gelmekteydi. Senede 45 bin kilo çıkarılan şarabın büyük bölümü Avrupa'ya ihraç ediliyordu. Dokumaları alaca, yelken bezi, kilimdi. Sadece Gelibolu merkez sancakta alaca ve yelken dokuyan 14 tezgâh vardı. Sahil kesiminde yaşayan halkın bir kısmı kayıkçılık, gemicilik ve balıkçılık, diğer bir kısmı da ticaret, ziraat ve sanayi ile meşguldü. Dalyanlarda alamana denilen büyük ağlarla bol miktarda balık tutulurken birlikte bırakma diye tabir edilen ağlarla da sardalya, barbunya gibi balık çeşitleri avlanmaktaydı. Gelibolu'da deмбаğlık da önemli bir gelir kaynağıydı. Eski usullerle tabaklanan derilerin küçük bir kısmı ihraç edilirdi. Halk marangoz, kunduracı,

¹⁷ Fahri Cemal, *Türkiye'nin Sıhhi*, s. 23-34.

¹⁸ Fahri Cemal, *Türkiye'nin Sıhhi*, s. 5-6.

¹⁹ *Edirne Vilayet Salnamesi 1901*, s. 341.

fırıncı, ateşçi, dülger, saraç, demirci, nalbant, semerci, deveci, arabacı, bıçakçı, değirmenci, boyacı, kasap, tenekeci, hamamcı, kahveci, otelci, berber, yoğurtçu, helvacı, kiremitçi, yelkenci, kalafat ve gemi inşaatçılığı gibi mesleklerde de çalışırdı. Ticaret genellikle Musevilerin elindeydi ancak az da olsa ticaretle uğraşan Müslümanlar vardı. Bütün bu meslek gruplarının yanı sıra doktor, icracı, işçi ve dava vekili gibi meslekler özellikle kasabalarda yaygınlaşmaya başlamıştı. Kadınlar genellikle ev işleriyle uğraşır, köy kadınları dokumacılıkla da meşgul olurdu. Ekonomik durumu kötü olanlar, ziraat ve çapacılıkla geçimini temin ederler, köylülere genel olarak çiftçilik ve hayvancılık yapardı. Ekonomik hayat yeterli düzeyde gelişim göstermediği için ticari işletme sayısı son derece azdı.

Sancak merkezinde üç otel, dört han ve birisi kapalı üç hamam vardı. Şarköy'de vakıflara ait bir, Eceabat'ta ikisi metruk halde, üçü işletilmekte olan beş hamam mevcuttu. Enez ve İpsala kazalarında ise han, hamam ve otel yoktu. Keşan kazasında da hamam ve otel yoktu. Ancak köylerde mevcut bulunanlarla birlikte yedi han vardı. Han, hamam ve otellerin dışında Gelibolu merkezde buharla çalışan iki büyük, gaz ile çalışan üç küçük un ve üç susam yağı, bir de pamuk çiğit fabrikası (pamuk çekirdeği) ve bir gazoz imalathanesi bulunmaktaydı. Metruk bir un fabrikası dışında bütün işletmeler faal haldeydi. Şarköy kazasında biri buharla diğerleri gazla çalışan üç un, İpsala'da ikisi çalışan vaziyette yine üç un, Keşan merkezde iki, nahiyelerinde ise üç un fabrikası mevcuttu. Bunların yanı sıra hemen her köyde yel değirmeni vardı.

Gelibolu, yer altı kaynakları bakımından önemli bir potansiyele sahip değildi. Eceabat kazasının Alçıtepe ve Küçük Anafartalar köylerinde linyit yatakları bulunmakla beraber işletilmemekteydi. Keşan kazasının kuzey kesiminde de linyit yatakları mevcuttu. Enez kazasının Yenice ve Çavuş köylerinde altın madeni olduğu halk arasında dile getirilmekteydi ancak herhangi bir araştırma yapılmamıştı. Şarköy kazasında pek zengin olmayan petrol, simli kurşun ve kömür madenleri bulunuyordu.²⁰

Millî Mücadele yıllarında Gelibolu'da günlük yaşantı hakkında bilgi verirken, bu dönem içerisinde yaklaşık beş sene Gelibolu'da yaşayan Ruslardan ve yaşadıklarından da söz etmek gerekir. Ruslar Gelibolu'ya geldikleri zaman kasaba Birinci Dünya Savaşı günlerinde müttefiklerin şiddetle bombardıman ettiği küçük bir yerleşim alanıydı. Savaşın ağır baskısı altında kalan kentte, bu yüzden birçok bina ya tam yıkılmış ya da ciddi zarar görmüştü. Çok az sayıda dükkân ayakta kalabilmişti. Bunların da çoğu boştu. Dolayısıyla kentte yiyecek sıkıntısı had safhadaydı. Bu arada kentin ticari hayatı daha çok Musevilerin, balıkçılık ve zanaat Türklerin elindeydi. Rum nüfusu da vardı ve her ulus kendi okuluna ve ibadethanesine sahipti.

I. Dünya Savaşı'nda Rusya'nın yenilmesi Bolşevik ayaklanmasını körükledi. Bolşevik hareketlenmesine karşılık "Lvov Hükûmeti" düşürülüp yerine Kerensky Hükûmeti getirildi. Ancak bütün bunlara rağmen Rusya'daki iç karışıklıklar artarak devam etti. Sonuçta 6 Kasım gecesi ayaklanma başladı. 7 Kasım 1917 günü Rusya'da iktidar el

²⁰ Fahri Cemal, *Türkiye'nin Sıhhi*, s. 3-26.

değiştirdi. 3 Mart 1918'de imza edilen Brest-Litovsk antlaşmasıyla da Rusya savaştan çekildi. 1917 yılında Lenin'in iktidarı ele almasıyla özel mülkiyet kaldırılarak yeni ekonomik sistem kuruldu.²¹ Alınan tüm tedbirlere rağmen yeni rejim henüz tüm ülkede tam manasıyla oturmadı ve ülkede yıllar sürecektir kanlı savaşların başlaması kaçınılmaz oldu. Haziran ve Temmuz 1918 itibarıyla Rusya'da iç savaş başladı. İç Savaş 1917 sonbaharından 1922 sonbaharına kadar 5 yıl boyunca sürdü. Bu dönemde özellikle dış ülkelerden destek alan muhalifler, Sovyet yönetimine karşı ülkenin farklı bölgelerinde mücadele ettiler. Bütün bu mücadelenin sonunda mağlup olan muhalif güçler ailelerini de yanlarına alarak kendilerine bağlı askerlerle beraber Rusya'yı terk etmek zorunda kaldılar. Bolşeviklere karşı Kazaklar, Tatarlar, küçük-büyük toprak sahipleri, bürokratlar, politikacılar ve askerlerin içerisinde yer aldığı Çarlık rejiminden yararlanan, geniş bir muhalefet çevresinin katılımıyla *Beyaz Gönüllüler Ordusu* adı verilen bir orduyla isyan hareketi başlatıldı. Güney Rusya'da General Denikin, General Wrangel, Sibirya'da Amiral Kolçak bulunuyordu.²² Müttefik devletlerin yardımları sonucu Sibirya'ya hâkim olan Amiral Kolçak, Krasnoyarsk şehrini kuşatan Kızıl Ordu birlikleri karşısında tutunamayarak, Irkutsk şehrine çekilmek zorunda kaldı ve 7 Şubat 1920 tarihinde burada Bolşevikler tarafından ele geçirilerek öldürüldü. Aynı zamanda Kuzey Kafkasya, Karadeniz sahilleri ve Kuban'da faaliyet gösteren General Denikin'in Bolşevikler karşısında başarısızlığa uğrayarak 1920 yılında Fransa'ya iltica etmesi, Gönüllüler Ordusu'nun dağılmasına yol açtı. General Wrangel, Denikin'in ilticasından sonra Kırım'a çekilen kuvvetlerden güçlü bir ordu kurmayı başardı. Wrangel Ordu'sunun Cayma, Aleksandrovska, Oreha ve Berdiansk şehirlerini ele geçirmesiyle birlikte 6 Ocak 1920'de Bolşeviklerle savaş yeniden başladı. 6 Haziran 1920'de Wrangel'in yeniden topladığı ordusu da taarruza geçti ve ilk başlarda Bolşevik Kızıl Ordu'ya karşı başarılı oldu. Ancak 26 Ekim 1920'de toplanan Kızıl Ordu Wrangel ordusunu bozguna uğrattı. Önce Perekop'u, 10 Kasım'da Yuşun tahkimatlarını ele geçirerek Kırım'ı hâkimiyetine alınca Wrangel ordusu Kırım'ı terke mecbur kaldı.²³

26 Ekim 1920'de karşı saldırıya geçen General Frunze komutasındaki Bolşevikler karşısında tutunamayan Wrangel kuvvetleri, Kırım'a çekilmek zorunda kaldı.²⁴ General Wrangel, 7 Haziran 1920'de burada yaptığı açıklamada, kuvvetler arasında bulunan dengesizlik nedeniyle savaşa devam etmenin anlamsız olduğunu ifade ederek, Kırım'ı boşaltma ve ülkeyi terk etme kararı aldığını belirtti. Böylece Wrangel ordusunun mağlubiyeti ile büyük çatışmaların yaşandığı iç savaş sona ermiş oldu. Rusya'da iç savaşın başladığı 1917'den itibaren birçok kişi mülteci olarak başka ülkelere göç etmek zorunda kaldı. Savaşın devam ettiği beş yıl boyunca göç edenlerin sayısının 3 milyon kişiye ulaştığı tahmin ediliyordu. İç savaşın sona ermesiyle Rusya'dan ayrılacak

²¹ Çoşkun Üçok, *Siyasi Tarih (1789-1960)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay, 1975, s. 257-258.

²² Uygur Kocabaşoğlu ve Metin Berge, *Bolşevik İhtilali ve Osmanlılar*. Ankara: Kebikeç Yay., 1996, s. 177.

²³ Umut C. Karadoğan, "İşgal Döneminde İstanbul ve Gelibolu'da Bolşevik Aleyhtarı Wrangler Ordusu", *Bilig*, 57 (Kış 2011), s. 137.

²⁴ Batmaz, "Gelibolu'da Rus", s. 3155.

mültecilerin yeni adresi öncelikle Türkiye oldu. Zaten Sovyet Hükûmeti ile batılı devletler arasında varılan anlaşma da bu yöneydi.²⁵ General Wrangel'in ülkeyi terk etme kararını almasının ardından, orduya bağlı asker ve siviller, yüzden fazla gemi ile 15 Kasım ile 22-23 Kasım 1920 tarihleri arasında İstanbul ve çevre illere gelmek üzere yola çıktı. 13 Kasım'da 1. Ordu birliklerinin Sivastopol'a ulaşmalarıyla tahliye başladı. Limanda "Rion", İsveç bandralı "Modik" ve Fransız Kruvazörü "Valdek Russo" tahliye için hazır bekliyordu. Wrangel Ordusu'nun İstanbul'a gelişi parça parça oldu. General Wrangel de, 17 Kasım 1920'de İstanbul'a geldi.²⁶ Wrangel Ordusu, İstanbul'a geldiği zaman, Mondros Mütarekesi gereğince İstanbul, İtilaf devletlerinin işgali altındaydı. Bu nedenle, ordunun İstanbul'a gelişi bu devletlerin kontrolü altında gerçekleşti. Özellikle Fransa bu konuda oldukça aktif bir rol oynadı. İstanbul'da bulunan Fransız Askeri Ataşesi Bouget ve Doğu Akdeniz Fransız Filo Kumandanı Amiral de Bon, Beyaz Rus sığınmacıların İstanbul'a gelebilmeleri için büyük çaba harcadılar. Bununla birlikte İtilaf devletlerinin yardımı sadece Fransa ile sınırlı kalmamış; İngiltere, İtalya ve Amerika da gemi göndererek tahliyeye yardımcı olmuşlardı.²⁷ Amiral Bristol, Nahma adlı gemisiyle tahliyeye bizzat katılarak yüzlerce Rus'u, İstanbul'a sevk etti. Nahma dışında, Galveston ve John D. Edwards destroyerleri ile birlikte Whipple, Fox, Edsol, Humphreys, Overton ve S.t Louis zırhlıları ve Faraby adlı kargo gemisi de bulunmaktaydı. Beyaz Rusları, Türkiye'ye getiren İngiliz gemileri arasında ise Hannover, Emperor of India, Calypso ve Steadfast destroyerleri yer almaktaydı. İtalya ise, Roma destroyeri ile yardımda bulundu.

General Wrangel karargâhının verilerine göre Kırım'dan ayrılanların sayısı 135 bin kişiden ibaretti. Bu rakamın 70 binini asker, geri kalanını siviller oluşturmaktaydı. General, 19 Kasım'da yaptığı toplantıda ordusunu üç tugaya ayırma kararı aldı. Müzakereler sonunda mültecilerin üç bölgedeki kamplara yerleştirilmesine kararı verildi. İlk kamp yeri olarak İstanbul'a yakın mesafedeki Çatalca belirlendi. Bu bölge Don Kazaklarına tahsis edildi. İkinci kamp yeri olarak Çanakkale Boğazı'nın Gelibolu yarımadası seçildi ve bölgeye General Aleksandr Pavloviç Kutepov komutasında 1. Kolordu'nun gönderilmesi uygun görüldü. Üçüncü kamp yeri için de Ege Denizi'ndeki Limni adası üzerinde duruldu. Oraya da Kuban ve Tersk Kazaklarının gönderilmesi planlandı. Yarımadaya çıkan 25 bin kişilik kafilenin 9 bin 500'ü subaylardı. İçlerinde ordu ile hiç ilişkisi olmayan siviller de vardı.²⁸ General A. P. Kutepov ve yardımcısı General B. A. Steyfon'un komutasındaki tugayın Gelibolu'da bulunan Fransız askeri kampına yerleştirilmesi kabul edildi. Türkiye'nin Avrupa Yakası (İstanbul dâhil) bu sırada Fransa ve İngiltere'nin denetimi altındaydı. Gelibolu'yu Anadolu yakasından ayıran Çanakkale Boğazı'nı ise Wrangel Ordusu'nun güvenliği ve yerleşmesi için yasal bir zemin oluşturacak olan özel bir komisyon kontrol ediyordu. General Kutepov komutasındaki 1. Kolordu Wrangel tarafından 21 Kasım 1920 tarihinde *Saratov* ve

²⁵ Ramin Sadıgov, "Rus İç Savaşından Sonra Türkiye'ye Sığınan Göçmenlerin Gelibolu Günleri", *Karadeniz Araştırmaları*, 51 (Güz 2016), s. 117.

²⁶ Aydın Süer, "Gelibolu'da Ruslar", *Belleten*, LI/199 (Nisan 1987), s. 316.

²⁷ Batmaz, "Gelibolu'da Rus", s. 3156.

²⁸ Sadıgov, "Rus İç Savaşından", s. 119.

Herson adındaki gemilerle Gelibolu'ya doğru yola çıkarılan ilk grup oldu. Bunu daha sonra diğerleri takip etti. Gelibolu'ya yerleşen *Beyaz Ruslar* burada kurulan yeni yaşamlarını General Kutepov'un idaresinde olmaları ve Kutepov'un ekol yönetimi sebebiyle *Kutep Rejimi* ya da *Kutep Ülkesi* tarzı kavramlarla ifade ettiler.²⁹ 22 Kasım'da Herson ve Saratov gemilerinin Gelibolu limanına ulaşmalarıyla birlikte Wrangel Ordusu'nun Gelibolu'daki yaşam serüveni başladı. Fransız İşgal Komutanı Veyler ile gerçekleştirilen görüşme sonucunda Beyaz Rus birlikleri komutanı General Kupetov, ordusunun üçte birinin kent merkezine yerleşebilmesi için izin alabildi. Ordunun geri kalan kısmı ise, Gelibolu'ya sekiz kilometre uzaklıkta bulunan içindeki nehrin kıyıları sık gül çalılıkları ile çevrili bir vadiye yerleştirildi. Kurulan çadırlarda insan istifi şeklinde bir konaklama olduğundan kısa sürede bulaşıcı hastalık baş gösterdi. Ama her şeye rağmen Ruslar bölgeye biraz da sempatiyle bakarak *galoe pole* (çıplak kır), *gül ve ölüm vadisi* adını koydular.³⁰

Ruslar toplumsal hayatlarını Osmanlı topraklarında tekrar kurarak, Rusya düşüncesini yeniden canlandırmaya çalıştılar. *Çıplak Alan* askeri birliklerin yerleşim bölgesi oldu. Gelibolu'da ise kolordu karargâhı, istihkâm alayı, askeri liseler ve subay okulları kuruldu.³¹ Ruslar, Gelibolu'da ayakkabı ve giysiler için tamir atölyeleri ve terzihaneler açarak, liman ve fırın işlettiler ve şehrin su şebekesini tamamen elden geçirdiler. 1921 yılında Gelibolu'da 1. Kolordu içerisinde kurulmuş olan altı askeri okul bulunuyordu. Bunlar Konstantinov Askeri Okulu, Aleksandrov Askeri Okulu, General Kornilov Askeri Okulu, Nikolaevsko-Alekseev Mühendislik Okulu, Sergiev Topçu Okulu, Nikolaev Süvari Okulu idi. Kornilov Askeri Okulu, kent merkezinde yarı yıkık bir cami-tekkeye, Sergiev Topçu Okulu ise kasaba dışında bulunan Senegal kışlalarının ahırlarına yerleştirildi. Diğer askeri okullar da terk edilmiş binalara sığınmak zorunda kaldılar.

Merkeze yerleşen Ruslar birçok sorunla karşılaşyordu. Türkler, Rusları oldukça iyi karşılamalarına rağmen bekârlara oda kiralamak istemiyordu. Boş odalara gün geçtikçe talep artıyordu ve bu sorunu çözebilmek için Yunan yönetimi yerleşik Rumlardan Ruslara yardımcı olmalarını istiyordu.³² Diğer taraftan beşi cami olmak üzere on üç adet toplu yaşam merkezi oluşturulmasına rağmen, buralarda kendilerine yer bulamayan Ruslar, yıkık binaların duvar diplerine, yıkıntılardan aldıkları taşlarla kendilerine odacıklar yapmaya başladılar.³³ Beyaz Rusların Gelibolu'ya gelmesiyle birlikte nüfus önemli oranda arttı ve bu bazı iâşe sorunlarına yol açtı. Ruslar, genelde yiyecek sıkıntısı çekiyordu. Özellikle ekmek, yağ ve şeker çok yetersizdi. Her ne kadar Fransızlar, Kızıl Haç aracılığı ile yardımda bulunsa da, bu yetersiz kalıyordu. Bu nedenle Ruslar, kendi fırınlarını kurdu ve 350 kişi çalışarak günde 15 bin kilogram ekmek pişirildi. Beslenme

²⁹ Çalışkan ve İbrahimov, "Gelibolu'da Beyaz", 426-427.

³⁰ Karadoğan, "İşgal Döneminde", s. 140; Sadikov makalesinde bu uzaklığı altı kilometre olarak vermiştir; Sadikov, "Rus İç Savaşından", s. 120.

³¹ Sadikov, "Rus İç Savaşından", s. 149.

³² Süer, "Gelibolu'da Ruslar", s. 318-328.

³³ Çalışkan ve İbrahimov, "Gelibolu'da Beyaz", s. 149.

yetersizliğinden dolayı kansızlık, verem gibi hastalıklar artmaya başladı. Çocuklar, hastalar ve sağlığı yerinde olmayanlar için beslenme merkezleri kuruldu. Fransızlar ve Amerikan Kızıl Haçı, bu merkezlere yiyecek yardımında bulunarak 7 bin 800 adet battaniye dağıttılar. Ayrıca iç çamaşırı, bot, giyim eşyası ve diğer gerekli eşyaların dağıtımı da yapıldı. Salgın hastalıkların kentte hızla yayılması üzerine, tam teşekküllü tek sağlık kurumu olan 4. Kızıl Haç Hastanesi, 14 Kasım'da hasta kabulüne başladı. Fransız ve Yunan Hükûmetlerinin yardımlarıyla 7. Kızıl Haç Öncü Birliği ve Beyaz Haç Hastanesi, 29 Kasım 1920'de faaliyete geçti. Bir süre sonra Yunan Kızıl Haçı, 50 yataklı bir hastane kurdu. Burada tedavi edilenlerin sayısı, bir ay içinde 2 bine ulaştı. Kurulan bu hastaneler dışında, "Runyantsev" adlı hastane gemisi de kente gelerek hasta kabulüne başladı. Sağlık probleminin yaşanmasında beslemenin yanında en büyük etken su sorunuydu. Gelibolu'nun suyu, Saroz'dan Şalvarlıoğlu tarafından döşenen su kanalıyla getiriliyordu. Ancak artan nüfus karşısında su yetersiz kalıyordu. Bunun üzerine Rus kolordusunun teknik alayı, elliden fazla kuyu açarak mevcut su tesisatını yeniledi böylece hem kentin hem de Rus halkının su ihtiyacı giderildi.³⁴ Yeterli suyun sağlanmasıyla birlikte şehirde iki hamam hazırlandı. Bunlardan biri dezenfeksiyon amacıyla kullanıldı. Kurulan bu hamamlarda günde 700 kişi ılık su ile yıkanarak dezenfekte edildi.³⁵

Kampta ve şehirde belirli bir düzen kurulduktan sonra Beyaz Ruslar, günlük hayatın getirdiği aktiviteleri uygulamaya başladılar. Dinsel görevlerini yerine getirebilmek amacıyla Metropolit Kostantin'e başvurmaları sonucunda büyük tapınaktan yararlanmaları sağlandı. Kampta yaşayan birlikler için yedi büyük çadırda ibadet yeri oluşturuldu. Ayrıca her birlik kendi kilise korosunu kurdu. Kentte ise tüm dinî faaliyetlerin merkezi garnizon yani Yunan tapınağıydı. Büyük bayramlarda Rumlar ve Ruslar, Metropolit Konstantin'in başkanlığında toplanırken Ermeni ruhanileri de bu konuda Ruslara her türlü yardımda bulundu.

Ruslar, öksüz çocukların bakımı için kreşler açarken halka sporu sevdirep, spor müsabakaları tertip ederek gençleri spora teşvik ediyorlardı. Ayrıca kitaba duyulan ihtiyaçtan 14 Mart 1921'de İstanbul'da bulunan bir Rus toplumsal örgütünün yardımıyla 800 kitaplık bir kütüphane kurdular.³⁶ Kolordu Gelibolu'ya geldiği ilk günlerde, haberleşme olanakları son derece kısıtlıydı. Rus ve Fransız radyoları takip ediliyordu. Daha sonra toplumsal kuruluşların çalışmaları sonucu, İstanbul'dan düzenli olarak haftada bir kez gazete getirilmesi sağlandı. Ruslar gazete ve dergilerle İstanbul'a ve Gelibolu'ya gelir gelmez ilgilenmişlerdi. 1920-1922 yılları arasında Gelibolu'da çıkan gazete ve dergilerden bazıları *Lepta Artillerista*, *Konstantinovets*, *Luç*, *Ogni*, *Şakal*, *Eşafot*, *Gallipoli*'dir.³⁷ İlk basılan dergi, bir mizah dergisi olan *Eşafot*'tu. 1921 yılı ortalarında kolordu bünyesinde, düzensiz de olsa ondan fazla dergi çıkıyordu. Kolordu bünyesinde

³⁴ Mehmet İrdesel, *Fotoğraflarla ve Belgelerle Gelibolu Tarihi*, Çanakkale: Kroys Matbaacılık, 2008, s. 187-188.

³⁵ Batmaz, "Gelibolu'da Rus", s. 3163.

³⁶ Süer, "Gelibolu'da Ruslar", s. 333-336.

³⁷ Karadoğan, "İşgal Döneminde", s. 149.

bulunan gazetecilerin girişimleri sonucu *Sözlü Gazete* yayımına başlandı. Toplam 180 adet düzenlenen *Sözlü Gazete* seanslarında, 500'den fazla haber ve yorum okundu. Bu seansların 105'i kentte, 55'i kampta ve 20'si de askeri okulda gerçekleştirildi. Bütün bu faaliyetlerin yanında Markov alayı tarafından kabare karakterinde, küçük bir tiyatro grubu da kuruldu. Bu grup, kısa süre içerisinde büyük ilgi topladı ve yaklaşık otuz kişilik amatör ve profesyonel bir kadroya ulaştı. Oyunları sahnelemek amacıyla bin kişilik bir kent tiyatrosu ve 2 bin 500 kişilik kamp tiyatrosu kurularak 80'den fazla oyun sahneye konuldu. Tiyatronun yanı sıra, her alay ve askeri okullarda korolar oluşturuldu. En iyi nitelikte olan Alekseev ve Kornilov alay korolarıydı. Gelibolu'daki ilk konser, Kornilov alay korusu tarafından Ermeni kilisesinde düzenlenen dinî konser oldu. Türk ve Rum halkı konseri beraber izledi.³⁸

Gelibolu'da ölen Rus asker ve siviller için iki mezarlık yapılmış, iki de anıt dikildi. 9 Mayıs 1920 tarihinde yapımına başlanan Büyük Rus Anıtı, 16 Temmuz'da bitirilerek törenle açıldı.³⁹ Törende hazır bulunan bir Türk müftüsü yaptığı konuşmada, Müslüman bir kişi için her mezarlığın kutsal olduğunu, fakat yurtları için savaşan askerlerin mezarlıklarının, hangi dinden olursa olsunlar, özellikle kutsal olduğunu belirtiyordu.⁴⁰ Anıtın üzerine Türkçe, Fransızca, Rusça ve Yunanca olarak şu ifadeler yer veriliyordu: "Tanrı ölülerimizin ruhlarını huzura kavuştursun, 1920-21'de yabancı ülkelerde ülkesinin onuru uğruna sonsuzluğa göçen 1. Kolordu'ya mensup asker kardeşlerimiz ve 1854-55'de Türk esaretinde ölen Zoporej atalarımızın hatırasına..." Anıtın ön yüzünden bulunan bu yazı ve Rusların sembolü olan Kartal Arması, İhsan Tahcı adlı bir Gelibolulu tarafından yapıldı. Mezarlık olarak kullanılmayan kısmı işleme izni verilen Tahcı'ya mezarlığa bakması ve koruması için de belirli bir ücret ödendi. Kente yakın olan bu Büyük Rus Mezarlığı'nda, bazı kaynaklara göre 255 kişi gömülüdür. Bu sayı, kolordunun hazırladığı mezarlık şemasında 263 olarak gösterilirken, başka bir listede 342 kişi belirtilmiştir.⁴¹

Büyük Rus Mezarlığı'nın yanı sıra, Kurt Deresi ve Koca Dere'yi birbirinden ayıran Katrancı Sırtı'nın Münipbey Çiftliği'ne bakan yamacının üzerine, burada bulunan Rus kampı tarafından bir anıt dikilmiştir. Bu anıtın bulunduğu mezarlıkta piyade alayından 24, süvari alayından ise 14 kişi gömülüdür.⁴² Ruslar Gelibolu'dan ayrılırken, mezarlığa bekçilik yapmak amacıyla Gelibolulu İsmail (İsan)'ı görevlendirmişler İsan da bu görevini 1939 yılına kadar devam etmiştir.⁴³ Rusların bu iki anıtından da günümüze herhangi bir iz kalmamıştır. Münipbey Çiftliği civarındaki anıt, 1940'lı yıllarda kimliği belirlemeyen kişiler tarafından nedensiz bir şekilde yıkılmıştır.

³⁸ Süer, "Gelibolu'da Ruslar", s. 337-339.

³⁹ Batmaz, "Gelibolu'da Rus", s. 3165.

⁴⁰ Süer, "Gelibolu'da Ruslar", s. 333.

⁴¹ Batmaz, "Gelibolu'da Rus", s. 3165-3166.

⁴² Vedat Çalışkan ve Aydın İbrahimov, "Bir Kültür Transferi Örneği: Gelibolu'da Beyaz Ruslar", *Ulusal Coğrafya Kongresi Bildiriler Kitabı*, İstanbul: Türk Coğrafya Kurumu Yayını, 2005, s. 150-151.

⁴³ İrdesel, *Fotoğraflarla ve Belgelerle*, s. 198.

Gelibolu'ya geldikleri ilk günden itibaren buradan ayrılmayı düşünen Beyaz Ruslara, ciddi olarak ilk ayrılık haberi 2 Mayıs 1921'de kolordu aracılığıyla bildirilmiştir. Buna göre kolordu en kısa zamanda Sırbistan'a aktarılacaktır. 22 Mayıs'ta yayınlanan bildirimde ise, Slav ülkeleri ile yapılan anlaşmaya göre, Limni adasında bulunan Kazak birliklerinin Sırbistan ve Bulgaristan'a, 1. Kolordu'nun ise Sırbistan'a gönderileceği ifade ediliyordu. Ancak bu anlaşma uygulanmadı. Nihayet süvari birliğinin bir bölümünün 410 adlı gemiyle Selanik'e doğru yola çıkması üzerine, boşaltma işlemi başlamış oldu. Bu gemi, birliğin geri kalan bölümünü almak için daha sonra geri döndü. Birliğin son bölümü ise *Giresun* adlı gemi ile nakledildi. Kampın en büyük kısmını oluşturan piyadeler de 31 Ağustos'ta *Reşit Paşa* adındaki yolcu gemisiyle Varna'ya gönderildi. Taşıma işlemlerine uzun bir süre ara verildi. Ancak 23 Kasım'da ordu mensupları *Giresun*, *Reşit Paşa* ve *Akdeniz* gemilerinin Gelibolu'ya gelmekte olduğunu ve Bulgaristan'a taşınma işleminin yapılacağını öğrendi. 25, 27 ve 29 Kasım'da gerçekleştirilen sevkiyat sonucunda ordunun geriye kalan kısmının hemen hemen tamamı Bulgaristan'a taşındı. 7 Aralık'ta *Giresun* gemisi geri dönerek, ertesi gün Selanik'e doğru yola çıktı. 14 Aralık'ta Akdeniz gemisi, kolordu karargâhını alarak şehirden ayrıldı.⁴⁴ 5 Mayıs 1923 tarihinde, General Martinev komutasında bulunan 200 kişilik bir askeri heyetin, şehirden ayrılmasıyla birlikte Beyaz Rusların Gelibolu'daki yaşam serüveni tamamen sona erdi.

2.2. Mondros Mütarekesi ve Gelibolu

Birinci Dünya Savaşı'nda İtilaf devletlerinin en büyük amacı İstanbul ve Çanakkale Boğazlarını ele geçirmektir. Böylece Osmanlı Devleti'ni saf dışı bırakarak müttefiklerinden koparacak, Rusya'ya silah, cephane, malzeme yardımını en kolay yoldan sağlayarak savaşa katılmamış olan Balkan Devletlerini müttefiklerin safına katabilecekti. Müttefik devletler amaçlarına ulaşmak için Çanakkale Boğazı'na karadan ve denizden saldırdıysa da başarılı olamadılar. Çanakkale Cephesi'nde çok önemli bir zafer kazanılmasına ve İtilaf devletlerinin boğazlardan geçişine engel olunmasına rağmen, Ekim 1918'de Osmanlı Devleti, cephelerde uğradığı ağır yenilgiler sonucunda, İtilaf devletleri ile ateşkes antlaşması yapmanın çarelerini aramaya başladı ve Amerika Birleşik Devletleri'nin savaşın bitirilmesi amacıyla ilan ettiği prensipler doğrultusunda, barış müzakerelerine başlayacağını İtilaf devletlerine bildirdi.⁴⁵ Mütareke teklifi İngiliz hükûmetince uygun görüldü ve görüşmeler için Amiral Calthorpe görevlendirildi. Osmanlı Hükûmeti, Bahriye Nazırı Hüseyin Rauf Bey, Yarbey Sadullah Bey ve Hariciye Müsteşarı Reşat Hikmet Bey'den oluşan heyeti 26 Ekim 1918 tarihinde Limni Adası'nın Mondros Limanı'na gönderdi. Osmanlı ve İngiliz delegasyonu arasında 30 Ekim 1918 tarihinde 25 maddeden oluşan Mondros Mütarekesi imzalandı.⁴⁶

⁴⁴ Süer, "Gelibolu'da Ruslar", s. 335.

⁴⁵ Ahmet Altıntaş, *Millî Mücadele Döneminde Çanakkale 1919-1923*, Ankara: Asil Yayınları, 2007, s. 9-32.

⁴⁶ Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C. I*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1973, s. 23-32.

Gelibolu ve çevresiyle ilgili işgaller mütarekenin birinci ve yedinci maddeleri çerçevesinde gerçekleştirildi. Mütarekenin 2, 5, 6, 8, 9, 12, 13 ve 20. maddelerinin de işgallere dolaylı olarak kolaylık sağladığı görülmektedir.⁴⁷ Mütareke metninde doğrudan doğruya Gelibolu ile ilgili herhangi bir madde bulunmamasına rağmen bölge işgal edildi. Hemen uygulanmaya başlanan mütarekenin 1. maddesine göre Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının işgal edilmesi, Doğu Trakya'nın Anadolu ile olan bağlantısının kopması anlamına geliyordu. Mondros Mütarekesi imzalandığı sırada Çanakkale Boğazı ve çevresini savunma görevi 5. Ordu'daydı. Böylece 5. Ordu, Gelibolu Yarımadası üzerinde üç ve Anadolu yakasında bir tümenle gerekli tedbirleri alarak, Meriç nehri üzerinden yaşanacak bir saldırı karşısında Bolayır'ı savunmak için Saroz körfezinin kuzeyindeki birliklerle temasa geçti. Yeni savunma tertibatına göre 1918 Kasım'ında 5. Ordu karargâhı Gelibolu'ya taşındı. Bunun yanı sıra, 6. Ordu'ya bağlı 14. Kolordu (Çanakkale Grubu Komutanlığı), karargâhı ile birlikte Yahşiköy'ün güneyindeki bir çiftlikte, 49. Tümen'in 153., 154. ve 155. Piyade Alaylarıyla 49. Topçu Alayı Yahşiköy civarında, 185., 186. ve 187. Tümenler ile 60. Topçu Alayı'ndan oluşan 60. Tümen Bayat'ta, 61. Tümen'in 188., 189. ve 190. Piyade Alayları ile 61. Topçu Alayı Anadolu yakasında Pınarbaşı kuzeyinde bulunan bir çiftlikte, karargâhı Gelibolu'da bulunan I. Ordu ise, 55. Tümen'ine mensup 168., 170. ve 171. Piyade Alayları ile 55. Topçu Alayı, Gelibolu yakınındaki Atıfbey Çiftliği'ne yerleştirildi. Ayrıca bu birliklere destek olmak üzere Bolayır'ın kuzeyinden Meriç-Ergene kavşağına kadar, Saros körfezini ve Meriç boyunu tutan Enez ve İpsala müfrezeleri de hazırlandı. Mütareke imzalandığı sırada Çanakkale ve Karadeniz Müstahkem Mevki Komutanlıkları, başında Alman Koramiral Usedom Paşa'nın bulunduğu Boğazlar Umum Komutanlığı'na bağlıydı. Onun üstünde de Alman Tümamiral Merten Paşa komutasındaki Çanakkale Boğaz Komutanlığı bulunuyordu.⁴⁸ Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı'nın iki taburu Çanakkale'de, dört taburlu 3. Ağır Topçu Alayı ile üç taburlu 5. Ağır Topçu Tugayı Gelibolu Yarımadası'nda, iki taburlu 4. Ağır Topçu Alayı ile iki taburlu 11. Ağır Topçu Alayı'ndan oluşan 7. Ağır Topçu Tugayı ve 12. Müstakil Topçu Taburu ile 358. Kıyı Astsubay Okulu Gelibolu'da, ayrıca Erenköy-Kumkale bölgesinde dört tümenli bir kuvveti mevcuttu.⁴⁹ Çanakkale Boğazı'nın her iki yakasında da çeşitli çapta 2 bin 273 top, 11 mayın hattı, 403 mayın, 2 denizaltı mânia ağı ve 3 kovanlı bir torpido bataryası ile 16 ışıldak bulunuyordu. Çanakkale Boğaz Komutanı Amiral Merten, Osmanlı Devleti'nin İtilaf devletleri ile mütareke görüşmeleri için teşebbüste bulunması üzerine ilgili makamlara çektiği telgrafta, anlaşmanın sağlanması halinde 21 kişiden oluşan Çanakkale'deki askeri heyetin bölgeden ayrılması gerektiğini belirtti. Bu amaçla Alman subay ve erlerine şehri boşaltmak için hazır bulunmalarını, Almanların idaresinde bulunan Türk birlik ve tesislerinin de Türklere teslim edilmesi için gerekli tedbirlerin alınmasını istedi. Alman Askeri Heyeti, antlaşmanın imzalanması üzerine 31 Ekim 1918 tarihinde Çanakkale'den ayrıldı.⁵⁰

⁴⁷ Mütareke maddeleri için bkz. İsmail Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları İle Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları, I. Cilt (1920-1945)*, Ankara: TTK, 1989, s. 12-14.

⁴⁸ *Türk İstiklal Harbi I Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1999, s. 160.

⁴⁹ Muhammet Erat, "Millî Mücadelede Çanakkale Bölgesi", *Çanakkale Tarihi*, VI (2008), s. 3093-3094.

⁵⁰ Mehmet Okur, "Mondros Mütarekesinin Boğazlarda Uygulanışı", *Çanakkale Tarihi*, VI (2008), s. 3221.

Müttefikler mütareke şartlarını uygulamaya koymak için hemen çalışmalara başladı. 1 Kasım'da Sadrazam ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Ahmet İzzet Paşa tarafından verilen emirde, İngiliz subaylarının Çanakkale tahkimatlarının işgali için inceleme yapmak üzere, 2 Kasım günü saat 9'da Seddülbahir'e çıkacakları bildiriliyor ve gerekli yardımların yapılabilmesi için birkaç subayın heyete eşlik etmesi isteniyordu. Aynı gün 5. Ordu vasıtasıyla Müstahkem Mevki Komutanlığı'na ulaşan telgrafta da, İngilizlerin 1 Kasım günü Bozcaada'dan Çanakkale Boğazı'nın giriş kısmına kadar olan bölgedeki mayınları, ikinci ve üçüncü günlerde de boğaz giriş kısmındaki mayınları toplamaya başlayacakları için yardımcı olunması bildiriliyordu.⁵¹ 2 Kasım günü saat 9.00'da, bir deniz albayı idaresinde beş İngiliz askerinden oluşan heyet Seddülbahir'e çıkarak incelemelerine başladı. Fakat Erkan-ı Harbiye'den beklenen subayın gelmemesi üzerine İngiliz askeri heyeti gerekli bilgileri alabilmek amacıyla Müstahkem Mevki Komutanı Albay Selahattin Adil Bey ile görüşmek üzere Çanakkale'ye gitti. Albay Selahattin Adil Bey, Çanakkale'nin genel durumu ve mayın hatları hakkında genel bilgileri heyete ilettiler. Ancak işgalin nasıl uygulanacağı konusunda beklenen delegenin gelmemesi nedeniyle kesin bir sonuca ulaşamadı. 3 Kasım 1918 günü Erkan-ı Harbiye-i Umumiye'den Çanakkale Boğazı'nın tahkimat ve savunma planlarıyla birlikte Deniz Yüzbaşı Şevket Bey Çanakkale'ye ulaştı. Şevket Bey, yanında Müstahkem Mevki 1. Şube Müdürü Kurmay Yüzbaşı Şakir Muzaffer Bey ile beraber tahkimat ve mayın hatları konusunda İngilizlerle görüşmek için Mondros'a gitti. Superb savaş gemisinde yapılan toplantıya Amiral Calthorpe ile birlikte Fransız deniz kuvvetlerinden bir albay da katıldı. Toplantı sonucunda Müstahkem Mevki'nin boşaltılması ve müttefikler tarafından işgalini öngören bir protokol imzalandı.⁵²

6 Kasım 1918 tarihinde protokolün imzalandığını öğrenen Osmanlı Erkan-ı Harbiyesi, protokolün uygulanması için Cevat (Çobanlı) Paşa yoluyla 5. Ordu'ya gönderdiği emirde; 5. Ordu'nun, 14. Kolordu kıtalarını süratle Müstahkem Mevki bölgesinden uzaklaştırarak Gelibolu mıntıkasında toplamasını, 61. Tümen'in Biga-Gönen bölgesinde ordunun uygun bulacağı bir yere çekilmesini istemekteydi. Ayrıca ordunun bu yeni mevkiilerine yerleşmesi sırasında Müstahkem Mevki Komutanlığı'nın kara ve deniz taşıtlarıyla her türlü yardımda bulunacağı da belirtilmişti. Bu protokolün imzalanmasından sonra Çanakkale'ye gelen, 28. İngiliz Tümeni'nden General Fuller idaresindeki İngiliz heyeti ile Müstahkem Mevki Komutanı Albay Selahattin Adil Bey arasında boğazın boşaltılması ve İngilizler tarafından işgal edilmesi amacıyla, 6 Kasım 1918 tarihinde bir anlaşma imzalandı. Buna göre işgal 8 Kasım 1918 günü başlayacaktı. İlk gün 5. ve 11. Alaylar, ikinci gün de 3. ve 4. Alaylar bölgeleri işgal olunacaktı. Tabyalarda, yüzde on nispetinde er ve bir subay bırakılacak, geri kalan Türk erleri, 9 Kasım 1918 Cumartesi sabahına kadar Bigalı-Nara çizgisinin kuzeydoğusuna çekilecekti. İşgal, boğazın uygun görülecek iskelelerine çıkarılacak İngiliz birlikleriyle Türk birlik subayları arasında, senet ve

⁵¹ Erat, "Millî Mücadelede", s. 3095.

⁵² Protokol maddeleri için bkz. Okur, "Mondros Mütarekesinin", s. 3222-3223.

protokolle yapılacak, İngilizler tabyaları teslim aldıktan sonra her top başına, top ve cephaneyi muhafaza için, ikişer er bırakacaktı. Geri kalan erler ve subaylar, Akbaş ve Karacaören'de toplanacaktı.⁵³

General Fuller ile Albay Selahattin Adil Bey arasında varılan anlaşma neticesinde sadece 500 Türk askeri, Çanakkale bölgesinde kalacaktı. Bunun dışında tutulan bütün birlikler, İstanbul'a taşınacaktı. ⁵⁴ Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı günlerde karargâhı Gelibolu'da bulunan 5. Ordu'nun 1. Kolordusu, karargâhı ve 49. Tümeni ile birlikte Malkara'da; 55. Tümeni Keşan'da; 14. Kolordusu komuta merkeziyle beraber Gelibolu'da; 60. Tümeni Eceabat'ta ve 61. Tümeni de Ayvacık'ta bulunuyordu. Osmanlı Harbiye Nezareti'nden 5. Orduya gelen emir üzerine, Gelibolu yarımadasındaki birliklerden 14. Kolordu karargâhı (Kazım Karabekir) ile 55. Tümen (Yzb. Alaaddin Bey) Tekirdağ'a; 49. Tümen (Alb. Şükrü Naili Bey) Kırklareli'ne; 60. Tümen (Alb. Kazım Bey) Keşan'a yerleşti.⁵⁵ 49., 55. ve 60. Tümenlerin, Gelibolu yarımadasından yeni bölgelerine yerleşmeleriyle birlikte mütareke şartlarına göre yedek subaylarla erlerin çoğu terhis edilmiş, ancak iç hizmetlere yetecek kadar her piyade taburunda 80 er bırakılmıştı. Silah ve cephaneler mütareke kapsamında azaltılıyor, her tümende, 2 bin tüfek ve 8 top kaması bulundurulmasına izin veriliyordu. İngilizler tarafından diğer topların kamalarıyla tüfeklerin mekanizmaları ve cephanelerine el koyularak bunlar Edirne, Uzunköprü, Çorlu, Lüleburgaz, Keşan, Tekirdağ, Akbaş, Şarköy ve Hadımköy'deki depolara konuldu.⁵⁶ Gelibolu, Akbaş ve Çatalca depolarının müttefik devletlerin kontrolü altında bulunması nedeniyle kolordudan toplanan silah, cephane, sürgü kolu, makineli tüfek kapakları ve top kamalarının çoğu buralardaydı. Gelibolu'daki depoda, 276 bin 552 muhtelif cins piyade tüfeği sürgü kolu, 72 makineli tüfek namlu takımı ile 930 top kaması; Akbaş deposunda ise 138 bin 711 Alman piyade fişeği, 5,5 milyon mavzer fişeği, 14 milyon Rus tüfeği fişeği, 7 bin 331 sahra top mermisi mevcuttu. Ayrıca Akbaş'a bağlı Gaziler deposunda 1.778 on buçukluk sahra obüs mermisi bulunuyordu.⁵⁷ Boğazlar ve çevresinde Türk askerlerinin tahliye edilmesi ve ordunun elindeki silah ve cephanenin toplanmasından sonra İngilizler, mayın toplama çalışmalarına 6 motor gambot ve 10 arama tarama gemisiyle başladı.⁵⁸ Bu çalışmalara Osmanlı donanmasından Nusret mayın gemisi de katıldı. Mayın tarama işlemi bitirilip boğazın temizlenmesinin ardından İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan gemilerinden oluşan müttefik donanma, İstanbul'a hareket ederek mütarekenin boğazlarla ilgili hükümlerini uygulamaya soktu.

⁵³ Tevfik Bıyıklıoğlu, *Türk İstiklal Harbi I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1962, s. 111-112.

⁵⁴ Erat, "Millî Mücadelede", s. 3098.

⁵⁵ Tevfik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele*, C. I, Ankara: TTK, 1992, s. 197.

⁵⁶ Bıyıklıoğlu, *Türk İstiklal Harbi*, s. 169.

⁵⁷ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli*, s. 198-199.

⁵⁸ Okur, "Mondros Mütarekesinin", s. 3226.

2.3. İşgallere Tepkiler ve İzmir'in İşgalini Protesto Telgrafları

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali, bütün yurttaki olduğu gibi Gelibolu'da da Sadaret'e gönderilen telgraflarla protesto edildi. Genellikle vali, belediye başkanları ve müftüler tarafından çekilen telgraflar sadaret makamına, padişah ve halifeye, İtilaf devletleri temsilciliklerine ulaştırılmaya çalışıldı. Gelibolu Sancağı'ndan İzmir'in işgalini protesto etmek için gönderilen telgrafların dağılımı Gelibolu merkez sancak 4; Enez-Hasköy 1; İpsala 2; Keşan 3; Eceabad-Maydos 2; Mürefte 2; Şarköy 2 olmak üzere on altı adettir.⁵⁹

Burada örnek olarak Gelibolu merkez kazadan müftü ve belediye başkanı tarafından Sadaret'e gönderilen telgraflara yer verilmiştir. 16 Mayıs 1919'da Gelibolu halkı adına Müftü Ali Vasfi Bey tarafından işgalin bir facia olduğunu anlatan ilk telgraf Sadaret Makamına çekilmiştir: "Zannetmiyoruz ki insaniyet hamileri bulunan düvel-i mütelife akan kanları kâfi görmemiş olsunlar. Zannetmiyoruz ki ağlamaktan şişen gözlerin sigalarında inleyen ihtiyarların, sararan yavruların manzarasından müteessir olmasınlar. Çünkü Müslüman ve Türk'üm diye bağırın İzmir'imizin tarih ve ırkımızın düşmanı olarak işgali bu faciayı istemek demektir. Beşeriyetin bir uzvu bulunan biz Türkler hakkımızı muhafaza etmek için Avrupa'ya bu manzarayı göstermeye azmettik."⁶⁰

İşgale karşı tepkiler artarken, 19 Mayıs 1919'da Gelibolu Belediye Başkanı Mehmed Emin Bey, İzmir'in haksız işgalinin sona erdirilmesi için Gelibolu halkının gerekli mücadeleyi göstermekte kararlı olduğunu belirten telgrafını Sadaret Makamına göndermiştir: "Avrupa medeniyetini takdir ve kabul etmekte olduğu bir sırada yine bu medeniyet namına Türklerin mukaddesatına hücum ediliyor. Wilson prensiplerine sadakatimizi ilan ettik. Hâlbuki Yunanlıların mukaddes İzmir'imize tasallutunu haber alıyoruz. Bütün âlem-i medeniyet ve insaniyete hitap ediyoruz, İzmir'in vaziyet-i hâzırası devam ettikçe dünya rahat yüzü görmeyecektir, hak bizimdir ve hakkımızı muhafaza edecek kadar kaviyiz, bütün Gelibolu ahali buna ahd ü peyman eylemiştir."⁶¹

Belediye Başkanı Mehmed Emin tarafından 22 Mayıs 1919'da çekilen ikinci bir telgrafta da çoğunluğunu Müslüman ve Türklerin oluşturduğu İzmir'in yanı sıra Urla, Çeşme, Foça ve Seferihisar'da Yunan askerlerinin ve yerli Rumların yaptıkları taşkınlıklar sert bir dille kınanmıştır: "Ahalinin yüzde seksen beşi Müslüman ve Türk olduğu bütün dünyaca anlaşılan İzmir'in hin-i işgalinde Yunan asâkiriyle yerli Rumlar tarafından gözünüzün önünde taarruz edilmedik hiçbir Müslüman müessesesi ve hanesi ve hetk edilmedik İslam ırzı kalmadığını haber aldık. Bilhassa yerli Rumlarla birlikte Yunanlılar tarafından bilcümle Müslüman köyleri katliam edilmiş ve Urla, Çeşme, Foça, Seferihisar havalisindeki taarruzat-ı vahşiyane sabır ve tahammülün fevkinde ve tüyler ürpertecek bir raddeyi bulmuştur. Kemâl-i sükûnetle sulhun inikadına ve İtilaf hükûmetlerinin karar-ı adilanesine muntazır iken gözlerinizin önünde adalet kat-ı ümid ettirdiği gibi

⁵⁹ Nurettin Gülmez, "İzmir'in İşgaline Tepki olarak Gönderilen Telgraflar Üzerine Değerlendirme", *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (Özel Sayı), 20/(2022), s. 279.

⁶⁰ Haluk Selvi, *İşgal ve Protesto, İzmir'in İşgali İle İlgili Protesto Telgrafları*, İstanbul: Değişim Yayınları, 2007, s. 128.

⁶¹ Haluk Selvi, *İşgal ve Protesto*, s. 129.

sabır ve tahammülümüz de tükenmiştir. Yunan işgal-i askerisinin temadisi ile fezahat ve kıtal gibi hadisat-ı vakıaya karşı ahalinin galeyanını teskin mümkün olamayarak daha feci ahvalin zuhur etmesi mezhuldur. Yunan hükûmeti tarafından vatanımızın hiçbir kısmının işgaline bir Türk bile tahammül edemez. Keyfiyet-i işgal masumiyetimizin İtilaf hükûmetleri nezdinde sabit bulunduğu hakkında kanaatimizin tezelzülünü ve Müslüman olmaktan başka hiçbir kabahati olmadığı hissi artmaya başlamıştır. Hiçbir veçhile tahammül edemeyeceğimiz Yunan işgal-i askerisine hemen hatime verilmesini hükûmet-i metbuanıza tebliğ için sizi tavassut ve Yunanlıların irtikap ettiği cinayâtı protesto ile canilerin tecziyesini talep ederiz.”⁶²

3. Gelibolu'nun İşgali ve Akbaş Baskını

3.1. Gelibolu'nun İşgali

Osmanlı Devleti'nin İtilaf devletlerine mütareke görüşmelerini kabul ettiğini bildirdiği andan itibaren Gelibolu'da hareketlilik başlamıştır. Özellikle 1918 Eylül ve Ekim aylarında Dâhiliye Nezareti Şifre Kaleminden 9 Eylül ve 5 Ekim 1918 tarihlerinde gönderilen emirlerde Gelibolu'nun Şarköy'e kadar olan kısmındaki ahalinin Anadolu'ya naklinin istenmesi⁶³ ve ayrıca da ahali Anadolu'ya nakil edilirken memurlara da altışar maaş kadar bir meblağın verilmesinin istenmesi dikkat çekicidir. ⁶⁴ Mütareke kapsamında işgaller, İngilizlerin 200 kişilik bir kuvveti Seddülbahir'e, 400 kişilik diğer bir kuvvetini de Kumkale'ye çıkarmasıyla birlikte 9 Kasım 1918 tarihinde resmen başlamıştır. Osmanlı Devleti, anlaşmadan doğan yükümlülüklerini yerine getirerek işgal sırasında kullanmaları amacıyla iki römorkör ve beş mavnayı İngilizlere tahsis etmiştir. Seddülbahir'e asker çıkarılmasından sonra hızlı hareket eden İngilizlerin 28. Tümen 84. Piyade Alayı Kilitbahir ve Eceabat'ı işgal ettiyse de 21 Kasım 1918 günü bölgeyi Fransızlara bıraktı.

Kilitbahir'e hâkim olan Fransızlar bölge halkına baskı yapmaya başladılar. Kaymakam Kemal Bey'in, Müstahkem Mevki Komutanlığı'na gönderdiği yazıda işgalin gerçekleştiği üç günden beri Fransızların zorla Müslümanların evlerine girerek dışarı attıkları, erzaklarını ellerinden alarak göç etmeye zorladıkları bildiriliyordu.⁶⁵ Diğer taraftan yerlerini Fransızlara bırakan İngiliz birlikleri bölgedeki Ali Bey ve Maydos (Eceabat) cephane depolarıyla Bigalı silah deposu ve tamirhanesini de işgal etti. Ayrıca İngiliz birlikleri Gelibolu yönünde ileri harekâtlarına devam ederken kendileri için bir tehdit unsuru olarak gördükleri Türk birliklerinin bölge dışına çıkarılmasını Osmanlı Hükûmeti'nden talep ettiler. General Vonler'e verilen cevapta, yarımada üzerinde bulunan birliklerin, yarımada dışında belirlenen mevkilere hareket ettiği, 28 Kasım'a kadar bütün kuvvetlerin yarımada dışına çıkarılacağı, 29 Kasım'da da bazı malzeme ve uçak kuvvetlerini almak üzere İstanbul'dan bir vapur geleceği için malzemeleri korumak üzere az sayıda birlik bulundurulacağı haberi veriliyordu.

⁶² Haluk Selvi, *İşgal ve Protesto*, s. 129.

⁶³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dâhiliye Vekâleti Şifre Kalemi, BOA. DH. ŞFR/594-63-0, R-03-09-1334.

⁶⁴ BOA. DH. ŞFR/597-54-0, R-05-10-1334.

⁶⁵ Erat, "Millî Mücadelede", s 3099.

Osmanlı Hükûmeti'nden alınan bu teminat üzerine İngiliz birlikleri, 30 Kasım 1918'de Gelibolu'yu işgal etti. Gelibolu iskelesinde sevkiyat ve nokta kumandanlığı dairesi, eski hükûmet dairesiyle diğer resmi dairelere ve içindeki eşyalara el koyuldu.⁶⁶ 12 Aralık 1918'de Dâhiliye Nezareti Şifre Kaleminden gelen yazıda Gelibolu'ya çıkan İngiliz kuvvetlerine oradaki askeri binaların da verilmesi isteniyordu.⁶⁷ Gelibolu'da yaşayan Ermeni, Yahudi ve özellikle Rumlar arasında büyük bir sevinçle karşılanan işgal karşısında Müslüman halk, İngiliz ve Fransız birliklerinin yaptığı yolsuzluklara rağmen sükûnetini korumaya çalışıyordu. Halkın şikâyetlerinin Harbiye Nezareti'ne bildirilmesi üzerine 14. Kolordu ve Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı'na, mevcut sorunların çözümünde takip edilecek yöntemleri belirten bir genelge gönderildi. Bu genelgeye göre 14. Kolordu, kendi işlerini takip edebilmek için Gelibolu'da bir komisyon bırakacaktı. Komisyon, 28. İtilaf Fırkası Komutanlığı ile devamlı surette irtibat halinde bulunacak ve var olan sorunların çözümünde başarısızlık gösterilmesi halinde Kolordu ve Müstahkem Mevki Komutanlıklarına müracaat edecekti. Burada da sorunlara çözüm üretilmediği takdirde, nezarete malumat verilecekti. Komisyon, Gelibolu ve yöresinde halka karşı gerçekleştirilecek birtakım yolsuzluk, gasp ve baskıların devam etmesi durumunda, 28. İtilaf Fırka Komutanlığı ile irtibata geçecekti. Mevcut sorunların müzakere edilmesi konusunda, İstanbul'daki Trakya ve Boğazlar Müttetik Devletler Komutanı General Wilson ile gerekli anlaşmaya varıldı.⁶⁸

İşgal sahasını İngilizlerden devralan Fransızlar, Türk birliklerinin bölgeyi hemen terk etmelerini istiyor işgal edilen yerlerde sadece bir miktar Türk askerinin kalmasına izin veriyordu. Bu konuyla ilgili Osmanlı ve Fransız Hükûmetleri arasında varılan anlaşma gereğince asker sayıları şöyle belirlendi:

“Ali Bey Çiftliği'nde: 2 depoda 1 küçük zabıt, 3 asker kalacak.

Alçıtepe'nin 2,5 mil (4.02 km) kuzeydoğusunda: 1 depoda bir küçük zabıt, 3 asker kalacak.

Kumköy batısında: 1 depoda bir zabıt, 1 küçük zabıt, 5 asker kalacak.

Maydos sahasında Kumköy'ün 731,52 (800 yard) metre güneybatısında: 1 depoda 1 zabıt, 1 küçük zabıt, 5 asker kalacak.

Bigalı kalesinde: 1 depoda 1 zabıt, 3 asker kalacak.

Akbaş liman sahasında: 5 depoda 1 zabıt, 3 küçük zabıt, 15 asker kalacak.

Gelibolu'da: 1 depoda 5 asker kalacak.

Ayvacak Hasanoba'da: 2 depoda 4 zabıt, 5 küçük zabıt, 23 asker kalacak.”⁶⁹

⁶⁶ BOA. DH. ŞFR/604-27-0, R-30-11-1334; Hüsamettin Öztürk, *Millî Mücadelede Çanakkale*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, 2001, s. 31.

⁶⁷ BOA. DH. ŞFR/604-56-0, R-02-12-1334.

⁶⁸ Öztürk, *Millî Mücadelede*, s. 21-23.

⁶⁹ Erat, “Millî Mücadelede”, s. 3100.

Türk birliklerinin, yarımada üzerinde sayıca azaltılarak etkisiz hale getirilmesiyle birlikte, Fransız ve İngiliz birlikleri bölgeye tam anlamıyla hâkim oldu. 1 Ocak 1919'da Fransızların 4 taburdan oluşan 84. Liva Komutanlığı Eceabat'ta, bir taburlu 45. Alay Komutanlığı Kilitbahir'de, bir taburları Kilitbahir ve Seddülbahir arasında bulunurken, bir taburları da Seddülbahir'e yerleşti. İngilizler, sorumluluk alanları boğazın Anadolu yakası olmasına rağmen Gelibolu'yu terk etmediler. Gelibolu Müstahkem Mevki Komutanlığı, 14 Ocak 1919'da Gelibolu'ya gelen 500 İngiliz askerini ve yaşanan gelişmeleri Harbiye Nezareti'ne iletmesi için 14. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir'e bildirdi. Bölgede en ufak askeri varlıktan bile çekinen İngilizler, Çanakkale Hastanesi ile Gelibolu yarımadasındaki jandarma dâhil bütün subay ve askerin, 10 Şubat 1919 tarihine kadar bölgeyi terk etmelerini istedi. Bu sırada Türk askerleri arasında tifüs ve çiçek hastalığı salgınının başlaması İngilizleri tedirgin etti. Bunun üzerine İngilizler, İstanbul Hükûmeti'ne müracaat ederek Çanakkale ve Karadeniz boğazlarındaki subay ve askerlerin geriye alınmasını talep ettiler.⁷⁰

2 Kasım 1918'de Edirne Vilayeti (Kırklareli, Tekirdağ, Gelibolu ve çevresi) ile Batı Trakya'nın Müslüman halkı, Yunan işgaline karşı savunmak için Edirne Mebusu Faik (Kaltakkıran), Edirne Belediye Reisi Şevket ve Avukat Şeref (Aykut) Beyler ile tüccardan Yolgeldili Kasım Efendi, Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında bir teşkilat kurulmasını kararlaştırdı.⁷¹ İşgallere karşı tepkilerini silah yoluyla değil mitingler düzenleyerek yasal yollardan dile getirmeyi düşünen cemiyet üyeleri bu amaçla İstanbul'un müttefik devletler tarafından işgal edilmesini protesto etmek ve Trakya'nın Yunanlılara verilmesini engellemek için 31 Mart 1920'de 67 delegenin katılımıyla Lüleburgaz Kongresi'ni düzenlendi. Gelibolu Mebusu Şakir (Kesebir) Bey'in başkanlığında toplanan kongrede Merkez Heyeti için yapılan seçimlerde Gelibolu'da fen memuru olarak görev yapan Ekrem (Demiray) Bey, asil delege seçilerek yönetime girdi. Kongre sonucunda, Trakya'nın her ne şekilde olursa olsun işgal edilmesine ve iç ihtilal hareketlerine karşı savunma ve mukavemet kararı alındı.

18-26 Nisan 1920 tarihleri arasında düzenlenen San Remo Konferansı'nda kararlaştırılan şartlar Trakya'nın geleceği hususunda bölge halkını büyük bir endişeye sevk etti. Çünkü konferans kararları Trakya'nın Yunanistan tarafından işgalini öngörüyordu. Bütün bu gelişmelere rağmen İstanbul Hükûmeti'nin ve padişahın silahlı bir mukavemet gösterme niyetinde olmaması kendisini Trakya'nın savunmasından sorumlu ve bununla ilgili her türlü tedbiri almaya yetkili kılan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Trakya'nın geleceğini kararlaştırmak üzere 9 Mayıs 1920'de Büyük Edirne Kongresi'ni topladı. Yeni bir merkez heyeti seçiminin ardından faaliyetine son verilen kongrede, Gelibolu'yu temsilen Şakir (Kesebir), Ekrem (Demiray) ve Eczacı Bahaeddin Beyler merkez heyetine seçildi.⁷² Kongrede alınan kararlar doğrultusunda Trakya'nın büyük bir kısmının Türk ve Müslüman olduğu, bu nedenle de Yunanistan'a verilmesinin mümkün olamayacağı belirtildi. Trakya'nın Yunan işgaline uğraması durumunda veya

⁷⁰ Öztürk, *Millî Mücadelede*, s. 22-35.

⁷¹ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli*, s. 123-124; Ayrıca Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi'nin kuruluş beyannamesi için bkz. Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli*, C. II, s. 34-36.

⁷² Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli*, s. 130-286.

bu amaçla yapılacak her türlü teşebbüse karşı mukavemet kararı alındı.⁷³ Yunan işgalinin gerçekleşmesiyle birlikte Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa, bölgeyle yakından ilgilenmeye başladı. 14 Aralık 1920'de Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyeti-i Osmaniyesi, 7 Kasım 1919'da Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne katılarak bu cemiyetin nizamnamesini kabul etti.⁷⁴ Cemiyet 9 Mayıs 1920'de de toplanan Büyük Edirne Kongresi'nde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile birleşti. Mustafa Kemal Paşa Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne gönderdiği mektubunda, bölgenin Anadolu'nun ayrılmaz bir parçası olduğunu belirterek bölge halkının kurtuluş gününe kadar birlik ve beraberlik içerisinde hareket etmesini istedi.⁷⁵

Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı başlamadan önce Gelibolu ve çevresinde yaşayan Ermeni ve Rumların büyük bir çoğunluğunu, boğazın güvenliğini göz önünde bulundurarak tehciye tâbi tutmuştu. Mütareke imzalanmadan önce Ermeni ve Rumların Malkara'ya gönderilmesine rağmen Gelibolu'da az da olsa Rum ve Ermeni kalmıştı.⁷⁶ Ancak mütarekenin imzalanmasıyla birlikte, sürgün edilen Rum ve Ermenilerin bir kısmına Gelibolu'ya geri dönme izni verildi.⁷⁷ Geri dönenler arasında özellikle Rumlar, mütareke imzalanırken Amiral Calthorpe tarafından güvence verilmesine rağmen Yunan savaş gemilerinin boğazda görünmesiyle birlikte gösterilere başladılar. Bölgenin müttefiklerce işgalinden sonra da Türklere karşı her türlü taşkınlıktan çekinmediler.

Eceabat'ı işgal eden Fransızlar, Rum halkının sürekli olarak silahlanmasına göz yumarak Yunanistan'dan kaçak olarak getirilen silahları Rumlara dağıttılar. Fransız mıntıkasında yaşanan asayiş problemi sadece Rumlarla sınırlı değildi. Fransız askerleri de Türklere baskı uyguluyordu.⁷⁸ Osmanlı Devleti tarafından yaşanan olumsuzluklar ilgili mercilere bildiriliyorsa da Fransız askerlerin uygunsuz davranışları devam ediyordu. Bölgede bulunan İngiliz askerleri kahvehaneleri silah arama bahanesiyle basıp Müslümanlığa, Türk milletinin haysiyetine ve askeri mercilere hakaret ederken bazı Rumlar da İngiliz askerlerine yardım ediyordu. Türk Milletinin manevi duygularına karşı nefret uyandıran davranışlarda bulunan İngilizler, maddi değerlere de saygısızlık yapıyorlardı.⁷⁹

18 Ocak 1919 tarihinde Paris Barış Konferansı'nın toplandığı gün Rum halkı büyük gösterilere başladı. Çünkü konferansta Batı Trakya'nın ve Gelibolu'nun Yunanistan'a bırakılma ihtimali vardı. 28 Ocak 1919'da Edirne'ye Dahiliye Nezareti Şifre Kaleminden gönderilen yazıda Fransız bahriye zabiti Mösyö Berye ile birlikte bir Fransız heyetinin Fransızlara ait müesseseleri incelemek üzere Gelibolu'ya geldikleri bildiriliyordu.⁸⁰

⁷³ Edirne Kongresi'nin tutanakları, Gelibolu delegelerinin kongrede yapmış olduğu konuşmalar ve kongre kararları için bkz. Bıyıkhoğlu, *Trakya'da Milli*, C. I, s. 248-291.

⁷⁴ *Türk İstiklal Harbi*, C. II, s. 344.

⁷⁵ Bıyıkhoğlu, *Trakya'da Milli*, C.1, s. 386.

⁷⁶ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, BCA. 272.0.0.74/66.27.9. 20 Mayıs 1918.

⁷⁷ BCA. 272.0.0.74/68.41.1, 12 Haziran 1919.

⁷⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dâhiliye Vekâleti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Asayiş Kaleminden, BOA. DH. EUM. AYŞ, 42\23, 21 Haziran 336.

⁷⁹ BOA. DH. EUM. AYŞ, 14\104, 22 Haziran 335.

⁸⁰ BOA. DH. ŞFR/612-59-0 R-28-01-1335.

Yunanistan'ın kurtuluşunu kutlamak amacıyla 25 Mart 1919 günü Rumların ellerinde büyük Yunan bayrakları olduğu halde Gelibolu'nun bütün sokaklarını dolaştıkları, hükûmet dairesinin önüne gelerek, burada bir takım nümayişlerde bulunduktan sonra İngiliz karargâhına gittikleri, Gelibolu Mevki Kumandanlığı tarafından Dâhiliye Nezareti'ne bildirilmişti.⁸¹ Buna karşın Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nden, Edirne Valiliği'ne yazılan bir yazıda, Gelibolu ve çevresinin Yunanistan'a ilhak edileceği yönünde Hristiyan halkın yapmış olduğu taşkınlıkların önlenmesi amacıyla İtilaf devletlerinin fevkalade komiserlikleri nezdinde gerekli girişimlerin yapıldığı bildiriliyor ve bundan sonra bölgede vuku bulacak bu tarz nümayişlere izin verilmemesi isteniyordu.⁸² Ancak bir Yunan torpidosunun 30 Mart'ta Gelibolu'ya gelmesi üzerine, Rumların nümayişleri daha da arttı. İskeleyle kadar gelerek torpidoyu karşıladılar, sevinç gösterilerinde bulunarak Müslüman halka ve Türk askerlerine hakaret ettiler.⁸³

Rumların taşkınlıklarının gün geçtikçe artması Gelibolu'nun Müslüman halkı için endişe verici olmaya başlamıştı. Edirne Valisi, Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği bir yazıda, bu konuya dikkat çekerek, Gelibolu Rumlarının silahlandığını ve Müslüman halka karşı bir saldırıda bulunma ihtimalleri olduğunu belirterek bu konuda ne gibi tedbirler alınması gerektiğini sormuştu.⁸⁴ Edirne valisinin bir diğer telgrafında da Gelibolu'ya Yunan askerlerinin çıkartma yapacağı yönünde bir istihbarat bulunduğu ve Yunanlıların bu amaçla bölge Rumlarını asker elbisesi giydirerek askeri kuvvetlerine kattıkları şifreli bir telgrafla bildirilmişti.⁸⁵

Rumlar, özellikle Akbaş Baskınının yaşanmasından sonra büyük endişeye kapıldılar. Baskında ele geçirilen silahların Gelibolu'daki Müslümanlara dağıtıldığı yönünde dedikoduların yayılması üzerine Fransız İşgal Kumandanlığı'nın yardımlarıyla bölgedeki Rumlar silahlandırılmaya başlandı. Rumlar silahlandırılırken, Müslümanların elindeki bütün silahlar toplandı. Böylece Müslüman halk yaşanacak bir taşkınlıkta tamamen savunmasız kaldı.⁸⁶ 1919 Mayıs'ında bayram dolayısıyla Gelibolu limanında bulunan Osmanlı gemilerine bayrak çekilmiş, ancak İngiliz İşgal Kumandanlığının emriyle bayraklar indirilmişti.⁸⁷ İngiliz Kumandanlığının emriyle Osmanlı ve küçük tonajlı yabancı gemilere bayrak çekmesi yasaklanmışsa da Yunan gemileri yasağa uymayarak bayrak çekmişlerdi.⁸⁸

⁸¹ BOA. DH. EUM. AYŞ, 12\10, 25 Mart 335.

⁸² BOA. DH. EUM. AYŞ, 6\13, 29 Mart 335.

⁸³ BOA. DH. EUM. AYŞ, 5\93, 30 Mart 335.

⁸⁴ BOA. DH. EUM. AYŞ, 35\22, 15 Mayıs 335.

⁸⁵ BOA. DH. EUM. AYŞ, 52-2\27, 9 Haziran 335.

⁸⁶ BOA. DH. EUM. AYŞ, 35\5, 3 Mart 336.

⁸⁷ BOA. DH. EUM. AYŞ, 25\53, 5 Mayıs 335.

⁸⁸ BOA. DH. EUM. AYŞ, 12\35, 14 Haziran 335.

Batı Anadolu'nun Yunanlılar tarafından işgal edilmesi ve Yunan ordusunun büyük bir hızla Anadolu'nun içlerinde ilerlemeye başlaması bölgede yaşayan Rumları heyecanlandırdı. Onlar da bu büyük zaferin içinde olmak istiyordu. Yunan ordusuna katılım günden güne artarken İstanbul'dan İzmir'e hareket eden ve içi Yunan ordusuna katılmak için gönüllü Rum gençlerle dolu olan bir vapur 30 Haziran 1920 günü Gelibolu'ya geldi. İngiliz vapuruyla Gelibolu'ya gelen elli beş Yunan askeri, sandallarla karaya çıkmak istedi ancak her nedense limanda bulunan Fransız askerleri tarafından engellenerek vapura geri gönderildiler.⁸⁹ Karaya inemeyen Rum gençleri, gemiden *Zito* diye bağıırken işlerini temin etmek için gemiye çağırdıkları satıcıların da mallarına zor kullanarak el koydular.⁹⁰ Rumlar, Yunan zaferinden o kadar emindiler ki 4 Temmuz 1920 günü Cülûs-ı Hümayun'un yıldönümü olması nedeniyle düzenlenen merasimlere Gelibolu Rum Metropoliti davet edilmesine rağmen katılmadı.⁹¹ Yunanlılar, Kilitbahir ve civarındaki halkı zorla askere alma teşebbüsünde de bulundular ancak başarılı olamadılar ve Fransız Kumandanlığı emriyle bölgeye gönderilen dört Fransız jandarması tarafından takibe alındılar.⁹²

Birinci Dünya Savaşı sonunda İtilaf devletleri ile Osmanlı Devleti arasında sadece Mondros Mütarekesi imzalanmış, taraf devletler arasında barış antlaşması imzalanmamıştı. Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılmasını kararlaştırmak için ilk olarak 18 Ocak 1919 tarihinde Paris'te bir sulh konferansı düzenlendi. Bir barış tesis etmek için bir araya geliyormuş gibi görünen İtilaf devletlerinin Paris Barış Konferansı'nı toplamaktaki amaçları Türkiye ve Ortadoğu topraklarını yeniden şekillendirmektir. Bu nedenle Wilson Prensiplerini kabul etmek yerine kabul ediyormuş gibi davranan İtilaf devletleri kendi politik hırslarına uymayan bu prensipleri devre dışı bırakmak için Paris, Londra ve San Remo'da çözüm bulmaya çalışmışlardı. İlk olarak Paris Konferansı'nda Yunanistan Başbakanı Venizelos İstanbul ve Trakya'da yoğun bir Rum nüfusu olduğunu belirterek Doğu Trakya'nın kendilerine verilmesini istedi. İngiltere, Fransa ve İtalya, Trakya'nın Yunanistan'a verilmesi konusunda anlaşmışlardı ancak Amerika Birleşik Devletleri bu görüşe karşı çıkınca kesin bir anlaşma sağlanamayarak sorunun çözümü, Osmanlı ile yapılacak barış antlaşmasına kadar ertelendi. ABD'nin, Bulgaristan'a bazı haklar tanınması halinde, bütün Trakya'nın Yunanistan'a verilmesine karşı çıkmayacağını bildirmesi üzerine İngiltere önderliğinde Osmanlı Devleti ile ilgili problemleri çözmek amacıyla 12 Şubat-10 Nisan 1920 tarihleri arasında Londra'da bir konferans toplandı. Trakya sorununu çözümü San Remo'da yapılacak olan konferansta kesinleştirilmek üzere, yapılacak olan barış antlaşmasında bölgenin Yunanistan'a bırakılması kararlaştırıldı.⁹³

⁸⁹ BOA. DH. EUM. AYŞ, 44\71, 1 Ağustos 336.

⁹⁰ BOA. DH. EUM. AYŞ, 44\10, 14 Temmuz 336.

⁹¹ BOA. DH. EUM. AYŞ, 59-1\46, 14 Temmuz 336.

⁹² BOA. DH. EUM. AYŞ, 60-1\84, 29 Mart 337.

⁹³ Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı Askeri ve Siyasi ve Sosyal Yönleriyle*, Ankara: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayını, 1973, s. 152.

Osmanlı Devleti ile yapılacak barış şartlarını tespit etmek ve taslak haline getirmek amacıyla San Remo Konferansı 18-26 Nisan 1920 tarihleri arasında toplandı. Osmanlı Devleti, hakkında çok önemli kararlar alınmasına rağmen konferansa çağrılmadı. Buna rağmen, Roma Büyükelçisi Galip Kemali (Söylemezoğlu) Bey, toplantı başlamadan önce 23 Nisan 1920'de konferansa bir muhtıra sunmayı başardı. Bu muhtırada genel Türk isteklerinin yanı sıra Trakya hususunda bu topraklarda yaşayan nüfusun çoğunlukla Türk olduğunu bildiriyor ve Trakya'nın Osmanlı idaresinde kalmasını talep ediyordu. Ancak ilgili devletler daha önce alınacak kararlar üzerinde anlaşmış bulduklarından Galip Kemali Bey'in bu muhtırası dikkate alınmadı.⁹⁴ İtilaf devletleri daha sonra San Remo'da alınan kararları Osmanlı Devleti'ne bildirmek üzere 22 Nisan 1920'de bir heyeti Paris'e davet etti ve kararlar 11 Mayıs 1920'de eski sadrazamlardan Tevfik Paşa başkanlığındaki Osmanlı heyetine tebliğ edildi.⁹⁵ Fransa Başbakanı A. Millerand'ın başkanlığında tebliğ edilen San Remo Konferansı kararları, Sevr Antlaşması'nın bir taslağı niteliğindedir. Buna göre 27. ve 35. maddeler Osmanlı Devleti'nin sınırlarını çizerken, Çatalca Osmanlılarda, Silivri Yunanlılarda kalmak üzere Karadeniz'den Marmara'ya uzanan bir hudut hattı çiziliyordu. 37-61. maddelerde de Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının bir komisyon tarafından idare edileceği belirtiliyor fakat bu komisyona Osmanlı Hükûmeti adına bir üye dahi alınmıyordu. 84 ile 87. maddelerde Marmara Adaları ile Gelibolu ve Trakya'nın, Edirne'nin Yunanistan'a terk edilmesi ve ilhaki konusunda uygulamanın nasıl olacağı açıklanıyordu.⁹⁶

Osmanlı Devleti alınan bu kararlar neticesinde, ilgili devletler tarafından resmen parçalanıyordu. Yunanistan Başbakanı Venizelos da uzun uğraşlar sonucunda emellerine ulaşmaktaydı. Venizelos, bir taraftan Karadeniz'e ulaşan, diğer taraftan da Marmara'nın kuzey ve Ege'nin doğu kıyılarına hâkim büyük bir Yunanistan kurmuş olmaktan son derece memnundu.

Venizelos, San Remo Konferansı sonucunda Trakya ve Anadolu'daki kazançları hakkında Yunan meclisinde yaptığı konuşmadan, barış antlaşması şartlarına göre Yunanistan'ın Karadeniz'e ulaştığını ve bütün Trakya'nın Yunanistan'a verildiğini açıklıyordu. Bulgaristan'a da Dedeağaç yoluyla Akdeniz'de bir iktisadi mahreç temin edilmişti. San Remo Konferansı'nda alınan kararları bir an önce uygulamaya sokmak isteyen İtilaf devletleri, Hythe ve Boulogne'da bir araya gelerek Yunanistan'a Anadolu'da ileri harekât ve Trakya'yı işgal izni verdi. 22 Haziran'da bu izni alan Yunanistan Başbakanı Venizelos, Boulogne'dan aynı gün Yunan Ordusuna ileri harekât emrini bildirdi. Aldığı emri hemen uygulamaya başlayan Yunan Ordusu Anadolu'da ileri harekâta başladı ve aynı zamanda Trakya'yı işgal için Batı Trakya'ya kuvvet yığdı. Anadolu'da bulunan İzmir Tümeni'ne

⁹⁴ Ahmet Hurşit Tolon, *Birinci Dünya Savaşı Sırasında Taksim Antlaşmaları ve Sevr'e Giden Yol*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2004, s. 225-226.

⁹⁵ R. Salahi Sonyel, *Mustafa Kemal (Atatürk) ve Kurtuluş Savaşı*, C. 1, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2008, 647.

⁹⁶ Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya*, s. 136.

işgal için Trakya'daki birliklere katılma emri verildi ve iki tümen de hazır hale getirildi. Bütün bu hazırlıklardan sonra Yunan Hükûmeti, 3 Temmuz 1920 tarihinde Trakya'yı işgal kararı alarak işi resmileştirdi.⁹⁷

Yunan Hükûmeti Trakya'yı işgal etmek için hazırlıklar yaparken Osmanlı Devleti, işgali önleyebilmek amacıyla siyasi çözümler arıyordu. Hükûmet, hazırladığı muhtırayı Sulh Konferansı'na vermek üzere Damat Ferit Paşa başkanlığındaki bir heyetle Paris'e yolladı. 11 Temmuz 1920 tarihinde sunulan muhtırada, San Remo kararları haksız bulunarak Trakya'nın ırksal, kültürel ve iktisadi açıdan Türk olduğu, bu toprakların Yunanistan'a bırakılmasıyla milletlerin geleceğini kendilerinin belirlemesi prensibine uyulmadığı ve aynı zamanda İstanbul'un varlığının tehlikeye düşürüldüğü ifade ediliyordu.⁹⁸ İtilaf devletleri, muhtırayı dikkate almayarak Spa Konferansı'nı topladı ve 16 Temmuz 1920'de Osmanlı Hükûmeti'ne bir nota verildi. San Remo kararlarının kesinlikle tartışılmayacağı, Trakya konusunda da müttefiklerin bu toprakları Osmanlı hâkimiyetinden çıkarmaya kararlı oldukları bildirildi. Osmanlı Devleti'ne de antlaşma metnini imzalaması için on gün süre tanındı. Ancak antlaşmanın imzalanması beklenilmeden Yunan birlikleri taarruza geçerek, Trakya'yı işgale başladı. Yunan Ordusu Tekirdağ, Uzunköprü ve Karaağaç olmak üzere üç bölgeden işgale başladı. Tekirdağ cephesinde İngiliz torpido gemileri ve uçakları yardımıyla ilerleyen Yunan Ordusu karşısında herhangi bir Türk mukavemeti olmadı. Diğer iki cephede altı gün süren sert çarpışmalar sonucunda Trakya Millî Kumandanı Cafer Tayyar Bey yenilerek esir edildi. Birinci Kolordu'nun büyük bir bölümü, yerli halk ile birlikte Bulgaristan'a çekildi.⁹⁹

Yunan işgali bölgede hızla yayıldı. Tekirdağ (20 Temmuz) ve Edirne'nin (26 Temmuz) işgallerine Yunanistan Kralı Aleksandros da katıldı. 27 Temmuz'da Şarköy ve İpsala, 28 Temmuz'da Enez, 30 Temmuz'da Keşan ve 4 Ağustos'ta Gelibolu işgal edildi. 6 Ağustos'ta da Saray'ın alınması ile birlikte Gelibolu ve çevresi ile Trakya'nın Yunanlılar tarafından işgal süreci tamamlanmış oldu.

Trakya'da Yunan işgalleri devam ederken Osmanlı Padişahı Vahdeddin, Spa Konferansı'nda verilen ultimatomu görüşmek üzere 22 Temmuz 1920'de Yıldız Sarayı'nda Saltanat Şurası'nı topladı. San Remo Konferansı kararlarının kabulü veya reddedilmesi konuları görüşüldüğü sırada Reşit Bey tarafından iki telgraf sunuldu. Müttefik devletler Spa Konferansı kararlarını ve bu kararlar kabul edilmediği takdirde İstanbul'un işgal edileceğini bildiriyordu. Müzakereler sonucu San Remo kararları kabul edildi ve antlaşmanın imzalanması için Rıza Tevfik, Hadi Paşa ve Reşid Halis Beylerden oluşan bir heyet Paris'e gönderildi. 10 Ağustos 1920 tarihinde de Sevr Antlaşması imzalandı.

⁹⁷ Veysi Akin, *Trakya'nın Türklere Teslimi*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1996, s. 5-6.

⁹⁸ Muhtıranın Trakya ile ilgili olan maddesi için bkz. Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli*, C.1, s. 297-298.

⁹⁹ Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya*, CIII, s. 151.

Sevr Antlaşması'na göre Trakya sınırı, Karadeniz'de Podima'nın 7 km kuzeybatısında bulunan Büyükdere ağzından başlayarak, Istranca dağlarının 8 km kuzey batısından geçip, Sinekli demiryolu istasyonunun 1 km batısını takip ederek Fener ve Kurfalı köyleri arasından güneydoğuya doğru uzanıp Kalikratia'nın 1 km güneybatısında Marmara Denizi'ne ulaşmaktaydı. Bu sınırın batısında bulunan topraklar Yunanistan'a bırakılıyordu. Ayrıca Boğazlar, savaş zamanında bile bütün devletlerin gemilerine açık bulundurulacak ve kendisine mahsus bir bayrağı olan, bütçesi Avrupalı devletler tarafından kontrol edilen bir komisyon tarafından yönetilecekti.¹⁰⁰

Sevr Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Yunanistan, Batı ve Doğu Trakya ile Gökçeada ve Bozcaada'nın ilhakı amacıyla Yunan meclisinden bir kanun geçirerek, bu bölgeleri umumi bir valinin idaresine verdi. Bu sırada Yunan ve Yunan dostu yabancı basına göre, bütün bu bölgeler Yunan kılığına girmişti. Mağazalara Yunanca levhalar asılmış, Yunan hizmetinde kalan memurların da feslerine, zor kullanılarak Yunan arması takılmıştı. Bununla birlikte Yunan Hükûmeti, belediye seçimlerinde Trakya'yı hariç tutarak, Trakya belediye başkanlarını kendisi atamıştı. Merkezi Edirne olan Trakya Umumi Valiliği ile beraber Doğu ve Batı Trakya'da yeni bir idari teşkilat kurulmuştu. Böylece Yunan Hükûmeti, Trakya'da kendi hâkimiyetini kurarak bölgeyi Yunanistan'a bağlayacaktı. Trakya Umumi Valiliği Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Gelibolu, Meriç (Dedeağaç) ve Rodop (Gümülcine) olmak üzere altı sancak şeklinde yapılandırıldı. Trakya Umumi Valiliği vasıtasıyla Yunan hâkimiyeti altına giren Gelibolu Sancağı, yeni idari yapıya göre dört kazadan meydana gelmekteydi. Gelibolu Sancağı merkez kazasıyla beraber Şarköy, Keşan ve Maydos (Eceabat) kazalarından oluşturuldu.¹⁰¹

Bu savaşta 1. Kolordu'nun insan kaybı 3 subay ile 40-50 erdi. Bulgaristan'a 700 subay ve askeri memur, 4 bin er ve 10 bin göçmen sığınmıştı. Götürülen silahların sayısı ise 3 bin piyade tüfeği, 30 makineli tüfek ve 27 toptu.¹⁰² Batı Trakya'yı Bulgarlardan alan Fransızlar, Mayıs 1920'de bu bölgeyi Yunanlılara teslim ederek geri çekildi. Bunun üzerine Yunan kuvvetleri Meriç nehri kıyılarına kadar olan bölgeye hâkim oldu. Ancak bu sırada Kuleliburgaz ve Dimetoka köprülerinin doğusundaki köprübaşlarını Fransızlardan teslim almışlardı. Bu sırada olası Yunan harekâtına karşı Cafer Tayyar Bey komutasındaki 1. Kolordu gerekli tedbirleri almaktaydı. Buna göre, düşmanın ana kuvvetinin batıdan taarruz edeceği düşünülmekle birlikte bir miktar kuvvetin de Marmara kıyılarına çıkarılması ihtimali göz önüne alınmıştı. Batıdan yapılacak taarruzda Bulgarlar ile irtibatın kesilmesi, Uzunköprü-Babaeski istikametinden taarruzun yapılacağı ihtimalini doğurdu. Buna karşın iki tümen ile Meriç kıyıları müdafaa edilecek ve bir tümen ile de doğudan veya güneydoğudan gelecek hücum karşılanacak ve sahilden gelecek taarruz oyalanacaktı. Son olarak Malkara-Gündüzlü-Çorlu hattına kadar geri çekilerek burada kati müdafaa yapılacaktı. 1. Kolordu'nun karargâhı Sazlıdere'de bulunuyordu. Yunan ordusu ise General Zimbrakakis komutasındaki 9. Tümen ile İskeçe

¹⁰⁰ Akın, *Trakya'nın Türklere*, s. 7-8.

¹⁰¹ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli*, C.1, s. 377-378.

¹⁰² Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya*, C. III, s. 151.

ve İzmir tümenlerinden oluşmaktaydı. 9. Tümen Trakya'da bulunuyordu. İzmir tümeni ise, Bandırma'dan vapurla Tekirdağ'a çıkarılacaktı. Yunan Generali iki tümen ile Meriç boyundaki Türk kuvvetlerini işgal edecekti. Marmara kıyılarına çıkaracağı İzmir Tümeni de, 1. Kolordu'nun arkasını saracak şekilde tertibat almıştı.

Bu sırada Türk kuvvetleri şu şekilde konuşlanmıştı; 49. Tümen'in büyük bir kısmı Edirne'de, 60. Tümen Uzunköprü'nün batısında, 55. Tümen'in 171. Alayı ve üç bataryası karargâhı ile Tekirdağ'da, 170. Alay ise Hayrabolu-Malkara'da ve 166. Alay da Çorlu'da bulunuyordu. Bununla birlikte Sinekli-Istranca mıntıkasında mevzilenen 12 subay ve 192 mevcutlu Millî Müdafaa Alayı'nın biri Meriç boyunda diğeri de Bulgar sınırında olmak üzere iki sınır taburu vardı. Bolayır'daki Ağır Topçu Alayı da Kadıköy'e çekilmişti. 1. Kolordu'nun mevcudu yaklaşık olarak 15 bin idi.

3.2. Akbaş Baskını

Akbaş Koyu, Gelibolu yarımadasının doğusunda, Büyük Anafarta ve Suvla körfezine giden yolun geçtiği Yalova deresi ağzında küçük gemilerin demirlemesine elverişli bir koydur. Birinci Dünya Savaşı'nda da Çanakkale Boğazı'nı savunan Türk kuvvetlerinin ikmal işlerinde kullanılmıştır. Akbaş Baskını Biga'da hazırlanarak, Akbaş koyunda uygulamaya koyulan, Millî Mücadele tarihinin en mühim kahramanlık olaylarından biridir.

Baskının düşünüldüğü sırada çevredeki durum hiç iç açıcı değildi. Manyas ve Gönen kasabalarında Anzavur ayaklanması sebebiyle huzursuzluk vardı. Nüfusunun çoğunluğu Türk olan Çanakkale'de Türk kara ve deniz kuvvetleri bulunmasına rağmen duruma İngilizler hâkimdi. Ayrıca tabyadaki ağır toplar tahrip edilmiş, mevcut silâhlar toplanıp depolara konulmuş ve sıkı güvenlik tedbirleri alınmıştı. Mütareke hükümlerini uygulamakla görevli komisyon da şehirdeki çalışmalarını sürdürüyordu. Sıkı güvenlik tedbirleri yüzünden millî kuvvetler şehre kadar sokulamıyorlardı. Boğazın karşı yakasındaki Gelibolu kasabası da Fransız işgali altındaydı. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin önemli cephaneliklerinden biri olan Akbaş Cephaneliği de onların kontrolündeydi. Cafer Tayyar Paşa komutasındaki 1. Kolordu birlikleri tarafından korunmakta olan Trakya henüz işgal edilmemişti.¹⁰³

Mondros Mütarekesi hükümlerine dayanarak başlayan işgaller yurt genelinde tepkilere yol açıyordu. Düzenlenen mitinglerle işgaller protesto edilirken Kuvâ-yı Millîye silahlı direniş mücadelesi veriyor, kurulan Müdafaa-i Hukuk ve Reddi İlhak Cemiyetleri de yurdun kurtuluşu için kongreler düzenliyordu. Bu amaçla Balıkesir'de kurulan Redd-i İlhak Cemiyeti üyeleri 61. Tümen Komutanı Albay Kazım Bey'in himayesi altında 27 Haziran 1919 ve 26 Temmuz 1919 tarihlerinde iki kongre düzenledi. İzmir'i işgal ederek Anadolu içlerine kadar işgal bölgesini genişleten Yunanlılara karşı müdafaa oluşturmak ve işgallere karşı ortaya çıkan millî direnişi birleştirmek amacıyla toplanan ilk kongrede; her ne şart altında olursa olsun Yunanlılarla müzakere edilmemesi, Yunanlılar ülke

¹⁰³ İlhami Bebek, *Millî Mücadelede Akbaş Cephaneliği Baskını*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1994, s. 46.

topraklarını tamamen terk edinceye kadar silahlı mücadeleye devam edilmesi gibi önemli kararlar alındı. Ayrıca bölgede ve bölgeye yakın olan yerlerde Kuvâ-yı Millîye'yi güçlendirmek ve bu amaçla silah, cephane ve mali kaynak bulabilmek için halktan yardım temin edilmesi kararlaştırıldı. Kongre sonunda Biga ve yöresinde de millî bir teşkilat kurulması gerekliliği anlaşılmıştı. Ancak bölgede çetecilik faaliyetlerinin yoğun bir şekilde yaşanması ve Kaymakam Sakıp Bey'in kararsız tutumu, teşkilatın kurulmasını geciktirdi.

Millî bir teşkilatın bir an önce kurulması amacıyla Albay Kazım Bey ve Mustafa Kemal Paşa tarafından kaymakama gönderilen telgraflar sonucunda 10 Eylül 1919'da Koca Müftü Mehmet Hamdi (Erdem) Efendi başkanlığında Biga Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu.¹⁰⁴ Cemiyet çalışmalarına kısa bir süre içerisinde başladıysa da bölgeye tam olarak hâkim olamadı. Çünkü kasabanın başında bulunan kararsız ve etkisiz kaymakam yüzünden yönetime ne hükûmet ne de Balıkesir Merkez Heyeti hâkimdi. Biga'nın yönetimi adeta Kara Hasan çetesinin eline geçmişti. İlçenin bu durumu Balıkesir Merkez Heyeti'ni düşündürüyordu. İngiliz kontrolünde olan Karabiga'da da hükûmet duruma hâkim değildi.

Bölgede Kuvâ-yı Millîye'yi tam anlamıyla hâkim kılmak için, 1919 Aralığında Balıkesir'den Biga'ya, Kemal adında bir yedek subay gönderildiyse de Kara Hasan çetesi çalışmalarına mâni oldu ve Balıkesir'e geri dönmek zorunda kaldı.¹⁰⁵ Bu durum Müftü Hamdi Efendiyi yeni arayışlara sevk etti ve 61. Tümen Komutanı Albay Kazım Bey'e başvurarak yardım istedi. Balıkesir Merkez Heyeti teşkilatını yeniden düzenleyerek asker, cephane ve silah tedarikiyle uğraşmak üzere Köprülülü Hamdi Bey'i¹⁰⁶ Biga'ya gönderme kararı aldı.¹⁰⁷ Hamdi Bey'in görevi, bölgede uzun süredir devam eden çetecilik faaliyetlerine son vermek, Kuvâ-yı Millîye idaresini hâkim kılmak ve bu amaçla asker temin etmektir. En önemli görevi ise, bu dönemde cephane temininde yaşanan zorlukları aşip silah ve cephane sıkıntısını gidermektir. Halkın cephelede savaşmak için isteğine en büyük engel yeterli sayıda silahın olmamasıydı. Yaşanan bu sıkıntılara çare olarak önemli miktarda silah ve cephaneye sahip Akbaş depolarının Anadolu'ya nakledilmesi düşünülmeye başlandı.¹⁰⁸

1920 Ocak ayında Hamdi Bey, emrine verilen Ali Rıza Bey ile Balıkesir'den Biga'ya hareket etti.¹⁰⁹ Belediye dairesine yerleşen Hamdi Bey, Biga'ya geliş sebebinin açıklamak ve karşılayanlarla tanışmak amacıyla bir toplantı düzenledi. Yapılacak ilk ve en önemli işin Yunanlıları topraklarımızdan çıkarmak olduğunu anlattıktan sonra Mustafa Kemal

¹⁰⁴ Altıntaş, *Millî Mücadele*, s. 119-121.

¹⁰⁵ Öztürk, *Millî Mücadelede*, s. 98.

¹⁰⁶ Köprülü Hamdi Bey'in biyografisi için bkz. Millî Mücadele ve Şehit Kaymakam Hamdi Bey Paneli (11.10.2004), Çanakkale: Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Atatürk ve Çanakkale Savaşları Araştırma Merkezi, 2005, s. 3-8.

¹⁰⁷ Bebek, *Millî Mücadelede*, s. 48.

¹⁰⁸ Tayyip Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken*, C. 2, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayını, 1959, s. 59.

¹⁰⁹ Osman Akandere, "Dramalı Rıza Bey ve Kuzey Batı Anadolu Kuva-yı Milliye Mücadelesindeki Hizmetleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 19/57 (Kasım 2003), s. 997.

Paşanın bu iş için çalıştığını, bunun için paşanın elden geldiğince desteklenmesinin bir vatan borcu olduğunu, Biga'ya bu amaçla ve düşmana karşı koyacak teşkilâtı kurmak üzere geldiğini söyleyerek Bigalılardan kendisine gerekli desteği vermelerini rica etti.¹¹⁰

Bundan sonra Hamdi Bey ve arkadaşları bütün güçlerini Biga ve yöresinin güvenliğini sağlamak ve Yunan cephesinde savaşan askerlere silah ve cephane göndermek için harcadılar. İlk olarak halktan silah bağışında bulunmaları istendi. Elllerinde bulunan silah ve cephaneleri derhal askerlik dairesine veya hükûmet dairesine teslim etmeleri istenen bir genelge yayınlandı ve uymayanların cezalandırılacağı bildirildi. Hamdi Bey'e güvenen halk ellerindeki silah ve cephaneleri teslim etmeye başladı. Ancak bu durum Hamdi Bey'den önce Biga'da otorite kurmuş olan Kara Hasan çetesinin hoşuna gitmedi. Hamdi Bey, Kara Hasan ile anlaşma yoluna gittiyse de başaramadı. Bu durum karşısında Kara Hasan'ı tutuklatarak yandaşlarından bazılarını hapse attırdı. Kara Hasan ve arkadaşlarının pek çoğunun tutuklanması, çetenin dağıtılması, Biga yöresinde ferahlık yarattığı gibi, Hamdi Bey'in itibarını, millî teşkilata duyulan güveni arttırdı.¹¹¹

Mondros Mütarekesi'nin uygulanmaya başlamasıyla beraber İtilaf devletleri Osmanlı ordusuna ait silâh ve cephaneliklere el koymaya başladı. İzmir'in işgalinden sonra da bu çevrede bulunan silâh depoları Yunanlıların eline geçti. Bu durum, Yunanlılar karşısında kurulan millî cephelelerde silâh ve cephane sıkıntısı yarattı. Silâh ve cephaneye Balıkesir ve yöresinde de büyük ihtiyaç vardı. Gönüllü milis kuvvetlerini cepheye göndermek için yeterli silâh yoktu. Ayrıca cephenin silâh ikmalinde de güçlüklerle karşılaşılıyordu. Bu sıkıntılı durum karşısında gerek Merkez Heyeti ve gerekse 61. Tümen Komutanı Albay Kâzım Bey ile Hamdi Bey, Akbaş cephaneliğine bir baskın düzenleyerek buradaki silâh ve cephaneleri ele geçirmeyi plânladılar.¹¹²

Mütareke hükümleri gereği her piyade taburunda ancak iç hizmete yetecek kadar 80 er bırakılmış, birliklerin silâh ve cephanesi azaltılmıştı. Her tûmende 2 bin tüfek ve sekiz top kamasına izin veriliyordu. Diğer tüfeklerin mekanizmaları ile topların kamaları İngilizler tarafından alınarak Edirne, Uzunköprü, Çorlu, Lüleburgaz, Keşan, Tekirdağ, Akbaş, Şarköy ve Hadımköy'deki depolara konulmuştu. Akbaş cephaneliği, Mondros Mütarekesi hükümlerine göre müttefikler adına Fransızların kontrolündeydi. Fransızlar cephaneliği korumak için buraya Fransız subaylarla müstemleke askerlerini yerleştirmişlerdi.¹¹³

Cephanelikte bulunan silah ve cephane miktarlarıyla ilgili olarak değişik bilgilere rastlamaktayız. Bu sayıları Mustafa Kemal, *Nutuk* adlı eserinde 20 bin sandık cephane, 8 bin Rus tüfeği, 40 Rus ağır makineli tüfeği olarak tahmini vermektedir.¹¹⁴ Kurmay Binbaşı İsmail Hakkı Bey'in verdiği bilgiye göre de Akbaş cephaneliğinde 8 bin tüfek, 137

¹¹⁰ Bebek, *Millî Mücadelede*, s. 49.

¹¹¹ Zühtü Güven, *Anzavur İsyanı, İstiklal Savaşı Hatıralarından Acı Bir Sayfa*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayını, 1995, s. 32-33.

¹¹² Kazım Özalp, *Millî Mücadele (1919-1922)*, C. I, Ankara: TTK, 1971, s. 74.

¹¹³ Bebek, *Millî Mücadelede*, s. 52.

¹¹⁴ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, C. I, 2. Baskı, Ankara: TTK, 1986, s. 525.

bin 711 Alman piyade fişegi, 5 milyon 500 bin mavzer cephanesi, 14 milyon Rus tüfeği cephanesi, 7 bin 331 sahra topu mermisi, 104 on beşlik skoda mermisi, 398 on buçukluk obüs mermisi vardı. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi'ndeki belgelere göre cephanelikte 8 bin 500 tüfek, 30 makineli tüfek ve yarım milyon miktarında piyade fişekliği bulunmaktaydı.¹¹⁵ Albay Kazım Bey'e göre de Akbaş'ta bu sırada 8 bin tüfek, 137 bin 711 Alman piyade kurşunu, 7 bin 331 sahra topu mermisi, 104 adet on beşlik Skoda topu mermisi, 398 adet on buçukluk obüs mermisi mevcuttu.¹¹⁶

Akbaş cephaneliğindeki silâh ve cephaneler, Rusya'dan Bolşevikliği kaldıracaklarına inanan İtilaf devletleri tarafından Rusya'da devam eden iç savaşa yardım için Çarlık yanlısı Rusya'ya gönderilmek isteniyordu. Padişah ve İstanbul Hükûmeti, mütareke hükümleri arasında yer almamasına rağmen, İtilaf devletlerinin Akbaş'taki silâh ve cephaneyi en kısa sürede Rusya'da Bolşeviklere karşı çarpışan kuvvetlere verilmek üzere kendilerine teslimi isteklerini kabul etmişti.¹¹⁷ Bu karar gereği bir Rus gemisi silâh ve cephaneyi Rusya'ya götürmek üzere 1920 Ocak ayında Gelibolu limanına geldi. Akbaş cephaneliği daha önce de belirtildiği üzere Fransız askerleri tarafından sıkı bir biçimde korunuyordu. Ayrıca Fransız ve İngilizlere ait küçük büyük savaş gemileri de burasını denizden koruyordu. Çanakkale ile Akbaş cephaneliği arasındaki mesafe azdı, cephanelikle Gelibolu ve Gelibolu'yla Çanakkale arasında telefonla haberleşme sağlanabiliyordu. İtilaf devletleri kadar, bölgede yaşayan Rumlar da Türklerin her hareketini kontrol edebiliyordu. Şüphe duyduklarında hemen İtilaf devletlerini durumdan haberdar ediyorlardı, bu şartlar altında cephanelikteki silâh ve cephaneleri baskınla ele geçirip Anadolu yakasına taşımak oldukça zor görünüyordu. Baskın sonrasında ele geçme ihtimali yüksekti.¹¹⁸

Akbaş Baskını için hazırlık yapılması gerekiyordu. Depoların korunması ve kontrolü Türk subaylarıyla birlikte İtilaf devletleri tarafından sağlanıyordu. Ayrıca İzmir ve Manisa bölgesindeki depolar da Yunan işgali altındaydı. Her geçen gün genişleyen cephe hattı ve sayıları artan millî kuvvetler için ciddi ölçüde silah ve cephane ihtiyacı doğmuştu. Akbaş silah deposu, Gelibolu yarımadasında bulunan en büyük cephanelikti ve buradan mühimmatın ele geçirilip Anadolu'ya nakledilmesi oldukça güçtü. İtilaf devletlerine ait birçok savaş gemisi Akbaş'ı devamlı surette denizden koruma altında tutuyordu.¹¹⁹

Cephanelerin naklini sağlamak için bazı Rus nakliye gemileri Gelibolu açıklarına kadar gelmişti. Akbaş cephaneliğinde bulunan mühimmatın Wrangel Ordusu'na verileceği haberi duyulunca Albay Kazım Bey, Hamdi Bey ile gerekli temasları kurarak buradaki cephanenin Wrangel Ordusu'na verilmeden, hemen Anadolu'ya nakledilmesi hususunda görüş birliğine vardı.¹²⁰ Zaten Hamdi Bey, Biga'daki Kara Hasan çetesini etkisiz hale

¹¹⁵ Bebek, *Millî Mücadelede*, s. 53.

¹¹⁶ Özalp, *Millî Mücadele*, s. 89.

¹¹⁷ Atatürk, *Nutuk*, s. 523.

¹¹⁸ Bebek, *Millî Mücadelede*, s. 53-54.

¹¹⁹ Altıntaş, *Millî Mücadele*, s. 128.

¹²⁰ Özalp, *Millî Mücadele*, C. I, s. 74.

getirdikten sonra baskın için gerekli hazırlıklara başlamıştı. Baskın için ilk olarak güvendiği arkadaşlarından Ali Rıza Bey'i keşif yapmakla görevlendirdi. Biga'dan hareket eden Ali Rıza Bey, tanınmamak için kıyafet değiştirerek Umurbey'e gitti. Buradan Nahiye Müdürü Reşadettin Bey ile beraber Gelibolu tarafına geçerek gerekli kişilerle görüştü. Bölgede bir hafta kalan Ali Rıza Bey, cephane depolarını yakından inceledi.¹²¹ Özellikle depo muhafızlarının mevkilerini ve durumlarını, nöbetçilerin adedini ve ne şekilde nöbet değiştirdiklerini, Akbaş'ın Çanakkale ve Gelibolu'yla bağlantısını sağlayan telefon hatlarını, cephane cinsini ve miktarını, depolardan iskele civarına gelen yolları ve sahilde kayıkların yanaşabileceği yerleri öğrenerek not aldı¹²² ve Biga'ya dönerek tespitlerini Hamdi Bey'e ilettiler. Tam bir anlaşmaya vararak hazırlanan baskın planı şifreyle 61. Tümen Komutanı Albay Kazım Bey'e bildirildi ve Hamdi Bey arkadaşları ile beraber Lapseki'ye hareket etti. İtilaf devletleri makamlarını şüphelendirmemek için de Biga'dan ayrılışlarına Kara Hasan çetesinden kaçıp kurtulanların takibi süsü verildi.

Hamdi Bey, ilk olarak Ali Rıza Bey ile Lapseki Kaymakamı Hasan Basri Bey'e Akbaş cephaneliği baskını hakkında bilgi vererek kendilerine yardımcı olmasını istedi. Silahları taşıyacak olan kayık ve motor ihtiyacı için ilçede bulunan kayıkçılarla görüşüldü. Böylece Akbaş'tan kaçırılacak olan silah ve cephanelerin taşınması için gereken araçların bir bölümü sağlandı. Lapseki'den Bergos'a yanındaki 30 kişiyle beraber geçen Ali Rıza Bey ve Hamdi Bey burada yaptıkları toplantıda yapılacak olan baskının halktan gizlenmesine karar verdiler. Ali Rıza Bey, arkadaşlarıyla gizlice Gelibolu yakasına geçerek, cephaneliğe yapılacak baskınla ilgili son hazırlıklarını yaptı. Hamdi Bey, baskın hususunda Lapseki Jandarma Komutanı ve Şube Başkanı ile konuştuğu için Ali Rıza Bey, Gelibolu yakasına geçer geçmez arkasından ona yardımcı olacak kişileri göndermeye başladı. Varılan anlaşmaya göre Gelibolu'ya gönderilecek kişiler asker kaçakları bahanesiyle Akbaş cephaneliğine sevk edilecekti. Sözde asker kaçaklarının Akbaş cephaneliğinde, görevlendirilmesinden sonra, Hamdi Bey'in adamlarından Yüzbaşı Davut Bey, Akbaş'taki Türk muhafız birliğinin komutan yardımcılığı göreviyle cephaneliğe geldi.¹²³ Hamdi Bey ise, 23 Ocak 1920 tarihinde Lapseki'den ayrılarak yeni tedbirler almak üzere Bergos'a gitti. Baskın gününe kadar da burada kaldı. İtilaf devletlerinin baskından haberdar olmasını önlemek için Lapseki-Bergos ve Lapseki-Çanakkale arasındaki telefon ve telgraf hatları kontrol altına alındı. Bergos dolayları Kuvâ-yı Millîye tarafından kontrol altında tutulurken, çevreden gelenler de Hamdi Bey'in kuvvetlerine katılmaya devam ediyordu. Baskın hazırlıkları Hamdi Bey'in yaptığı plana göre yürütülüyordu. Baskın sonrası ele geçirilecek silâh ve cephanelerin Anadolu'ya taşınması için kullanılacak hayvan ve taşıtlar da Bergos iskelesinde hazır. Lapseki Millî Heyeti'nin başında bulunan Hancı Lütfü Bey, arkadaşı İbrahim Ağa ve Kayıkçı Hasip Ağa tarafından Lapseki-Çardak ve Gelibolu iskelelerinden sağlanan kayık mavna ve motorlar da Bergos iskelesine gönderilmişti. Deniz taşıtlarının bir bölümü İstanbul Boğaz

¹²¹ Öztürk, *Millî Mücadelede*, s. 112.

¹²² Akandere, "Dramalı Rıza Bey", s. 3206.

¹²³ Bebek, *Millî Mücadelede*, s. 57-58.

Komutanlığı'ndan sağlanmıştı. O tarihlerde İstanbul'da Boğaz Komutanı olan Galatalı Şevket Bey'e, 14. Kolordu Komutan Vekili sıfatıyla bir telgraf gönderilmiş, Lapseki ve Karabiga civarında bulunan askeri malzemenin Bandırma'ya taşınması amacıyla bir motor gönderilmesi ve motor kaptanının da Lapseki'de tayin edilecek yetkili bir kişinin vereceği emirlere uyması istenmişti. Aslında kolorduya ait nakledilecek eşya mevcut değildi. Kazım Bey, İstanbul'dan gelecek motor kaptanına talimat verecek kişiyi de Hamdi Bey olarak belirledi.¹²⁴ Kazım Bey'in bu talebi olumlu karşılanarak İstanbul Boğaz Komutanı Galatalı Şevket Bey'in emriyle Bolayır Vapuru Lapseki'ye gönderildi.

Bütün hazırlıklar tamamlandıktan sonra sıra baskının gerçekleştirilmesine gelmişti. 26 Ocak 1920 akşamı Ali Rıza Bey, yanında Reşadettin Bey ve Şerif Efe, Kalkandereli gibi otuza yakın adamı olduğu halde kayıkla Akbaş yakınlarında karaya çıktı. Karaya çıktıktan sonra adamlarına gerekli talimatları vererek, birkaç adamıyla birlikte Yalova köyüne gitti. Ali Rıza Bey, burada Tahir çetesi vasıtasıyla çevredeki köylülere gerekli emirleri vererek, köylülerin yardım için cephanelik bölgesinde gösterilen zamanda bulunmalarını istedi. Hareket saati, 21.00 olarak belirlendi. Çünkü depodaki askerler bu saatte yatıyor ve sadece nöbetçiler kalıyordu.¹²⁵ Ali Rıza Bey, tedbir olarak Akbaş'ta görevli Osmanlı Hükûmeti yanlısı Binbaşı Bahri Bey'i de etkisiz hale getirdi.¹²⁶ Anadolu yakasında ise Hamdi Bey baskın için gelecek işareti beklemekteydi. Çevreden gelen bütün kayıklar Umurbey iskelesinde toplanmıştı. Bolayır vapuru da Kaptan Mehmet Bey idaresinde hazır. Kararlaştırılan saatte harekete geçen Ali Rıza Bey, adamlarıyla birlikte ilk olarak telefon hatlarını kesti ve daha sonra cephaneliği basarak nöbetçileri etkisiz hale getirdi. Koşulları basıp, hiçbir çatışmaya meydan vermeden subay ve askerleri teslim aldı. Depoya el konulmasıyla birlikte karşı kıyıda bekleyen Hamdi Bey'e ateş yakılarak haber verildi. Bolayır vapuru ve kayıklar hemen hareket ettirilerek cephaneleri almak için gönderildi. Hummalı bir çalışma sonrasında köylüler ve Ali Rıza Bey'in adamları vasıtasıyla silahlar ve cephaneler, sahilde bekleyen Bolayır vapuruna ve kayıklara yüklendi. Hamdi Bey, Umurbey iskelesinde kabileyi beklemekteydi. Baskın planlandığı gibi gerçekleşti ve hiçbir mukavemetle karşılaşmadan Bolayır vapuru ve kayıklar iskeleye döndüler. Silah ve cephane boşaltılarak karada bekleyen kağrı ve eşek arabalarına yüklendi. Silah ve cephane yüklü araçlar, bir süre Lapseki yolunda ilerledikten sonra bu yoldan saparak Beybaş ve Hacıgelenler köylerini geçip yüklerini Balcılar köyüne boşalttı. Bu silah ve cephane son olarak Çan'a ve oradan da Yenice'ye taşındı.¹²⁷

Baskın başarıyla gerçekleştirilip ele geçirilen silah ve cephane güvenli bir şekilde sevk edildikten sonra, Bolayır vapuru ile Umurbey iskelesine getirilen Senegalli Fransız askerler ve Binbaşı Bahri, Teğmen Hulusi ve Osman Beylerden oluşan Türk askerleri bir

¹²⁴ Özalp, *Millî Mücadele*, C. I, s. 90.

¹²⁵ Öztürk, *Millî Mücadelede*, s. 122.

¹²⁶ Altıntaş, *Millî Mücadele*, s. 133.

¹²⁷ Erat, "Millî Mücadelede", s. 3107.

sandalla tekrar geri gönderildi.¹²⁸ Kafile Akbaş'a geri dönerken yanlarına iki günlük yiyecekleriyle beraber, Hamdi Bey tarafından yazılmış bir pusula Fransız işgal komutanına iletmesi için Binbaşı Bahri Bey'e verildi. Türkçe olan pusulada şu bilgiler veriliyordu: "Muhafazanız altında bulunan silahlar aslen bizimdir ve bize lazımdır. Cephaneliği iki yüz kişiyle ben bastım. İçindekileri ben aldım. Askerlerinizin hiçbir kabahati yoktur. Kendilerinden aldığım bütün teçhizatı iade ederek onları nezdinizde gönderiyorum. Hamdi."

Hamdi Bey, baskının başarılı bir şekilde tamamlandığını 61. Tümen Komutanı Albay Kazım Bey'e bildirmek üzere güvendiği adamlarından Mahmut'u bir telgrafla Lapseki'deki Kuvâ-yı Millîye reisine gönderdi. Kazım Bey, Hamdi Bey'den aldığı telgraf doğrultusunda Akbaş Baskınının tamamlandığını Ankara'da bulunan Mustafa Kemal Paşa'ya, 28 Ocak 1920 tarihinde çektiği telgrafla bildirdi: "Rumeli sahilinde Gelibolu civarında Akbaş mevkiinde Fransızların taht-ı muhafazasındaki depolarda bulunan esliha ve mühimmat Düvel-i İtilafiye tarafından Denikin Ordusuna verilmiş, Rusya'ya nakline teşebbüs ve bu iş için dört gün mukaddem bir Rus vapuru Gelibolu'ya gelmişti. Balıkesir Heyet-i Merkeziye azasından ve fedakâr arkadaşlarımızdan Köprülülü Hamdi Bey, Kuvâ-yı Millîye'den bir müfreze ile Lapseki ve oradan 26/27 Ocak 1920 gecesi sallarla Rumeli sahiline bi'l-mürur Akbaş depolarına vaziyet etmiş ve depo muhafızları olan Fransızları tevkif ve hutut-u muharebeyi kat ettikten sonra eslihayı kâmilen ve cephaneyi kısmen ve muhafız Fransız efradını da mahfuzen Lapseki'ye naklettirmiş, esliha ve mühimmatı dâhile sevk ettikten sonra Fransız efradını iade etmiştir. Akbaş'ta acizlerince sekiz bin Rus tüfeği, kırk Rus mitralyözünü, yirmi beş sandık cephaneye mukayyed idi. Eğer bir aydan beri Akbaş deposundan bir tarafa silah verilmemiş ise, sekiz bin Rus tüfeği kâmilen yedimize geçmiş demektir. Bu vaka üzerine Düvel-i İtilafiyenin ne gibi bir teşebbüste bulunacakları henüz meçhul olup, şimdiye kadar İstanbul'un ve kolordunun da bu meseleden malumatları olmadığı maruzdur."¹²⁹

29 Ocak'ta Mustafa Kemal Paşa bu telgrafa şu cevabı verdi: "Köprülülü Hamdi Bey'in fedakârane ve cesurane hareketle elde eylediği şayan-ı gıpta muvaffakiyetten mütehassıl teşekküratımızın mumaileyhe tebliğine delalet buyurulmasını rica eder, böyle azim bir muvaffakiyete saik olan zat-ı biraderlerini tebrike şitap eyleriz.

Heyet-i Temsiliye Namına Mustafa Kemal."¹³⁰

İtilaf devletleri, Akbaş cephaneliğine baskın yapılarak Fransız askerlerinin etkisiz hale getirilip silah ve cephanelerin Anadolu yakasına geçirilmesine büyük tepki gösterdi. İstanbul Hükûmeti nezdinde protestolarda bulunularak sorumluların derhal bulunması istendi. İngilizler de baskını bahane ederek 1 Şubat 1920'de iki bölük askerle Bandırma'yı işgal etti. Ayrıca 14. Kolordu'ya verdikleri bir notayla Akbaş Baskını

¹²⁸ Özalp, *Millî Mücadele*, C. I, s. 91

¹²⁹ Öztürk, *Millî Mücadelede*, 127-131.

¹³⁰ Mustafa Kemal Atatürk, *Söylev, Belgeler*, C. III, Sadeleştiren: Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1981, s. 281-282.

İngiltere Hükûmeti aleyhine bir hareket olarak kabul ettiklerini bildirerek, bütün silah ve cephanenin ayın 12'sinden 29'una kadar, sorumlu olan şahısların da ayın 15'ine kadar kendilerine teslim edilmesini istediler.¹³¹ Baskın bölgede oluşan güvenlik zafiyetini ortaya çıkarmıştı, bu durum İngilizlerle Fransızları çeşitli tedbirler almaya yöneltti. Böylece Gelibolu, Bolayır, Bigalı Kale ve Gaziler depolarındaki mühimmatı güvenli bölge olarak belirledikleri Çanakkale'ye, Akbaş cephaneliğinde kalan silah ve cephaneyi de, 1 Şubat 1920 tarihinde Çimenlik kalesine taşıdılar.¹³² Yarımada üzerinde en küçük Osmanlı kuvvetini bile kendileri için tehlikeli gören İngilizler, Osmanlı kuvvetlerinin derhal bölge dışına çıkarılmasını talep etti. General Milne, Harbiye Nezareti'nden Gelibolu, Bolayır ve Yalova'da bulunan üç tabur ağır topçuyla karargâhı Gelibolu olan ağır topçu alayının Kavak-Şarköy hattının kuzeyine çekilmesini istedi. Osmanlı Erkan-ı Harbiyesi 1. Kolordu Komutanlığı'na, Gelibolu yarımadasında bulunan ağır topçu alayı ve taburlarının belirlenen mıntıkaya çekilmelerini şifreyle bildirdi.¹³³ 3 Şubat 1920 tarihinde Dahiliye Vekaleti Şifre Kaleminden Edirne'ye gönderilen yazıda Gelibolu'da mevcut iki yüz elli Senegalli Fransız askerine ilaveten iki subay komutasında yüz kadar askerin Victory vapurundan karaya çıkarıldığı haberi veriliyordu.¹³⁴ Ayrıca İtilaf kuvvetleri tarafından Gelibolu'ya yüz askerle dört subay, üç mitralyöz ve on sandık cephane çıkarılmıştı.¹³⁵

Akbaş Baskını sonrası İtilaf devletleri tedbirlerini arttırırken, Hamdi Bey baskında ele geçen silah ve cephaneyi emniyete aldı ve bu bölgede Sarıcaali, Yenişehir ve Üvecik'te Osmanlı Devleti'ne ait cephaneliklerdeki silah ve cephaneyi de oradaki subaylar yardımıyla Yeniceköy'e naklettirdi. 11 Şubat 1920 günü de Biga'ya döndü.¹³⁶ Yeniceköy'deki silah ve cephaneler Hamdi Bey'i şehit eden isyancıların Yenice'yi kuşatmaları üzerine buradaki silahların korunması görevini üzerine almış olan Rıza Bey tarafından isyancılara kaptırmamak için ateşe verildi. Silâh ve cephanelerin Yeniceköy'de havaya uçurulmasıyla her ne kadar emekler boşa gitmiş gibi görünüyorsa da isyancıların eline geçmesi ihtimalini ortadan kaldırmıştı.¹³⁷

Akbaş sorumlularının bulunamaması üzerine İtilaf devletleri, yöre halkından olayla ilgili olduğunu düşündükleri pek çok kişiyi tutukladılar. 5 Şubat 1920 günü Gelibolu'da savcı, posta müdürü, belediye başkan yardımcısı ve devlet memurlarından dört beş kişi İngilizler tarafından tutuklanarak iki takım süngülü asker ve araba üzerinde ateş etmeye hazır iki makineli tüfek eşliğinde, çarşı ve pazarda toplanmış halk arasından geçirilerek limanda bulunan istimbota bindirildi. Kısa bir süre sonra mutasarrıf da gözaltına alınarak istimbota getirildi. Gelibolu halkının bu duruma tepki gösterebileceği ihtimaline

¹³¹ Altıntaş, *Millî Mücadele*, s. 140-141.

¹³² Öztürk, *Millî Mücadelede*, s. 143.

¹³³ Öztürk, *Millî Mücadelede*, s. 43-44.

¹³⁴ BOA, DH. ŞFR/658-28-0 R-03-02-1336.

¹³⁵ BOA, DH. ŞFR/658-84-0 R-08-02-1336.

¹³⁶ Zeki Çevik, "Köprülü Hamdi Bey ve Akbaş Cephaneliği Baskını", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 10 (2006), s. 19.

¹³⁷ Bebek, *Millî Mücadelede*, s. 97.

karşılık, limanda bulunan gümrük dairesinin kapısına, halkın üzerine her an ateş etmeye hazır iki makineli tüfek yerleştirilmişti. Limanda bekletilen istimbob, tutuklularla birlikte saat 16.00'da Çanakkale'ye doğru hareket etti.¹³⁸ Gelibolu'dan tutuklanarak Çanakkale'ye getirilen bu kişiler hakkında uzun bir süre haber alınamadı ancak İngilizlerin Edirne'de bulunan İngiliz Askeri Temsilciliği katında ilgili makamlarca protesto edilmesi ve yapılan görüşmeler sonucunda tutuklular serbest bırakıldılar.¹³⁹ Tedbiri elden bırakmayan İtilaf devletleri Gelibolu'ya asker ve cephane yığmaya devam etti. Dahiliye Nezareti'nden 23 Şubat 1920 tarihinde Edirne'ye yollanan telgrafta Gelibolu'ya bir Fransız vapurundan üç Fransız ve iki İngiliz subayı, doksan iki Fransız askeri, yirmi sekiz sandık mavzer cephanesi, bomba ve sıhhiye alayının çıkarılarak uygun yerlere yerleştirildikleri bilgisi veriliyordu.¹⁴⁰

4. Gelibolu'nun Düşman İşgalinden Kurtuluşu ve TBMM Hükûmeti'ne Teslimi

İnönü Muharebelerinde yenilen Yunanlılar, Türk ordusunu hazırlanmasına fırsat vermeden dağıtmak amacıyla Ankara'yı işgal kararı almıştı. Ancak Sakarya Meydan Muharebesi'nde, Türk ordusu bir kez daha Yunanlılara karşı büyük bir zafer elde etti. Taarruz kabiliyetini kaybeden Yunan ordusu Eskişehir-Afyonkarahisar hattına çekilmek zorunda kaldı. Türk ordusu bir yıl boyunca, Yunanlılarla yapılan savaşa son vermek ve onları Anadolu'dan atmak için hazırlandı. Sonuçta 30 Ağustos Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nde Yunanlılar yenildi ve Yunan Başkumandanı General Trikupis esir edildi. Türk kuvvetleri, 9 Eylül'de İzmir'i kurtardı. 18 Eylül 1922'de Anadolu'da Yunan kuvveti kalmamıştı.

Anadolu düşman işgalinden kurtulmuştu ancak Doğu Trakya hala işgal altındaydı. İstanbul ve Edirne'yi kurtarmakta kararlı olan Mustafa Kemal Paşa, elde edilen bu zaferler karşısında Türk ordusunun ilerleyişini durdurmayarak orduya boğazlar bölgesine ilerleme emrini verdi. Türk ordusunun boğazlara ilerlemesi tarihte *Çanakkale Olayı*¹⁴¹ olarak bilinen krizi yarattı. Yaşanan bu büyük kriz sonucunda İtilaf devletleri, Türk Hükûmeti'ne mütareke teklifinde bulundu ve 30 Eylül 1922'de Mudanya'da toplanma kararı alındı.

3 Ekim 1922'de Mudanya'da Türkiye adına İsmet Paşa, İngiltere adına General Harrington, Fransa adına General Charpy ve İtalya adına da General Mombelli bir araya geldiler. Yunan temsilcileri General Mazarakis ve Miralay Sariyannis, karaya çıkmalarına müsaade edilmediği için, mütareke sonucunu gemide beklemek zorunda kaldılar. Bir hafta süren görüşmeler sonucunda 11 Ekim 1922 tarihinde, İtilaf devletleri ile Türkiye arasında Mudanya Mütarekesi imzalandı. Mütarekenin birinci maddesine göre Yunan kuvvetleri, Adalar Denizi (Ege) ağzından Trakya ile Bulgaristan sınırının kesiştiği yere

¹³⁸ Altıntaş, *Millî Mücadele*, s. 141-142.

¹³⁹ Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya*, C. III, s. 24.

¹⁴⁰ BOA, DH. ŞFR/659-82-0 R-23-02-1336.

¹⁴¹ David Walder, *Savaşın Sonra Çanakkale Olayı (1922)*, İstanbul: Örgün Yayınevi, 2004.

kadar çekilecek ve Meriç'in sol kıyısında bulunacaktı. Üçüncü maddede de barışın kesin olarak tesis edilmesine değin, doğabilecek karışıklıkların önüne geçmek amacıyla, Meriç'in sağ kıyısı -Karaağaç ile birlikte müttefik devletlerce saptanacak yerlerin, kendi askeri birlikleri tarafından işgal edileceği belirtiliyordu. 11. maddede de, Türkiye Büyük Millet Meclisi kuvvetlerinin barış konferansının açılışına kadar ve konferans devam ettiği sürece, geçemeyecekleri sınırlar çizildi. Buna göre Türk Hükûmeti, Baklaburnu, Saroz Burnu, Bolayır ve Soğluma ağzı içeride kalmak üzere, bu çizginin güneyinde kalan Gelibolu yarımadasının tümünde askeri bir kuvvet bulunduramayacaktı.¹⁴² Mudanya Konferansı, uzun bir süredir savaş halinde bulunan Yunanistan ile mücadeleye son veriyordu. Aynı zamanda İstanbul'u ve boğazları işgal altında tutan İtilaf devletleriyle de bu işgalin şartlarını ve sınırlarını tespit ediyordu. Kısacası Mudanya Mütarekesi, I. Dünya Savaşı'nda yenik çıkmış Osmanlı Devleti'nin imzalamak zorunda kaldığı Mondros Mütarekesi'ni hükümsüz hale getiriyor ve bunun yerine geçiyordu.¹⁴³

Mudanya Mütarekesi gereğince Trakya'nın TBMM Hükûmeti'ne teslimi, Yunan tahliyesinin bitmesinin ardından 30 Ekim 1922'de başlayacak ve Yunan idaresi, yönetimi en kısa zamanda müttefik heyetlerine teslim edecekti. Tahliyenin başlamasıyla birlikte bölgede Yunan idaresinin hiçbir hukuki varlığı kalmamış oluyordu. Ancak bu durum bölgede idari bir otorite boşluğu sorunu yaratmıştı. Bölgede yaşayan halk, kargaşa yaşanmaması için bir an önce millî idarenin kurulmasını istiyordu. Refet Paşa da 23 Ekim 1922 tarihinde İtilaf generalleriyle yaptığı görüşmede, idari boşluğun giderilmesi için bölgede bir an önce TBMM Hükûmeti idaresinin kurulmasını istedi. Bölgenin teslimi için bir program yapıldı. Buna göre, Çorlu, Saray, Silivri 30 Ekim; Vize 31 Ekim; Demirköy 1 Kasım; Lüleburgaz, Kırklareli, Babaeski, Pınarhisar 8 Kasım; Tekirdağ, Hayrabolu, Malkara 14 Kasım; Edirne de dâhil geri kalan tüm Trakya 15-20 Kasım tarihleri arası Türk idaresine devredilecekti. 28 Ekim'de, Refet Paşa ile müttefik generaller arasında devir teslim konusunda yeni bir toplantı düzenlendi. Yunan memurlarının tahliyesi ve müttefik heyetin devir teslim hazırlıklarında bazı aksaklıklar meydana geldiği için, Türk idaresine geçişin tarihlerinde değişiklikler yapıldı. Buna göre, Demirköy, Çerkezköy, Saray, Silivri ve Çorlu 1-8 Kasım 1922; Kırklareli, Babaeski, Pınarhisar ve Lüleburgaz 8-15 Kasım; Malkara, Hayrabolu ve Tekirdağ 15-20 Kasım; Edirne ile Gelibolu ve çevresi 20 Kasım 1922 tarihinden itibaren Türk idaresine geçecekti.

31 Ekim 1922 tarihinde Edirne Valisi Şakir Bey'in, Çerkezköy'de idareyi Türk Hükûmeti adına ele alması ile birlikte Trakya'nın devir teslimi resmen başladı.¹⁴⁴ Refet Paşa, devir teslimin başlamasıyla beraber doğabilecek sorunları engellemek amacıyla 14 Kasım'da İtilaf generalleriyle yeni bir görüşme yaparak Trakya'nın geri kalan kısmının teslim tarihlerini belirledi. Uzunköprü, Keşan ve Şarköy 18 Kasım; İpsala 19 Kasım; Edirne, Mustafapaşa ve Gelibolu 25 Kasım günlerinde devir teslim edilecekti. Ayrıca toplantıda Gelibolu'nun durumu tartışıldı. Çünkü İtilaf devletleri, Gelibolu'da işgal devam ettiği için

¹⁴² Mudanya Mütarekesi'nin bütün maddeleri için bkz. Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları*, s. 63-66.

¹⁴³ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli*, C. I, s. 446.

¹⁴⁴ Akın, *Trakya'nın Türklere*, s. 117-120.

buranın teslim edilmesini geciktirmek istiyordu.¹⁴⁵ Uzun süren müzakereler sonucunda, Gelibolu'daki Fransız karargâhı nezdinde bir Türk irtibat subayı bulundurulması ve buradaki asayişin temin edilebilmesi için pek az sayıda jandarma çıkarılması yönünde karar alındı. Konu ile ilgili olarak 14 Kasım'da yeni bir toplantı daha yapıldı. Gelibolu ve çevresinin 22-25 Kasım tarihlerinde devir teslim edilmesi kararlaştırıldı. Edirne Valiliği, Gelibolu'yu 22 Kasım'da teslim alma düşüncesinde olduğu için hazırlıklarını bu yönde yaptı. Fakat adı geçen tarihte havanın birden bozması, memur ve jandarma sevkiyatını engelledi. Bu nedenle teslim 25 Kasım'a ertelendi. Refet Paşa, durum karşısında endişelenerek hemen müdahale etti. Çünkü Gelibolu boğaza hâkim olduğu için önemi büyüktü. Edirne Valiliği ve Jandarma Mıntika Müfettişliği'ne bir telgraf çekerek, 25 Kasım'da Gelibolu'ya ulaşılmasını ve aynı gün teslim alınacak şekilde tedbirli olunmasını istedi. Edirne Valisi Şakir Bey, Gelibolu memur ve jandarmalarının 24 Kasım'da Keşan'dan hareketle 25 Kasım'da Gelibolu'nun teslimini gerçekleştirmelerini içeren bu talimatını 23 Kasım'da Keşan'a çektiği bir telgrafla bildirdi. Bu talimata rağmen ilgili memur ve jandarmalar Gelibolu'nun devir teslimini ancak 26 Kasım 1922 tarihinde gerçekleştirebildi.

Gelibolu'nun teslim alınmasıyla birlikte bölgede hemen TBMM idaresi kuruldu. Gelibolu Mutasarrıflığına Asım Bey, Tabur Kumandanlığına Binbaşı Refet Bey ve Bölük Kumandanlığına da Yüzbaşı Süleyman Bey tayin edildi. 28 Kasım'da Türk Jandarma birliklerinin sınırları kontrol altına alınmasıyla bütün Trakya, TBMM Hükûmeti idaresine geçti. Devir teslim işlemlerinin tamamlanmasının ardından Edirne Valisi Şakir Bey, 29 Kasım'da Refet Paşa'ya, Doğu Trakya'nın her tarafının Türk idaresine alındığını bildirdi.¹⁴⁶ Refet Paşa, Trakya'nın devir teslim işlemlerinin tamamlanması üzerine 1 Aralık 1922'de İcra Vekilleri Riyaseti'ne şu telgrafı çekti: "Lalapaşa, Havza, Gelibolu kazalarının teslimi ikmal edilmiş ve teknil Şarki Trakya'da Türkiye Büyük Millet Meclisi idaresi tesis olunmuştur. Gerek bir aydan beri devam eden devir teslim muamelesinde ve gerekse tesis-i idare-i hükûmette memurîn-i mülkiye ve jandarmamızın ibraz ettiği gayret ve liyakat ile der-dest-i hareket her türlü takdirin fevkindedir. Bu sebeple Edirne Valisi Şakir Bey Efendi ile jandarma mıntika müfettişliklerinin ve teknil memurîn-i mülkiye ile jandarma zabitan ve efradının hidemat ve mesai-yi mahsusalarını kemal-i takdir ve şükran ile niyaz ederim."¹⁴⁷

5. Lozan Antlaşması ve Gelibolu'nun Askerden Arındırılması

Mudanya Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra 27 Ekim 1922 tarihinde, İngiltere, Fransa ve İtalya, Ankara ve İstanbul hükûmetlerine, kesin bir barışın koşullarını belirlemek üzere İsviçre'nin Lozan kentinde toplanacak olan konferansa katılmaları konusunda bir nota verdi. Sovyet Rusya ve Bulgaristan da konferansa katılacaktı. Ancak Sovyet Rusya, sadece boğaz rejimi için yapılacak görüşmelerde, Bulgaristan ise Trakya ve boğazların sınırlarının belirleneceği toplantılarda bulunacaktı.

¹⁴⁵ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli*, C. I, s. 456.

¹⁴⁶ Akın, *Trakya'nın Türklere*, s. 124-153.

¹⁴⁷ BCA, 30.10.0.0/204.393.28, 1 Aralık 1922.

TBMM Hükûmeti'nin Dışişleri Bakanı İsmet Paşa, Sağlık Bakanı Doktor Rıza Nur ve Trabzon Milletvekili Hasan Saka'dan oluşan bir heyetle temsil edildiği konferans, 20 Kasım 1922 tarihinde başladı. Konferansta dış borçlar, kapitülasyonlar, boğazların müttefik devletlerce boşaltılması gibi konularda anlaşma sağlanamadı ve 4 Şubat'ta görüşmelere ara verildi. 23 Nisan'da konferans, çalışmalarına yeniden başladı ve 24 Temmuz 1923 tarihinde antlaşma imzalandı.¹⁴⁸

Antlaşmanın, boğazlarla ilgili maddeleri, Gelibolu ve çevresini yakından ilgilendiriyordu. Birinci madde Çanakkale ve Karadeniz Boğazı ile Marmara Denizi'nde deniz ve hava olmak üzere geçiş ve geliş-gidiş serbestliği ilkesinin uygulanmasını kapsıyordu. İkinci madde de serbest geçiş hakkının uygulanmasını hükme bağlıyordu. Bu madde kapsamında Türkiye, barış ve savaş zamanında tarafsızlığını ilan ederse her çeşit deniz ve hava aracı tam bir geçiş serbestliğine sahip olacaktı. Aynı zamanda Türkiye, bir savaş sırasında taraf ülke konumunda olursa, boğazları kapatma hakkına sahip olacak, tarafsız ülkelerin deniz ve hava araçlarına geçiş serbestliği tanımakla da yükümlü sayılacaktı. Dördüncü madde, boğazların askerden arındırılmasıyla ilgiliydi. Askerden arındırılmış bölge bu madde hükmü gereğince Çanakkale Boğazı'nın Avrupa yakasında Gelibolu Yarımadası ve Saros Körfezi'nde Bakla Burnu'nun kuzeydoğusunda dört kilometre uzaklıkta bulunan bir noktadan başlayacak ve Marmara Denizi üzerindeki Kumbağı'nda sona eren ve Kavak dışarıda kalmak üzere buranın güneyinden geçen bir hattın güneydoğusunda kalan bölgeyi kapsayacaktı. Anadolu yakasında ise bütün kıyı boyunca ve Bozcaada karşısındaki Eski İstanbul Burnu'ndan başlayarak Marmara Denizi üzerinde Karabiga'nın kuzeyinde bir kıyıda sona eren kıyıda yirmi kilometre uzaklıktan geçen çizgi arasındaki bölge olarak belirlenmişti. Bununla birlikte Karadeniz Boğazı'nın batı ve doğu kıyılarında, her iki tarafa da çizilen on beş kilometrelik bir bölgeyle Marmara Denizi'nde bulunan adalar ve Ege Denizi'ndeki Semadirek, Limni, Gökçeada, Bozcada ve Tavşan adalarında asker bulundurulmayacaktı. Antlaşmanın altı ve yedinci maddelerinde askerden arındırılmış bölgelerde her türlü istihkâm, sabit topçu bataryaları, ışıkdak tesisleri, denizaltı işleyen araçlar, askerî hava ya da deniz üssünün inşa edilemeyeceği belirtiliyordu. Bununla birlikte altıncı maddede, bölgelerin asayişini sağlayabilmek amacıyla tüfek, revolver, kılıç ve her yüz kişiye dört hafif makineli tüfek düşen polis ve jandarma kuvvetlerinin bulundurulmasına izin veriliyordu. Ayrıca Türk Hükûmeti'nin boğazları, havadan uçak ve balonlarla gözetleme hakkı olacaktı. Türk uçakları, askerden arındırılmış bölgeler üzerinde uçabilecek ve gerekli görüldüğü hallerde buralara iniş yapabilecekti. 11-16. maddeler, Boğazlar Komisyonu'nun kurulmasını ve bu komisyonun görevlerini düzenliyordu. Boğazların yönetimi, başkanlığını bir Türk'ün yapacağı komisyona devrediliyordu. Komisyon, savaş gemileri ve askeri uçaklarla ticaret gemilerine ilişkin hükümlerin gereği gibi yerine getirilip getirilmediğini denetlemekle yükümlüydü. Milletler Cemiyeti'nin koruyuculuğu altında görevini ifa edecek olan komisyon cemiyete her yıl çalışmalarını gösteren bir rapor sunacaktı.¹⁴⁹

¹⁴⁸ Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları*, s. 68-69.

¹⁴⁹ Seha L. Meray, *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler*, C. II, Kitap VIII, İstanbul: YKY, 2001, s. 51-58.

Sevr Antlaşması'nda ortaya çıkan yabancı mezarlıklarla ilgili mülkiyet sorunu Lozan Konferansı'nda en çok tartışılan konulardan biri olmuştur.1915 yılında Çanakkale Cephesi'nde meydana gelen savaşlarda taraf ülkeler büyük bir insan kaybı yaşamıştı. 1916 yılında İtilaf devletlerinin yarımada'yı boşaltmalarıyla birlikte mezarlıklar sorunu ortaya çıkmıştı. Gerek Birinci Dünya Savaşı devam ederken gerekse savaş sonunda imzalanan Mondros Mütarekesi ve Sevr Antlaşmalarında İtilaf devletleri tarafından konu daima gündemde tutulmuştu. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra Britanya Savaş Mezarları Komisyonu, İtilaf devletlerinin bölgede bulunan mezarları üzerinde çalışmalara başladı. Daha savaş devam ederken Gelibolu'ya gelen uzmanlar o günkü koşullar içerisinde oluşturulan mezarları tespit ederek dağınık bir halde bulunanları bir araya getirerek yeni mezarlıkların inşa edilmesi için gerekli hazırlıkları yaptılar.¹⁵⁰

10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevr Antlaşması'nda özellikle Türk tarafı için ağır yükümlükler içeren mezarlıklarla ilgili maddeler vardı. Antlaşmanın 218. maddesinde, Türkiye sınırları içerisinde savaş alanlarında can vermiş askerlerin gömülü olduğu mezarların bulunduğu toprak parçaları ve bu toprak parçalarının yanı sıra buralarda oluşturulan mezarlıklara veya anıtlara gidecek yolların tüm ve tekeli mülkiyetinin İngiliz, Fransız ve İtalyan hükümetlerine devredileceği belirtiliyordu. 219. madde İngiliz, Fransız ve İtalyan hükümetlerinin anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonraki altı aylık süreç içerisinde mülkiyeti devredilecek olan yerlerin belirlenmesiyle ilgiliydi. Buna göre belirlenen yerlerin nereleri olduğu Türk tarafına bildirecek ve mülkiyet hakkına sahip devletlerce ölümlerin gömüldüğü ya da gömülmüş olabileceği bölgeler araştırılarak mezarlar bir araya getirilecek ve gerekli görüldüğü takdirde yeni kurulacak mezarlıkların yerlerinin tespit edilmesi için yetkili bir komisyon atanabilecekti. Mülkiyet hakkı devredilen yerlerin kamulaştırılması için lüzumu görülen masrafların Türkler tarafından karşılanması ve gerekli olan yasaların bir an önce yapılması 220. maddenin konusuydu. 221. maddeyle mezarlıkların kurulması, düzenlenmesi, bakımı ve korunması gibi işlerin her birinin uygun görülecek bir komisyona ya da örgüte bırakılacağı ve bu işlerin İngiliz, Fransız ve İtalyan hükümetleri nezdinde yürütüleceği kararlaştırılıyordu. Ayrıca kurulacak olan komisyonlar gerekli görülen mezarları açma ve ölümleri başka bir yere taşıma yetkisine de sahip olacak, mezarları bir araya toplama ve mezarlık kurulmasını sağlama görevini de üstlenecekti. Türk tarafı her ne sebeple olursa olsun komisyonun izni olmadıkça İtilaf devletlerine ait herhangi bir mezarı açamayacak ve başka bir yere nakledemeyecekti.¹⁵¹ Mezarlıkların ziyaret edilmesi ve buralarda görevlendirilecek personel hakkındaki hususlar Sevr Antlaşması'nın 222. maddesi ile düzenleniyordu. Bu madde, aynı zamanda ziyaretçilerin ve İtilaf devletleri temsilcilerinin mezarlıkları ziyaretleri sırasında mağdur olmamaları için buralara giden yolların sürekli olarak açık bulundurulmasını bu yolların bakım ve onarım işlerinin Türkler tarafından gerçekleştirilmesini de kapsıyordu. Ayrıca Türk tarafı, mezarlıklar ve

¹⁵⁰ Burhan Sayılır, "Çanakkale Savaşı Sonrasında Mezarlıklar İle İlgili Ortaya Çıkan Sorunlar ve Yapılan Tartışmalar", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, 3/ 6 (Ağustos 2005), s. 67.

¹⁵¹ Sayılır, "Çanakkale Savaşı", s. 71-72.

anıtlarda görevli personelin bütün ihtiyaçlarını karşılamak ve toprak sulaması için gerekli suyun temin edilmesini sağlamakla da yükümlüydü. 223. madde ile mezarlıklara yapılacak fiili saldırı ya da saygısızlıkları gerçekleştiren kişilere uygulanacak ceza işlemlerinin Türk tarafına ait olduğu belirtiliyordu. 224. madde Türkler tarafından mezarlıklara gösterilecek saygı ve buraların bakımını açıklıyordu. Antlaşmanın mezarlıklarla ilgili son maddesi 225. madde de tarafların kimlikleri belirlenemeyen ölümlerin kimliklerinin saptanması amacıyla sahip olunan bilgi ve belgelerin ve kimliği saptanamadan gömülmüş olan bütün ölümlerin gömülü bulunduğu mezarların sayısı ile buraların yerleri hakkında bilgi paylaşımı konusunda yükümlü kılıyordu. Sevr Antlaşması TBMM tarafından tanınmadığı için uygulamaya konulmadı. Ancak İtilaf devletleri bölgede mezar yapımına devam ettiler. Özellikle Sevr Antlaşması'nın 218'inci maddesinde belirtilen mülkiyet hakkı, yeni kurulan Türk Devleti ve İtilaf devletleri arasında büyük bir sorun oldu. Mezarlıklar sorunu, Lozan Konferansı sırasında da büyük tartışmalara yol açacaktı.

Britanya Savaş Mezarları Komisyonu, 24 Temmuz 1923'te Lozan Barış Antlaşması imzalandığı zaman, Arıburnu-Conkbayırı (Anzak) bölgesinde 4 bin 300 mezardan oluşan 29 mezarlık, Seddülbahir'de (Helles) 5 bin 900 mezar içeren 7 mezarlık, Suvla'da 4 bin 300 mezardan oluşan 4 mezarlık ve Yarbay Doughty-Wylie'ye ait ayrı bir mezarla Cape Helles ve Conkbayırı anıtlarını tamamlamıştı. Fransızlar 3 bin 226 mezar ve bir anıttan oluşan mezarlıklarını 1926 yılında tamamladılar. Lord Curzon, konferansın 8 Aralık 1922 tarihli oturumunda, mezarlıklarla ilgili görüşlerini aktarırken, Gelibolu yarımadasındaki İtilaf devletlerine ait mezarlıklar konusunda direneceklerini ve bu mezarların bulunduğu toprakların müttefiklere verilmesi gerektiğini belirtiyordu. İsmet Paşa, Lord Curzon'a cevabında özellikle savaş alanlarında ölen askerlerin mezarlarına saygı göstermenin bir Türk geleneği olduğunu belirterek toprak mülkiyetine ilişkin olarak kullanılan terimlerin anlaşılır olmadığından bu terimlerin açıklanmasını istedi. Curzon, egemenlik hakkı yerine mülkiyet hakkı terimini özellikle kullandığını söyleyerek İtilaf devletlerinin Sevr Antlaşması'nda ortaya koydukları görüşlerinden vazgeçmeyeceklerini kesin bir dille anlattı.¹⁵² Uzun süren tartışmalar sonucunda, Lozan Antlaşması'nın 124. ve 136. maddeleri arasında belirlenen hükümler kapsamında nihai bir karara varıldı. Antlaşmanın 129. maddesine göre, 29 Ekim 1914 tarihinden itibaren savaş alanlarında ölen, yaralanan ya da kaza ve hastalık nedeniyle can veren askerlerin ve aynı zamanda esaret altında ölmüş askeri veya sivil tutsakların gömülü olduğu mezarlıklara ve dikilmiş anıtlara saygı gösterilmesi ve söz konusu yerlere ait bakımın mezarlıklarla anıtların bulunduğu ülkelerin hükümetleri tarafından yapılması hükme bağlandı. Yükümlü devlet, bahsi geçen mezarların kimliğini ortaya çıkarmak, mezarlıkların bakımını sağlamak ve gerekli anıtları dikmek amacıyla oluşturulacak komisyonlara her türlü kolaylığı sağlayacaktı. Esaret altında ölen asker ve sivillerin

¹⁵² Sayılır, "Çanakkale Savaşı", s. 67-79.

kimliklerinin belirlenmesi, kimlikleri belirtilmeden gömülmüş ölülerin, mezar yeri ve sayıları hakkındaki bilgi paylaşımı, 125. maddede düzenlendi. 128. Maddeye göre Türk Hükûmeti, İtilaf devletlerine ait mezarlıkların ve anıtların üzerinde bulunduğu toprak parçalarını bu hükûmetlerin kullanımına sürekli olarak bırakmayı kabul ediyordu. Bununla birlikte mezarları bir araya toplayacak ya da anıtlar dikecek olan komisyonlara ileride bu işleri yapabilmeleri için belirlenecek toprak parçalarının da sözü geçen devletler nezdine verilmesi kararlaştırıldı. Aynı madde kapsamında mezarlıklara ve anıtlara giriş serbestliği tanınacak ve gerek görüldüğü takdirde buralara yol yapılmasına izin verilecekti. 129. madde, Arıburnu bölgesindeki toprak parçalarının kullanımının İngiliz İmparatorluğu'na bırakılmasını ve buraların hangi şartlar altında kullanılabileceğini düzenliyordu. Mezarlıkların ve anıtların bakımını yapmak, yerlerini tespit etmek ve korumak amacıyla oluşturulacak olan komisyonların görevleri 130. maddede belirtiliyordu. Komisyon, İngiliz, Fransız, İtalyan, Türk ve Yunan devletlerinin temsilcilerinden oluşacaktı. 131. madde, kendilerine toprak parçası verilmiş olan devletlerin bu toprakları belirlenen şartlar dışında herhangi bir maksatla kullanamayacağını garanti altına alıyordu. Belirlenen yerlerin, ilgili devletlere devri için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması, düşünülen kamulaştırma sonucunda ortaya çıkacak masrafların yükümlü devlet tarafından karşılanması 132. maddede karara bağlanıyordu. 133. madde ile İngiliz, Fransız ve İtalya devletlerine kendilerine ait yerlerin bakımı, korunması ve düzenlenmesi işlerinin eğer uygun görülürse askeri nitelikte olmayan bir yürütme organına devretme serbestliği getirildi.¹⁵³ 134. madde ile ilgili devletlere mezarlıklara bekçi atama hakkı verildi. Atanacak olan bekçileri Türk Hükûmeti resmen tanıyacak ve gerekli bütün yardımları yapacaktı. Bekçiler askeri niteliğe sahip olmamalarına rağmen güvenlik amacıyla silah taşıyabileceklerdi. Belirlenen toprak parçalarından herhangi bir şekilde kira ya da vergi alınmayacağı 135. madde kapsamında hükme bağlandı. Ayrıca mezarlıkları ve anıtları ziyaret için giriş serbestliği tanındı. Bununla birlikte ulaşımı sağlayan yolların bakımını yapmak ve ilgili yerlerdeki su ihtiyacını karşılamak yükümlü devlet tarafından sağlanacaktı. 136. madde ise adı geçen maddelerden doğan yükümlülüklerin Türk Devleti'nin ülke sınırları dışında kalan mezarlıklarını da kapsayacağını temin etmekteydi.¹⁵⁴ Lozan Antlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle Türk Devleti, üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirmeye başladı. Gelibolu ve Çanakkale civarında tesis olunacak yabancı mezarlıkların tanzim, korunma ve bakım işlerinin 19 Aralık 1926 tarihinde çıkarılan bir yönetmelik kapsamında yapılması sağlandı.¹⁵⁵ 29 Aralık 1926'ta, Gelibolu yarımadasında ölen Fransız askerleri için kurulacak mezarlığın planlarına bu yönetmelik dâhilinde onay verildi.¹⁵⁶

¹⁵³ Sayılır, "Çanakkale Savaşı", s. 80-81.

¹⁵⁴ Meray, *Lozan Barış Konferansı*, s. 45-46.

¹⁵⁵ BCA, 30.18.1.1/22.79.15, 19 Aralık 1926.

¹⁵⁶ BCA, 30.18.1.1/22.81.4, 29 Aralık 1926.

Lozan Konferansı'nda görüşülen bir diğer konu da nüfus mübadelesi idi. Konferansta görüşmelere devam edilirken 30 Ocak 1923 tarihinde TBMM Hükûmeti ile Yunan Hükûmeti arasında 19 maddeden oluşan Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol imzalandı. Metnin ilk üç maddesinde hangi nitelikteki kişilerin mübadeleye tabi tutulacağı belirtiyordu:

“Madde 1- Türk topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks dininden Türk uyruklarıyla, Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyruklarının, 1 Mayıs 1923 tarihinden başlayarak, zorunlu mübadelesine girişilecektir. Bu kimselerden hiçbiri, Türk hükûmetinin izni olmadıkça Türkiye'ye ya da Yunan hükûmetinin izni olmadıkça Yunanistan'a yeniden dönerek yerleşemeyecektir.

Madde 2- Birinci maddede öngörülen mübadele:

a) İstanbul'da oturan Rumları (İstanbul'un Rum ahalisini),

b) Batı Trakya'da oturan Müslümanları (Batı Trakya'nın Müslüman ahalisini) kapsamayacaktır. 1912 kanunuyla sınırlandırıldığı biçimde, İstanbul Şehremaneti daireleri içinde 30 Ekim 1918 tarihinden önce yerleşmiş bulunan bütün Rumlar, İstanbul'da oturan Rumlar sayılacaktır. 1913 tarihli Bükreş Antlaşması'nın koymuş olduğu sınır çizgisinin doğusundaki bölgeye yerleşmiş bulunan Müslümanlar, Batı Trakya'da oturan Müslümanlar sayılacaklardır.

Madde 3- Karşılıklı olarak Rum ve Türk nüfusu mübadele edilecek olan toprakları 18 Ekim 1912 tarihinden sonra bırakıp gitmiş olan Rumlar ve Müslümanlar, birinci maddede öngörülen mübadelenin kapsamına girer sayılacaklardır. İşbu sözleşmede kullanılan “göçmenler” terimi, 18 Ekim 1912 tarihinden sonra göç etmesi gereken ya da göç etmiş bulunan bütün gerçek veya tüzel kişileri kapsamaktadır.”¹⁵⁷

Mübadele Protokolü'nün yürürlüğe girmesiyle bir aylık süre içerisinde Mübadele Komisyonu kurulması kararlaştırıldı. On bir kişiden oluşacak olan komisyon üyelerinin dördü Türk, dördü Yunan ve geri kalan üç kişi tarafsız ülkelerin temsilcilerinden oluşacaktı. Komisyonun görevi meydana gelecek göçü denetleyerek işlerliğini sağlamak ve mübadillere ait taşınır ve taşınmaz malları tasfiye etmektir. Bununla birlikte, ortaya çıkacak herhangi bir sorunu kesin hükme bağlama yetkisine de sahip olacaktır. Protokol kapsamında mübadeleye tâbi tutulmuş şahıslar terk ettiği malların karşılığı olarak göç ettiği ülkede eşdeğer miktarda mal ya da para alacaktır. Eğer herhangi bir hükûmet mübadile karşı borçlu kalırsa borcunu peşin ya da üç taksit halinde ödeyecektir. Bütün bu işlemler, komisyon tarafından takip edilecektir.¹⁵⁸ 17 Temmuz 1923 tarihinde mübadele için hazırlıklarını tamamlayan Türk Hükûmeti, *Ahali Mübadelesi Mukavelesinin Tatbikine Dair Talimatname* yayınladı. 1923 Ağustos'unda, Muhtelit Mübadele Komisyonu üyeliğine Türk hükûmetini temsilen Dr. Tevfik Rüştü Bey, Erzincan Mebusu Hamdi Bey ve Dr. Ömer Lütfü Bey seçildiler. Mübadeleyi sağlıklı bir şekilde koordine etmek amacıyla

¹⁵⁷ Meray, *Lozan Barış Konferansı*, s. 82-87.

¹⁵⁸ Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları*, s. 179-182.

23 Ağustos 1923 tarihinde Mübadele İmar ve İskân Bakanlığı'nın kurulması için Tunalı Hilmi Bey tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bir teklif sunuldu. 13 Ekim 1923'te kabul edilen teklif doğrultusunda 8 Kasım 1923 tarihinde Mübadele İmar ve İskân Kanunu kabul edilerek yürürlüğe girdi.¹⁵⁹ 17 Temmuz'da yayınlanan *Ahali Mübadelesi Mukavelesinin Tatbikine Dair Talimatname* ile Türkiye önce sekiz iskân bölgesine ayrıldı. Ancak basında ortaya çıkan değerlendirmeler ve mübadillerin Ekim ayından itibaren ülkeye geleceği göz önünde bulundurulunca iskân bölgelerinin yetersizliği anlaşıldı ve on iskân bölgesi belirlendi. İçinde Çanakkale, Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ'ın da yer aldığı iskân bölgelerinde Gelibolu da vardı. Özellikle Gelibolu'da insan ve iş gücüne ihtiyaç duyuluyordu. Çünkü Gelibolu'da mübadillerin yerleştirilebileceği oldukça geniş arazi, tarla, bağ, bahçe ve zeytinlikler vardı. Ayrıca bu bölgeyi terk eden Rumların terk ettikleri mallar da bulunmaktaydı.

25 Ekim 1923 tarihinde başlayacak olan mübadeleye ilk olarak Girit, Sakız ve Midilli adaları ile Selanik bölgesinde yaşayanlar tabi tutuldu. Gelibolu'da mübadele için gerekli hazırlıklar devam ederken, diğer bölgelerde hazırlıkların tamamlanamaması nedeniyle mübadele ertelendi. 29 Kasım 1923 tarih ve 53 sayılı kararnameyle iskân bölgeleri içinde bulunan her vilayette bir imar ve iskân komisyonu kuruldu.¹⁶⁰ Gelibolu'da kurulan komisyona 1923 yılı için 4 milyon 647 bin liralık bütçe ayrılmıştı. Bütçenin 65 bin lirası 22 adet sevk memuruna, 171 bin lirası da 7 adet iskân memuruna harcanacaktı. Ayrıca kışlacı, arabacı ve eşyacı gibi çeşitli işlerde çalışan işçiler için de 69 bin liralık masraf hesaplandı. Merkez kazada, dört sevk ve iki iskân memuru görev yapıyordu. İnşaat ve benzeri malzemeler için 2 milyon 802 bin liralık bir kaynak ayrılarak gelen mübadillerin iskânında kullanılmak üzere 417 bin 824 adet kiremit, briket gibi bina yapımında kullanılan malzeme satın alındı. Bunun yanı sıra inşaat işleri için sıvacı, çamurcu, marangoz gibi 89 adet usta görevlendirildi.¹⁶¹ Gelecek mübadiller için Gelibolu iskelesinde yatak, battaniye, soba ve sıcak yemeği tamamen hazır 500 yataklı bir misafirhane kuruldu.

Gelibolu'nun ilk mübadilleri Langaza kazasından olup Temah vapuruyla 372 kişilik bir kafile halinde 5 Ocak 1924 tarihinde Selanik limanından hareket etti. Yine aynı bölgeden 896 kişiden oluşan ikinci kafile de 15 Ocak 1924'te Gelibolu'ya ulaştı. 10 Ocak'ta Gelibolu'ya gelen ilk kafile hemen misafirhaneye yerleştirildi. Mübadillerin sıcak yemek, çay, yatak ve battaniye ihtiyaçları Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından karşılanıyor devlet tarafından da parasal destek yapılıyordu.¹⁶² 1924-1928 yılları arasında Gelibolu'ya yerleştirilen mübadiller Yunanistan'ın Drama, Langaza, Siroz (Serez), Demirhisar, Kayalar, Vodina, Karacaabat ve Florina gibi yerleşim yerlerindendi. Drama bölgesinden 482 kişi ve 73 büyükbaş hayvandan oluşan ilk kafile 26 Mart 1924 tarihinde hareket

¹⁵⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, İçtima: 35, C. II, Ankara, s. 620-624; TBMM ZC, Devre II, İçtima: 46, 47, 48, 49, C. III, s. 158-176, 180-209, 214-245, 249-306.

¹⁶⁰ Atabay, "Gelibolu Vilayetinde", s. 104-105.

¹⁶¹ BCA, 272.0.0.71/32.34.26, 12 Kasım 1923.

¹⁶² Atabay, "Gelibolu Vilayetinde", s. 106.

etti.¹⁶³ 1924 yılının sonlarında İzmir bölgesinde iklime uyum sağlayamayan 150 kişilik Drama muhaciri daha Gelibolu'ya geldi. Bu kabile ile birlikte İzmir'in havasına alışamayıp Gelibolu'ya gelen Dramalı göçmenlerin sayısı 700'e ulaştı.¹⁶⁴ 1924 yılında Gelibolu'ya gelen mübadil sayısı 1.269 iken 1928 yılına kadar bu sayı 2 bin 709'a ulaştı. Bunlara daha sonra 1.079 muhacir ve mülteci eklendi. 1924 ve 1928 yılları arasında Gelibolu'da toplam, 3 bin 788 kişi iskân edildi.¹⁶⁵

Gelibolu'ya yerleşen mübadillere devlet tarafından geçimlerini karşılamaları için ev, tarla, bağ, bahçe gibi mülkler verildi. Ayrıca, çiftçilik yapanlara hayvan ve tohum yardımı da yapıldı. Gelibolu Valisi Ahmet Macid Bey, Dâhiliye Vekâlet-i Celilesi'ne 6 Haziran 1925 tarihinde gönderdiği dilekçesinde İçişleri Bakanlığı'nın 2 Mart 1925 tarihli telgrafında ziraatla uğraşanlara 50 bin lira hayvan ve tohum alımı için de 20 bin lira gönderileceğinin bildirildiğini belirterek paranın bir an önce havale edilmesini istemekteydi. ¹⁶⁶ Mübadillerin meslekleri genellikle rençberlik, bakkallık ve tütüncülüktü. Bu kapsamda mübadillere 78 ev, 28 dükkân, 2 kahvehane, 153 tarla ve 78 bahçe verildi. Evreşe'ye iskân sayısı 310'du. Bu rakamı, Langaza'dan 132, Demirhisar'dan 70, Drama'dan 55, Florina'dan 43 ve Kesriye'den gelen 10 mübadil oluşturuyordu. Langaza'dan 70, Drama'dan 66, Siroz'dan 53, Kayalar'dan 45, Demirhisar'dan 36 ve Karacaabat'tan 20 kişi buraya yerleştirildi. Hepsinin mesleği rençberlikti. Yine bu mübadillere 68 ev, 5 samanlık, 1 dükkân, 103 tarla, 96 bahçe, 26 bademlik ve 10 adet bağ verildi.

Kayalar'dan 32, Langaza'dan 59, Kokarlı'dan ve Demirhisar'dan birer mübadil, Bakırköy'e ikamet ettirildi. Tamamı rençberlik ile geçimini sağlıyordu ve bunlara da 1.147 dekarlık tarla dağıtıldı. Bir kişiye en fazla 52 dekar veriliyordu.

Burgaz'a iskân edilen mübadil sayısı, 224 kişiden oluşmaktaydı. Tamamı Karacaabat'tan gelmişti ve ipek böceği üreticisiydi. Buradaki mübadillere 68 ev, 63 bağ, 79 tarla, 2 dutluk, 1 kahvehane ve 17 samanlık dağıtıldı.

Tayfur'a yerleştirilen mübadil sayısı ise 183 kişiden oluşuyordu. Üç hamal dışında hepsi, rençberliği meslek edinmişti. Bunlara 53 ev, 105 tarla, 3 samanlık ve 1 bademlik verildi.

Fındıklı'ya, Drama'dan 12, Demirhisar'dan 55, Siroz'dan 9, Kesriye'den 151 ve Karaferiye'den 4 kişi olmak üzere toplam 232 kişi yerleştirildi. Mübadillerin ikisi çoban, yirmi ikisi rençber, yüz kırk sekizi çiftçi ve altmış tütüncüydü. Burada mübadillere 74 ev, 15 tarla ve tarlanın yapısına göre 20 ovabayır, 2 havlu-bayır, 37 havlu-tarla, 5 bayır-tarla, 1 bayırda tarla, 42 bağ ve 2 havlubag yardımında bulunuldu.

Yeniköy'e tamamı rençberlikle geçimini sağlayan 359 kişi iskân edildi. Bunların 300'ü Karacaova'dan, 59'u ise Karacaabat'tan geldi. 92 ev, 236 tarla, 18 samanlık, 5 ahır, 4 bağ ve 2 tarla bu mübadillere dağıtıldı.

¹⁶³ BCA, 272.0.0.14/76.30.1, 26 Mart 1924.

¹⁶⁴ BCA, 272.0.0.11/20.99.12, 16 Aralık 1924.

¹⁶⁵ Kahraman, "Gelibolu Yarımadasında", s. 36.

¹⁶⁶ BCA, 272.0.0.12 /47.86.4, 20 Aralık 1925.

Bolayır'a Langaza-Buluşlu'dan 95, Kayalar'dan 102, Florina-Kayalar-Konut'tan 22, Kayalar Langaza'dan 4 ve Langaza'dan 150 kişi olmak üzere toplam 373 mübadil yerleştirildi. İki kişi hem bakkal hem de rençber idi. Geri kalanların tamamı rençberdi. Bolayır'da 32 ev, 273 tarla, 44 bağ, 2 ovada tarla, 6 harman yeri, 2 dükkân ve birer dam ve çayır ile dutluk mübadillere verildi.

Eksamil'e ise 550 kişi ve 8 Kipti aile mübadil olarak iskân edildi. Selanik'ten 174, Karacaova ve Vodina'dan 60, Demirhisar'dan 98, Langaza'dan 59, Sofular'dan 57, Petriç'ten 11, Karakilise'den 7, Sofulu ve Ortaköy'den 10, Lofça'dan 4 kişi mübadil olarak buraya yerleştirildi. Bunların içinde 97 rençber, 5 sepetçi, 4 demirci, kalburcu ve dul, 3 kahveci, 2 çalgıcı ve birer cambaz, yırtıcı, bakkal, hamal, kaşkavalcı, jandarma mütebalid ve davarcı bulunuyordu. Burada 120 ev, 103 tarla, 129 bağ, 6 samanlık, 4 harman yeri, 3 ahır, 2 bahçe ve birer bağ yeri, dutluk, kahvehane ve dükkân yardımında bulunuldu.¹⁶⁷

İtilaf devletleri Gelibolu'yu 26 Kasım 1922 tarihinde Meclis Hükûmeti'ne teslim ettiler. Stratejik bir konuma sahip olan Gelibolu ve çevresi, yeni kurulan devlet için hayati bir önem arz etmekteydi. Uzun yıllar boyunca Edirne Vilayeti'nin bir sancağı konumunda olan Gelibolu, İtilaf devletlerinin devam eden mezarlıklarla ilgili çalışmalarını yakından takip edebilmek amacıyla TBMM Hükûmeti Dâhiliye Vekâleti tarafından 1923 yılında vilayet yapıldı. 20 Ocak 1921 yılında kabul edilen Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 10. maddesi idareyi vilayetlere, vilayetleri kazalara, kazaları da nahiyelere ayırmaktaydı. Bu madde uyarınca 1923 yılında teşkil edilen Gelibolu Vilayeti; Gelibolu, Eceabat, Şarköy, Keşan, İpsala ve Enez olmak üzere 6 kaza, 5 nahiye ve 146 köyden oluşturuldu.

Gelibolu kazası; Aşağı, Yukarı, Ermeni ve Yahudi mahallesi olmak üzere toplam dört mahalleden ibaretti. Ayrıca kazaya bağlı 29 köy mevcuttu.

Şarköy kazası, Kadıköy adında bir nahiyeye sahip olmakla birlikte, kazanın 23 köyü bulunmaktaydı.

Keşan kazası ise Paşayeri, Mecidiye ve Yerlisu nahiyelerini kapsamaktaydı ve bu nahiyelerin yanı sıra 46 köye sahipti.

İbriktepe nahiyesi ve 27 köy İpsala kazasını oluşturdu.

Enez kazası 21 köyden meydana gelmekteydi.¹⁶⁸

Gelibolu'nun ilk valisi Ahmet Macit Gören idi. Yabancı dil bilen Ahmet Macit Bey, bölgede yapımı devam eden mezarlıklar hususunda İngiliz ve Fransızlara yardım etmek için İçişleri Bakanlığı tarafından 19 Eylül 1923 tarihinde Gelibolu Valiliği'ne atandı.¹⁶⁹ 24 Haziran 1925 tarihine kadar Gelibolu'da görev yapan Ahmet Macit Bey'in yerine vekâleten Arif Hikmet Bey tayin oldu.¹⁷⁰

¹⁶⁷ Atabay, "Gelibolu Vilayetinde", s. 105-108.

¹⁶⁸ Atabay, "Gelibolu Vilayetinde", s. 100.

¹⁶⁹ Ahmet Macit Gören'in biyografisi için bkz. İrdesel, *Fotoğraflarla ve Belgelerle*, s. 137; BCA, 30.18.1.1/14.41.4, 24 Haziran 1925..

¹⁷⁰ BCA, 30.18.1.1/14.41.4, 24 Haziran 1925.

Gelibolu'nun vilayet halindeki idari yapılanması çok kısa sürdü. 1926 yılında idari taksimatta yeni bir düzenlemeye gidildi. 30 Mayıs 1926 tarihinde kabul edilen ve 26 Haziran 1926'da yürürlüğe giren Teşkilat-ı Mülkiye Kanunu ile ülke genelinde 11 vilayet kazaya, 27 kaza nahiyeye dönüştürülürken 60 nahiyeye de kaldırıldı. Bu kanun kapsamında kaza haline getirilen vilayetler arasında Gelibolu da yer aldı. Enez ve İpsala kazaları nahiyeye dönüştürülürken Keşan kazasının Paşayeri nahiyesi kaldırıldı. Kaza olan Gelibolu'nun Meclis-i Umumisi de İcra Vekilleri Heyeti'nin 21 Temmuz 1926 tarihindeki kararıyla feshedildi. Aynı kararda Gelibolu ve Eceabat kazası Çanakkale'ye, Keşan kazası Edirne'ye ve Şarköy kazası ise Tekirdağ'a bağlandı.

Vilayetin kaza olduktan sonraki mülki amirleri hakkında yeterli kaynak mevcut değildir. Bu konu ile ilk bilgi 1927 yılına ait kaymakam atamasıdır. 3 Ekim 1927 tarihli kararname ile Gelibolu Kaymakamlığı'na Çanakkale Jandarına Mektebi Kumandanı Binbaşı Asım Bey tayin oldu¹⁷¹ ancak 22 Nisan 1928 tarihli bir kararnameyle merkeze alındı.¹⁷² Binbaşı Asım Bey'den sonra Gelibolu Kaymakamlığı'na, 29 Mayıs 1928 tarihinde Vize Kaymakamı Kamil Bey atandı.¹⁷³

6. Sonuç

20. yüzyılın başından itibaren art arda yaşanan Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele döneminde yaşanan işgaller Gelibolu yarımadasındaki halkı derinden etkilemiştir. Millî Mücadele döneminde Gelibolu'daki Kuvâ-yı Millîye faaliyetleri ve Akbaş Baskını başarısı övünülecek niteliktedir. Millî Mücadele dönemi içinde sığınmacı Rusları da ağırlayan Gelibolu'da ancak Mudanya Mütarekesi ve Lozan Barış Antlaşması ile rahat bir nefes alınabilmektedir. Gelibolu barıştan sonra İtilaf devletlerinin devam eden mezarlıklarla ilgili çalışmalarını yakından takip edebilmek amacıyla TBMM Hükûmeti tarafından 1923 yılında vilayet yapılmıştır.

¹⁷¹ BCA, 30.11.1.0/34.25.6, 3 Ekim 1927.

¹⁷² BCA, 30.11.1.0/39.12.17, 22 Nisan 1928.

¹⁷³ BCA, 30.10.1.0/40.16.19, 29 Mayıs 1928.

Kaynaklar / References

Arşivler

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dâhiliye Vekâleti Şifre Kalemî (BOA. DH. ŞFR) 594-63-0, R-03-09-1334; 97-54-0, R-05-10-1334; 604-27-0, R-30-11-1334; 604-56-0, R-02-12-1334; 612-59-0 R-28-01-1335; 658-28-0 R-03-02-1336; 658-84-0 R-08-02-1336; 659-82-0 R-23-02-1336.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dâhiliye Vekâleti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Asayiş Kalemî (BOA. DH. EUM. AYŞ,); 12\10, 25 Mart 335; 6\13, 29 Mart 335; 5\93, 30 Mart 335; 25\53, 5 Mayıs 335; 35\22, 15 Mayıs 335; 52-2\27, 9 Haziran 335; 12\35, 14 Haziran 335; 14\104, 22 Haziran 335; 35\5, 3 Mart 336; 42\23, 21 Haziran 336; 44\71, 1 Ağustos 336; 44\10, 14 Temmuz 336; 59-1\46, 14 Temmuz 336; 60-1\84, 29 Mart 337.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA); 272.0.0.74/66.27.9. 20 Mayıs 1918; 272.0.0.74/68.41.1, 12 Haziran 1919; 30.10.0.0/204.393.28, 1 Aralık 1922; 272.0.0.71/32.34.26, 12 Kasım 1923; 272.0.0.14/76.30.1, 26 Mart 1924; 272.0.0.11/20.99.12, 16 Aralık 1924; 272.0.0.12/47.86.4, 20 Aralık 1925; 30.18.1.1/14.41.4, 24 Haziran 1925; 30.18.1.1/14.41.4, 24 Haziran 1925; 30.18.1.1/22.79.15, 19 Aralık 1926; 30.18.1.1/22.81.4, 29 Aralık 1926; 30.11.1.0/34.25.6, 3 Ekim 1927; 30.11.1.0/39.12.17, 22 Nisan 1928; 30.10.1.0/40.16.19, 29 Mayıs 1928.

Kitaplar

Akın, Veysi. *Trakya'nın Türklere Teslimi*. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1996.

Altıntaş, Ahmet. *Millî Mücadele Döneminde Çanakkale 1919-1923*. Ankara: Asil Yayınları, 2007.

Atatürk, Mustafa Kemal. *Nutuk*. Ankara: TTK Yayını, 1986.

Atatürk, Mustafa Kemal. *Söylev, Belgeler*. Sadeleştiren: Hıfzı Veldet Velidedeoglu. İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1981.

Bebek, İlhami. *Millî Mücadelede Akbaş Cephaneliği Baskını*. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1994.

Belen, Fahri. *Türk Kurtuluş Savaşı Askeri ve Siyasi ve Sosyal Yönleriyle*. Ankara: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayını, 1973.

Bıyıklıoğlu, Tevfik. *Türk İstiklal Harbi I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1962.

Bıyıklıoğlu, Tevfik. *Trakya'da Millî Mücadele*. C. I. Ankara: TTK, 1992.

Cemal, Fahri. *Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Gelibolu Vilayeti*. C. 2. İstanbul: İstanbul Kâğıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi, 1925.

Gökbilgin, Tayyip. *Millî Mücadele Başlarken*. C. 2. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayını, 1959.

Güven, Zühtü. *Anzavur İsyanı, İstiklal Savaşı Hatıralarından Acı Bir Sayfa*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayını, 1995.

İrdesel, Mehmet. *Fotoğraflarla ve Belgelerle Gelibolu Tarihi, Çanakkale*: Kroys Matbaacılık, 2008.

Karpat, Kemal. *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*. Çev. Bahar Tırnakçı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003.

- Kocabaşoğlu, Uygur ve Metin Berge. *Bolşevik İhtilali ve Osmanlılar*. Ankara: Kebikeç Yayınları, 1996.
- Meray, Seha L. *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler*. C. II. Kitap VIII. İstanbul: YKY, 2001.
- Öztürk, Hüsamettin. *Millî Mücadelede Çanakkale*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, 2001.
- Özalp, Kazım. *Millî Mücadele (1919-1922)*. C. I. Ankara: TTK, 1971.
- Selek, Sabahattin. *Millî Mücadele (Büyük Taarruzdan İzmir'e)*. Yeni Haber Ajansı, 1997.
- Selvi, Haluk. *İşgal ve Protesto, İzmir'in İşgali ile İlgili Protesto Telgrafları*, İstanbul: Değişim Yayınları, 2007.
- Sonyel, R. Salahi, *Mustafa Kemal (Atatürk) ve Kurtuluş Savaşı*. C. 1. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2008.
- Soysal, İsmail. *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları I. Cilt (1920-1945)*, Ankara: TTK, 1989.
- Tansel, Selahattin. *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*. C. I. Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1973.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre II, İçtima: 35, C. II.
- TBMM ZC*, Devre II, İçtima: 46, 47, 48, 49, C. III.
- Tolon, Ahmet Hurşit. *Birinci Dünya Savaşı Sırasında Taksim Antlaşmaları ve Sevr'e Giden Yol*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2004.
- Tuğlacı, Pars. *Osmanlı Şehirleri*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1985.
- Türk İstiklal Harbi I Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1999.
- Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi I. ve II. Kısım*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1999.
- Üçok, Çoşkun. *Siyasi Tarih (1789-1960)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., 1975.
- Walder, David, *Savaşın Sonra Çanakkale Olayı (1922)*. İstanbul: Örgün Yayınevi, 2004.

Makaleler

- Akandere, Osman. "Dramalı Rıza Bey ve Kuzey Batı Anadolu Kuvâ-yı Milliye Mücadelesindeki Hizmetleri". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. 19/57 (Kasım 2003): 997-1008.
- Atabay, Mithat. "Gelibolu Vilayetinde Mübadele ve Mübadele sırasında Yaşananlar". *Tarih ve Günce Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*. I/2 (Kış 2018): 97-116.
- Batmaz, E. Ş. "Gelibolu'da Rus Sığınmacılar (Kasım 1920-Aralık 1921)". *Çanakkale Tarihi*. VI (2008): 3155-3166.
- Çalışkan, Vedat ve Aydın İbrahimov. "Bir Kültür Transferi Örneği: Gelibolu'da Beyaz Ruslar". *Ulusal Coğrafya Kongresi Bildiriler Kitabı*. (2005):223-231.
- Çalışkan Vedat ve Aydın İbrahimov. "Gelibolu'de Beyaz Ruslar". *Atlas Aylık Coğrafya ve Keşif Dergisi*. 157 (Nisan 2006): 97-116.
- Çevik, Zeki. "Köprülü Hamdi Bey ve Akbaş Cephaneliği Baskını". *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*. 10 (2006): 1-26.
- Erat, Muhammet. "Millî Mücadelede Çanakkale Bölgesi". *Çanakkale Tarihi*. VI (2008): 3123-3129.

- Ertuğrul, Halit. "Türk Toplumunda Azınlık Okullarının Yoğunlukla Açıldığı Yerler ve Dönemler". *Askeri Tarih Bülteni*. 27/52 (2002): 21-28.
- Gülmez, Nurettin. "İzmir'in İşgaline Tepki olarak Gönderilen Telgraflar Üzerine Değerlendirme". *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 20 (2022): 275-304.
- İnalcık, Halil. "Fatih'e Kadar Çanakkale Boğazı, Gelibolu Osmanlı Üssü ve Osmanlı- Venedik Karşılaşması". *Çanakkale Tarihi*. I (2008):15-44.
- Emecen, Feridun. "Gelibolu". *İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1996.
- Kahraman, Selver Özözen. "Gelibolu Yarımadasında Demografik Yapı ve Gelişim". *Gelibolu Değerleri Sempozyumu 27-28 Ağustos 2008*. (2008): 23-54.
- Karadoğan, Umut. C. "İşgal Döneminde İstanbul ve Gelibolu'da Bolşevik Aleyhtarı Wrangler Ordusu". *Bilig*. 57 (Bahar 2011): 135-157.
- Millî Mücadele ve Şehit Kaymakam Hamdi Bey Paneli (11.10.2004). Çanakkale: On Sekiz Mart Üniversitesi Atatürk ve Çanakkale Savaşları Araştırma Merkezi, 2005.
- Okur, Mehmet. "Mondros Mütarekesinin Boğazlarda Uygulanışı". *Çanakkale Tarihi*. VI (2008): 3217-3236.
- Sadıgov, Ramin. "Rus İç Savaşından Sonra Türkiye'ye Sığınan Göçmenlerin Gelibolu Günleri". *Karadeniz Araştırmaları*. 51 (Güz 2016): 113-128.
- Sayılr, Burhan. "Çanakkale Savaşı Sonrasında Mezarlıklar ile İlgili Ortaya Çıkan Sorunlar ve Yapılan Tartışmalar". *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*. 3/6 (Ağustos 2005): 67-88.
- Süer, Aydın. "Gelibolu'da Ruslar". *Bellekten*. LI/ 199 (Nisan 1987): 315-355.
- "Gelibolu Sancağı". *Edirne Vilayet Salnamesi (Vilayet İl Yıllığı) H. 1319-M. 1901*. II (2014): 340-341.

Yazar Hakkında / About Author

**Doç. Dr. V. Türkan DOĞRUÖZ | Kırklareli Üniversitesi |
turkan.dogruoz[at]klu.edu.tr | ORCID: 0000-0001-9401-7126**

Doç. Dr .V. Türkan Doğruöz, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Yakınçağ Kürsüsü'nden Prof. Dr. Ahmet Cevat Eren danışmanlığında hazırladığı "Kore Harbi ve Kore'de Türkler" konulu tez ile mezun oldu. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında, Yrd. Doç. Dr. Nilüfer Bayatlı'nın danışmanlığında hazırladığı "1990-1994 Bosna-Hersek Olayları" konulu tezi ile Yüksek Lisansını tamamladı. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nde Prof. Dr. Sabahattin Özel danışmanlığında hazırladığı "Millî Mücadelede Kırklareli" konulu tezi ile doktor unvanını aldı. 2009 Yılında Kırklareli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde Yrd. Doç. Dr. olarak göreve başladı. 2011-2017 yılları arasında Kırklareli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dekan Yardımcısı olarak görev yaptı. 18 Aralık 2018 tarihinde Doçent unvanını aldı. 31.01.2022 tarihinde Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı Haberleşme üyeliğine seçildi. 01.03.2015 tarihinden itibaren de Kırklareli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Cumhuriyet Tarihi Anabilim Dalı Başkanlığına atandı. Akademik çalışmalarına Kırklareli, Trakya ve Millî Mücadele Tarihi alanında ulusal ve uluslararası yayınlarla devam etmektedir.

**Assoc. Prof. Dr. V. Türkan DOĞRUÖZ | Kırklareli University |
turkan.dogruoz[at]klu.edu.tr | ORCID: 0000-0001-9401-7126**

Associate Professor V. Türkan Doğruöz graduated from Istanbul University Faculty of Letters, Department of History, Chair of Modern Ages with the thesis on "Korean War and Turks in Korea", which she prepared under the supervision of Prof. Dr. Ahmet Cevat Eren. She completed her master's degree with the thesis on "1990-1994 Bosnia-Herzegovina Incidents" prepared under the supervision of Assistant Prof. Nilüfer Bayatlı at Trakya University Institute of Social Sciences, Department of History. She got her phd degree with her thesis on "Kırklareli in the National Struggle", which she prepared under the supervision of Prof. Dr. Sabahattin Özel at Istanbul University Atatürk's Principles and Revolution History Institute. In 2009, she started her career as an assistant professor at Kırklareli University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History. Between 2011 and 2017, she served as the Deputy Dean of the Faculty of Arts and Sciences at Kırklareli University. She received the title of Associate Professor on December 18, 2018. On 31.01.2022, she was elected as the Communication Member of the Atatürk Research Center Presidency. Since 01.03.2015, she has been working as the Head of the Department of Republican History, Department of History, Faculty of Arts and Sciences, Kırklareli University . She continues her academic studies with national and international publications in the field of Kırklareli, Thrace and the History of the National Struggle.